

მანათლებს

(წელიწადი მეხამე)

IV

აკრილი

1910 წ.

ჟურნალი წლიურად ღირს 3 მან.
ნახევარი წლით . . . 2 მან.
სახალხო სკოლების მასწავლებლებს
ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად
ორ მანეთად.

ცალკე ნომ-
რის ფასი

30 კაპ.

ხელის მოწერა მიიღება **ტფილისში** „წერა-
კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში“ და
„ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და
ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ ად-
რესით: **Тифлисъ. Дворянская Грузинская
Гимназія. Л. Г. Боцвадзе.**

პროფ. ბერნგარდ მიუნც

ბავშვის ლოლიკა

ბევრს ჰგონია ვითომც უსიტყვოდ აზროვნება არ არსებობს, მაგრამ ასეთი აზრი შემცდარია. მაგ. ბავშვი, რომელსაც ჯერ ენა არ ამოუდგამს, უკვე ეჩვევა აზროვნებას იმ რიგად, როგორც ის ეჩვევა დანახვას და გაგონებას. ამაში ნათლად დარწმუნდება ყველა ბეჯითი მეთაღყურე; ბავშვი ხშირად, ვიდრე დაიწყებდეს ლაპარაკს, შეისწავლიდეს სიტყვას, რომელიც არის საშვალეობა ადამიანთა ერთობისა, ბევრად ადრე, სანამ შეიძლებდეს სიტყვების ან დანაწევრებული ხმების დაყოფას, უკვე ლოლიკურად ალაგებს თავის სხვა და სხვა შთაბეჭდილებას, ე. ი. აზროვნობს. აზროვნობა ეს იგივეა რაც „შინაგანი“ საუბარი, თავის თავთან ლაპარაკი, იმ სახით როგორც შეიძლება უსიტყვოთ იქონიოთ დამოკიდებულება გარშემო ქვეყანასთან.

პრეიერი, ავტორი შესანიშნავი წიგნისა „ბავშვის სული“, მოგვითხრობს, რომ

მისმა პატარა ვაჟმა, რომელსაც 319 დღე შეუტრულდა დაბადებიდან, ერთი საყურადღებო ცდა მოახდინა სმენის მხრივ. ეს ცდა გვიჩვენებს თუ რამდენად წაიწია წინ ამ ბავშვის განვითარებამ. ბავშვი თეფშზე ახლიდა კოვზს, ამავე დროს შემთხვევით მოჰკიდა მეორე თავისუფალი ხელი თეფშს; ახლა ხმა უფრო ყრუთ ვაისმა, ამ გარემოებამ მიიპყრო ბავშვის გულისყური. მან კოვზი ეხლა მეორე ხელში აიღო და ხელახლად დაუწყო ცემა თეფშზე, თავისუფალ ხელს კი ისევ თეფშსა ჰკიდებდა. საღამოს ეს ცდა მან ხელახლად გაიმეორა, ისევ გამეორდა იგივე მოვლენა: ხმა გაისმა უფრო ყრუდ, როცა ბავშვი თავისუფალ ხელს თეფშს მოავლებდა. ცხადია, ბავშვმა იმიტომ გაიმეორა ეს ცდა, რომ იგი დაინტერესებული იყო იმ კავშირით, რომელიც ამ ორ მოვლენათა შორის არსებობდა: ხმა მაშინ ისმოდა უფრო ყრუდ, როდესაც

ის თავისუფალ ხელს თეფშს შეახებდა. რისგან ხდებოდა ეს—ხელის შეხებისაგან, თუ თეფშისაგან? მაშინ ბავშვი იცვლის ხელს—სჩანს მიზეზი მარტო ხელში არ არის. აი ასე, დაახლოვებით ხსნის ბავშვი ამ ბგერათა მოვლენას და ეს ხდებოდა იმ დროს, როდესაც ბავშვმა არ იცოდა არც ერთი სიტყვა. მეთორმეტე თვეში იყო ეს ბავშვი, როდესაც ის ხშირად ხედავდა როგორ შემოაჭონდათ ქვა ნახშირი და ხმაურობით ჰყრიდნენ მას ფეხში. წლის შესრულებას სამი დღე უკლდა, როდესაც დაანათეს ცეცხლი მეორე ოთახში, მეორე ფეხში, გამეორდა იგივე ხმაურობა. ბავშვმა მიიხედა იქითკენ, საიდანაც ისმოდა ხმაურობა, მაგრამ, რადგანაც ვერაფერი ვერ დაინახა, გაკვირვებით შეხედა პირველ ფეხს, რომელშიაც ცეცხლი უკვე დანთებული იყო. თუმცა ბავშვს ჯერ კიდევ არ შეეძლო დანაწევრებული სიტყვის გამოთქმა, მაგრამ აქაც იჩინა თავი ლოლიკური აზროვნების ნიჭმა ბგერათა შთაბეჭდილების შექსოვაში.

მეჩვიდმეტე თვეში იყო ბავშვი, როცა მან მოინდომა თავისი სათამაშოს შეკაფიდან ჩამოღება, მაგრამ ვერ მოახერხა, რადგანაც სათამაშო მალლა თაროზედ იდო; ბავშვმა სადღაც მოძებნა მაფრაშა, მიატრია შეკაფთან და მიაღწია საწადელს. ვერც ეხლა შეეძლო მას გამოეხატა სიტყვებით თავისი აზრი, რადგანაც ჯერ არ იცოდა სიტყვები. მე 15-ე თვეზედ მან ერთხელ თითი დაიწვა სანთელზედ, ამის შემდეგ მას ვერასფრისათვის ვერ მიატანიებდით თითს ცეცხლთან; ხან-და-ხან, თითქოს სიცელქით, მიუახლოვებდა თითს სანთელს, მაგრამ მაშინვე უკან გამოსწევდა. მე 18-ე თვეზე, სხვის დაუხმარებლად მიატრია ფეხთან ერთი ღერი შეშა, შედო ფეხის კარებში და გამარჯვებულის სახით

გადახედა დედ-მამას. პირველ ხანებში ძლიერ ეჯავრებოდა, როცა ტუჩს ან პირს მოსწმენდდნენ; სტიროდა კიდევ, მაგრამ 15 თვიდან უტირლად ნებდებოდა, რომ მოეწმინდათ ცხვირ-პირი. სჩანს ბავშვი მიხვდა—რაც უფრო ჩუმად და წყნარად იქნება, მით უფრო ადრე გათავდება ეს მისთვის არა სასიამოვნო საქციელი. ამისთანა მაკალითს ვამჩნევთ ყველა ბავშვის ცხოვრებაში, თუ მას არ ეპყრობიან არც ძლიერ სასტიკად და არც ძლიერ რბილად. თუ მახლობლები გულ გრილად შესცქერიან ბავშვის ყვირილს და არაფითარ ყურადღებას არ აქცევენ მას, მაშინ ის რწმუნდება, რომ ამოა მისი ყვირილი და იმით ვერაფერს ვერ მიაღწევს, ყვირილით ის ვერ ასცდება იმას, რასაც მისგან მოითხოვენ. ეს გარჩევა მართე ბულისა (ნება დართულის და ჯგეროვანისა) და უმართებულოსი (აკრძალულისა) გვაჩვენებს, რომ ბავშვს აქვს თავისი აზრი—რომ დარღვევა ამა თუ იმ კანონისა გამოიწვევს ამა თუ იმ არა სასიამოვნო შედეგს ე. ი. ერთგვარი მოქმედება იწვევს კმაყოფილებას, მეორე კი, პირიქით უკმაყოფილებას. ყრუ-მუნჯთა მიხრა-მოხრით ლაპარაკის მრავალი გამოკვლევა, იმ ყრუ მუნჯთა, რომელთაც არსად არ უსწავლიათ, უფრო ნათლად გვიმტკიცებს, ვიდრე რომელიმე სხვა ფაქტები, რომ აზროვნებისათვის არ არის საჭირო სწავლა არც სიტყვებისა და არც პირობითი ნიშნებისა. მაშნორმალურ ადამიანისათვის მარტო მაშინ რისთვის უნდა გაჩნდეს აზროვნება, როდესაც მას უჩნდება სიტყვა? სხვა და სხვა დაკვირვება ბავშვზე, რომელიც იწყებს ლაპარაკს, გვაჩვენებს, თუ სიტყვა როგორ აძლევს გონებას შეძლებას შემოსოს თავისი ბუნდოვანი, პირველი წარმოდგენები უფრო განსაზღვ-

საქართველო

რული ფორმით და ამასთან ერთად განაგრძოს განვითარება, ამ წარმოდგენების შეფარდებით იმ გარემოებასთან და პირობებთან, რომელშიაც ბავშვს უხდება ცხოვრება და მოქმედება.

როგორ სწავლობენ ბავშვები ლაპარაკს? ე. ი. როგორ სწავლობენ ადამიანის სიტყვის გაგებას? პირველად, როდესაც ჩდება სიტყვა, ყველა უნდა ჰქმნიდეს თავის საკუთარს ენას; ენა ადამიანს თან ვერ დაჰყვება, რადგანაც ენის შეძენას, გაგებას და მის გამოყენებას წინ უნდა უძღოდეს გონება. და აი ამიტომაც ყველა ბავშვი ჰქმნის თავის ენას. „განა ჩვენი ბავშვები არ სწავლობენ ლაპარაკს მიბადებით“ გვეტყვიან ზოგიერთნი, ეს მარტო ასე გვგონია, თორემ ნამდვილად სულ სხვა ხდება. ვერც ერთს ბავშვს ვერ ასწავლი, როგორ უნდა წარმოსთქვა ესა თუ ის ხმა, როგორ უნდა იმიტირებდეს მას. ხშირად ნახავთ დედებს და ძიძვებს, რომელნიც ცდილობენ ათქმევიანონ პატარას ეს თუ ის ხმა მათი მიბადებით; ბავშვი გულგრილად შესცქერის მათ, არც კი ესმის რა უნდათ მისგან. ბავშვი ხომ ვერ ხედავს, როგორ წარმოითქმება რომელიმე ხმა; არა თუ ხმა, სიტყვები, რომელნიც შესდგებიან თანხმოდან ასოებიდან, რომლის წარმოთქმის დროს განსაკუთრებით მოძრაობს ბაგე ე. ი. ხდება ისეთი რამე, რის დანახვა შეუძლიათ, მაგრამ ამ სიტყვების ხმოვანი ასოებიც მოითხოვენ ხმის სამოძრაო კუნთების ძალ-დატანებას, რაც თვალისათვის შეუძენველია. აქედან არის, რომ ბავშვი უკეთ ითვისებს ისეთ სიტყვებს, როგორც „მამა, დედა“, მაგრამ ითვისებს არა მარტო სმენით, არამედ მას ეხმარება კიდევ მხედველობაც. ბავშვს, როგორც ველურ ადამიანს, პირველი სიტყვე-

ბი, პირველი დანაწევრებული ბგერა უჩნდება უნებლიეთ შემოქმედებისა გამო და მისი შედეგიც ჩნდება წმინდა რეფლექტიური მოძრაობასთან ერთად.

ამიტომაც ბავშვის შეგნებით მიბადვას ყოველთვის მოსდევს თავისი საკუთარი სიტყვების გამოგონება. ამ სიტყვებს ბავშვი იგონებს, რომ გამოთქვას თავისი შთაბეჭდილებანი, დედები ხშირად ხედავენ—როგორ ხმარობენ ბავშვები თავიანთ გამოგონილს სიტყვებს და დიდხანსაც ხმარობენ მას, თუმცა მოზრდილების ენა უკვე შესწავლილი აქვთ. და ეს სრულიად ბუნებრივია, რომ ბავშვი ლაპარაკობს „თავისებურად“ სანამ არ ისწავლის ლაპარაკს „ჩვენებურად“. საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ენის შესწავლის დროს ბავშვები ხმარობენ საგნის არა მარტო გამომხატველ ნიშანს, არამედ მის დამახასიათებელ ნიშანსაც. მაგ. ერთ პატარა ქალსა ჰკითხეს: რა ჰქვიან მის გამზდელს. ქალმა უპასუხა: „მარიამ სალამო“ ქალმა იცოდა მისი სახელი „მარიამი“, ეს მეორე სახელი კი მისთვის მისცა, რომ ეს გამზდელი პირველად მოვიდა სალამოს. ამავე ქალმა უწოდა სახელი „მარი“ ერთ ბიჭს, რადგან ამ უკანასკნელმა ერთხელ მალაზიიდან ძლიერ ცხარე ძმარი მოიტანა. „ძმარო მოიცადე, უთხრა მან ერთხელ ბიჭს, როდესაც დედამ ბრძანა მოეცადა მისთვის. აქედანა სჩანს, რომ ჩვენ ბავშვს ვასწავლით არა ენას, არამედ ლაპარაკს ისე, როგორც ჩვენ ვლაპარაკობთ. ბავშვმა ჯერ თავისთავად უნდა შეისწავლოს ხმების დანაწევრება, გარკვევით წარმოთქმა, უნდა ისწავლოს თვითონ ლაპარაკი, და შემდეგ შეგვიძლიან შევასწავლოთ ჩვენი ენა. ყოველგვარი ენა, ესეა ხელოვნურად შემუშავებული, წარმოსდგა პირველ ყოფილ უნებლიეთი ლა-

პარაკიდან, რაც შეადგენდა ადამიანის თან დაყოფილ თვისებას. აი ამ შემუშავებულ ენას ვასწავლით ჩვენ ბავშვს, და არა პირველ დაწყებითს ხერხს ლაპარაკისას. როდესაც ადამიანი შეუდგება გონების განვითარებას, მისი აზროვნება სწარმოებს ენის დახმარებით, გარეგანი მოქმედების გავლენით; ეს მანამდე გასტანს, ვიდრე აზროვნება იმდენად არ განვითარდება და არ შეიძენს დამოუკიდებლობას, რომ იქონიოს შეძლება იმავე ენის დახმარებით იმოქმედოს სხვებზე. შეთვისებული სიტყვა იგივე თესლია გულში ჩანერგილი; შინაგანი, სულის შემოქმედებითი ძალა შთანთქავს მას, მხოლოდ იმისათვის რომ დროზე, თუ გარემოება ხელს შეუწყობს, გაანაყოფიეროს, გააცოცხლოს. აი ამისი თვალსაჩინო მაგალითი: პოეტ ფრიდრიხ რიუკკერტის შვილის შვილმა სადაც უფრო მოჰკრა და სულ ხშირად ამბობდა ამ სიტყვებს; „ეს დიდი განსხვავებაა“. ეტყობოდა, რომ ამ სიტყვების მნიშვნელობას ყურადღებას არ აქცევდა. ერთხელ ეს ბავშვი სოფელში იყო. ის არასოდეს არ მჯდარა ნაძვილ ცხენზე. სოფელში კი ის შესვეს ცხენზე, ნამდვილ, ცოცხალ ცხენზე. „აი ეს დიდი განსხვავებაა“. წამოიძახა ბავშვმა ისეთი სიცხარით და აღტაცებით, რომ არავითარი ეჭვი არ იყო, რომ ბავშვს ესმოდა რას ნიშნავს ეს სიტყვა „განსხვავება“.

ამის და გვარი მოვლენა ხდება ბევრ სხვა წარმოდგენების შექმნის დროს, რომელიც შეეხება ხილულ ქვეყანას, და ვიძენთ ჩვენი ხუთი გრძობის დახმარებით, მაგ. ცისა და ვარსკვლავების წარმოდგენის დროს. წარმოდგენა ცაზე მარტო იმიტომ კი არა გვაქვს, რომ თვალთ ვხედავთ მას, არამედ იმიტომაც, რომ ჩვენ გავიგონია ბევრი რამ ცის შესახებ, ულა-

პარაკნით ჩვენთან ცაზე; პირველი წარმოდგენა მასზედ ბუნდოვანია, მხოლოდ შემდეგში ის ნელ-ნელა გამოირკვევა ამ შეკრებილი მასალიდან, რომელიც ჩვენა გვაქვს ამ საგანზე.

ჯერ ბავშვს რომ ესმის სიტყვა ვარსკვლავი მას ეს თავდაპირველად წარმოდგენილი აქვს რაღაც პატარა საგნად, მხოლოდ შემდეგში კი ეს წარმოდგენა ფართოვდება.

პროფესორს ლაძარუს მოჰყავს ორი მაგალითი იმის დასამტკიცებლად, რომ მართალია ბავშვს ესმის, სწავლობს, ითვისებს და იმეორებს სისწორით აუარებელ სიტყვებს, მაგრამ მათ შინაგან აზრს და მნიშვნელობას ის ითვისებს თანდათანობით. ოთხი წლის ბავშვი მიდის მაგიდასთან, სადაც ბანქოს თამაშობენ და ამბობს სიტყვას „ტუზი“ (კიკო). ყველას გაეცინა და ჰკითხეს—რას ნიშნავს ეს სიტყვა. „ეს, როდესაც ბანქოს თამაშობენ იმას ნიშნავს“ მიუგო პატარამ. აქ აღვილი წარმოსადგენია, როგორ მუშაობდა მისი პატარა თავი: ბავშვს ესმოდა რაღაც გაუგებარი სიტყვები, თვითონაც აკვირდებოდა ბანქოს თამაშს და აი ისარგებლა შემთხვევით და იხმარა თავის ადგილას ეს სიტყვა, რომელიც ხშირად ესმოდა, თუმცა ეს სიტყვა სრულიად განცალკევებული იყო ან საზოგადოთ მრავალ დაკვირებაში განყენებული ადგილი ეჭირა. ძლიერ საგულისხმოა ის მოვლენა, რომ ბავშვებიც, როგორც უბრალო ხალხი კითხვან: „რა არის ეს?“ ან „რას ნიშნავს ეს?“ ძლიერ ხშირად პასუხს ასე იწყებენ: „ეს როდესაც“... ამავე ბავშვმა მოინდომა თავი გამოეჩინა მოსამსახურესთან ახლად გაგონილი სიტყვის ცოდნით და უთხრა მას, რომ მამა მისმა წაიკითხა ლექცია. „რა არის ლექცია? დაეკითხენ

მას. ბავშვმა უპასუხა თვალთმაქცური დარცხვენით, რაც ხშირად ემართებათ ბავშვებს, როდესაც გამოსთქვამენ ისეთ რასმე, რის გაგებაც მათ არ შეუძლიათ. „უნივერსიტეტში“ უპასუხა ბავშვმა. დედამ ჰკითხა ერთხელ „გესმის შენ რა არის უკადრისობა?“ ბავშვმა უპასუხა „ეს როდესაც ვინმეა“.

ხშირად ბავშვი, თუ მას აკლია რამე სიტყვა, თავის აზრის გამოსათქმელად, სხვას სთხზავს. მაგ. ერთმა პატარა ყმაწვილმა რობერტმა (ავსტრიელ შესანიშნავ პოეტის გამერილნგის შვილმა) დედის შეკითხვაზე: „რად არ მიპასუხე ჩემ კითხვაზეო“. — უპასუხა „მე გითხარი, მაგრამ შენ ვერ გაიგე, რადგანაც ავადა ხარ და „დაბრმავებული“ გაქვს „ყურო““. საგულლისხმოა ის, რომ ბავშვები დიდხანს ხმარობენ ამნაირ გამოგონილ სიტყვებს. ბავშვის დაკვირვება ბუნების მოვლენაზე ძლიერ საინტერესოა, თუმცა ეს დაკვირვება ხშირად სიმართლეს ლალატობს, მაგრამ ცოტაოდენი სიმართლე მათშიაც მოიპოვება. მაგ. პატარა რობერტმა რომელმაც პირველად დაინახა ბუზი, დაარქვა მას „პატარა ჩიტო“. ასეთი შედარება ცნებისა დაკმაყოფილებდა თვით ჰეგელსაც. „დღეს უკვე ხვალ არის“ უთხრა პატარა რობერტმა მეორე დღით, როდესაც მას დაჰპირდნენ წინაღობით „ხვალ“ ავისრულებთ შენ თხოვნასაო. სადილოების დროს მას ჰკითხეს—გინდა თუ არა პურიო.— „არა, არა, არა ეს მინდა“, სთქვა მან და მიუთითა კუპატზე (пирог). სამი წლის გერმანს გაეგონა რომ ამბობდნენ „ვარსკვლავები ტრიალებენ დაუსრულებელს სივრცეში“. მას დაახსოვდა ეს სიტყვები. ერთხელ მან ცხვირში შეიყო ხელი, რაზედაც დედა ძლიერ უჯავრდებოდა. „გერმან, სადა გაქვს შენი თითი?“

ჰკითხა დედამ. ბავშვმა ეშმაკურის ლოლილით უპასუხა: „დაუსრულებელ სივრცეში“. ბავშვის ლაპარაკი სავსეა პოეზიით და ძლიერ ორიგინალურიც არის. განა ამაზე უკეთესი მაგალითი საჭიროა ამ აზრის დასამტკიცებლად. სულთაობა დღეს პატარა რობერტი სასაფლაოზე იყო. „საფლავების გარშემო დადიოდა ხალხი მოწყენილი თავებით, მოწყენილი ხელლებით, მოწყენილი ფეხებით“, — სთქვა მან. უფრო კარგი დაკვირვებით გამოიჩინა თავი რობერტმა ცეცხლის აღწერის დროს, რომელმაც ყველა მდგმურები შეაშინა. მან ასე დააბოლოვა ცეცხლის წაკიდების ამბავი: სახლი ეხლა ისევ კარგად არის, მდგმურები მხიარულობენ და ფორტეპიანოზედაც კი უკრავენო. სამი წლის რომ იყო ეს ბავშვი, დედას ხშირად დაჰყავდა იგი ერთ ტბის ახლო-მახლო, რომელიც ტყის მახლობლად იყო. ერთხელ ისინი მიუახლოვდნენ ამ ტბას ქვევიდან ისე, რომ ტბა ჯერ არ სჩანდა. ირგვლივ ყველაფერი უცვლელად იყო, ტბა კი არ სჩანდა. ბავშვმა წამოიძახა: „ტბა აღარ არის, როგორ ბნელა აქ!“ სჩანს მას ტბა წარმოდგენილი ჰქონდა როგორც რაღაც ბრჭყვიალა, ნათელი, და ახლა რომ არ იყო მისი ლაპ-ლაპა ზედაპირი, ბავშვს არე მარცხ, მიუხედავად იმისა რომ მშვენიერი მზიანი დღე იყო, ჩაბნელებულად მოეჩვენა. განა ამ სიტყვებში არა გამოსჩანს პოეტიური გრძობა, რომელიც ყოველ ბავშვის გულში არის? რაც უფრო ადვილად აკეთებს ბავშვი შედარებას, ანალოგიას, მით უფრო ჰქმნის იგი თავისებურ ენას და ამაში გამოიხატება მისი შემოქმედებითი ნიჭი; მაშინ განაგონიდან ის სთხზავს უფრო ადვილად, ანალოგიით, თავისებურ სიტყვებს და მთელ წინადადებას, თუმცა სიტყვიერების კანონი სუს-

ტად არის მათში დაკული; ბავშვები უპირატესობას აძლევენ რბილ ხმოვან ბგერებს, რაც ამტკიცებს მათს მისწრაფე ბას დაამახინჯონ, გაგონილი სიტყვები. ხშირად ბავშვის ფანტაზია ჰქმნის სხვა და სხვა რთულ გამოთქმას იმ სიტყვის მაგიერ, რომელიც ბავშვმა ჯერ არ იცის. ერთმა პატარა ქალმა გაიგონა რო დედა მისი ლაპარაკობს ჩახრეწილი ხმით. მან უთხრა დედას: „დედა, შენ ლაპარაკობ დღეს „ბნელად“.“

ბავშვი ცოდნის მოყვარეა. რადგანაც ბავშვს, რომელიც იწყებს ლაპარაკს და რომელსაც ხედება გარშემო უფრო მომეტებული პირები და საგნები, სულ ცოტა გამოცდილება აქვს, ამიტომ ის ეხლა იძენს ცოდნას, ხედავს სულ ახალ-ახალ მოვლენას, ის ცდილობს შეიგნოს ეს მოვლენა, შეითვისოს იგი და შეუკავშიროს უკვე შეძენილ შთაბეჭდილებას. აი ამ ხანაში ის არ კმაყოფილდება არავითარ ახსნით; ყველას ის აძლევს კითხვებს, ცდილობს გაათავსოს თავისი გონების თვალი ყოველნაირ საშვალეობით. და ეს მისწრაფება ბავშვისა—გაიგოს ყოველ მოვლენათა მიზეზი, უსათუოდ უნდა იყოს დაკმაყოფილებული. (მასწავლებლებს და აღმზრდელებს ეს უნდა ახსოვდეთ) გონიერათ და ბავშვისათვის გასაგებად. ეს გამოიწვევს გონიერს მსჯელობას კითხვებზე. და თუ ამ გვარ კითხვებს უყურადღებოდ დასტოვებენ, რაც ხშირად ხდება ხოლმე, ანუ განგებ ამ კითხვებზე სამსახარო და ზღაპრულ პასუხს მისცემენ, მაშინ რა გასაკვირვებელია, რომ ძლიერ ნიჭიერმა ბავშვმაც სულელური კითხვებით მიჰმართოს უფროსებს. ბავშვი მიეჩვევა ცუდ აზროვნებას და ბოლოს მისი თავი აივსება სხვა და სხვა ცრუმორწმუნობით. ერთად ერთი ცრუმორწმუნობა, რომელშიაც პრეიერმა თავისი შვილები დაარწმუნა, ეს ის არის, რომ ბავშვები წეროებს მოაქვთო. მაგრამ, ეს ზღაპარიც არ აკმაყოფილებს

ბავშვებს და ჰბადებს მათში საეჭვო კითხვებს. ერთმა ოთხი წლის გოგონამ აჩვენა დედას სპილო და ჰკითხა: „დედა, ნუ თუ ესეც წერომ მოიტანა?“.

ბავშვები ძლიერ ძნელად გამოარკვევენ თავის „მე“-ს შეგნებას და ეს იმიტომ, რომ მშობლები და აღმზრდელები ლაპარაკში ერიდებიან ამ „მე“-ს და რო ლაპარაკობენ პირველ პირით კი არა, არამედ მესამეთი—დედა, მამა, ძია,“ აი ეს შვრება იმას, რომ ბავშვმა დიდიხნის განმავლობაში არ იცის ხმარება „მე“ ღე „ჩემი“-ს. ბევრი ბავშვი ამ „მე“-ს ხშირად უმატებს თავის სახელს; თავისი სახელის ხმარება მათ გაუგიათ დიდებისაგან, და მნიშვნელობა კი არ ესმით ამისი, და ამიტომაც ერთად ხმარობენ ნაცვალ სახელს „მე“-ს და თავის საკუთარ სახელსაც. შესანიშნავ გერმანელ ხირურგ ბარდელბენს მოჰყავს შემდეგი მაგალითი: პატარა სამი წლის გოგონა ილზას იმის მაგიერ რომ ეთქვა „ჩემი სკამი“, ჩვეულებრივად ხშირად ამბობდა: „ილზა, ჩემი სკამი“. რამდენად გამოურკვევლია ბავშვის გონებაში წარმოდგენა თავის „მე“-ზედ, მაშინაც კი, როდესაც ბავშვი შეეთვისა ამ ნაცვალ სახელს, შემდეგი მაგალითი გვიმტკიცებს. ერთი პატარა 4 წლის ქალი, მეცნიერ ლინდნერის შვილი, ოღლა, ხშირად ამბობდა „იმან მე დამსველა“, იმის მაგიერ რომ ეთქვა: „მე დავსველდი“. მარტო თამაშობის დროს, როდესაც იღვიძებს ბავშვის რეცეპტივა, როდესაც ის აკვირდება, რომ მისი პიროვნება არის მიზეზი, ანუ უკეთ რომ ვთქვათ—ერთად ერთი ავტორი ამა თუ იმ გამოგონებისა, მარტო მაშინ იღვიძებს ცოტ-ცოტათი წარმოდგენა თავის „მე“-ზედ. და მარტო მაშინ, როდესაც ბავშვი დაიწყებს ლაპარაკს თავის თავზე, თავის თავთან, როდესაც ბავშვი მონოლოგით ლაპარაკობს, მაშინ შეგვიძლიან ვთქვათ, რომ ბავშვში გაიღვიძა თვით შეგნების გრძობამ.

სწავლა-აღზრდის საქმე საქართველოში

ძველ დროიდან (IV ს.) მ-XVIII საუკუნის დასასრულამდე. *)

II

სკოლები საქართველოში X—XIII საუკუნეებში და ანბანთა ეგავლნა.

საქართველოში უმაღლესი სასწავლებელი გარდმოცემით ¹⁾ ანსებობდა: გრემში ²⁾, იყალთოში ³⁾ და თბილისში. გრემის სასწავლებლის დაარსებას იგივე გარდმოცემა მიაწერს იოანე ზეტრიწის, იყალთასას—ასენი იყალთოელს და თბილისისას—ვინმე გიორგი ბქს ⁴⁾.

შეიძლება „დიდ სკოლას“ რიცხვი შეტივ უფილიყო ჩვენში. როგორც ვიცით, საქართველო სზინად რამდენიმე დამოუკიდებელ სამთავროდ იყო დაუფილი, რომელიც თავის ცალკე განკერძობულ სახელმწიფურ ცხოვრუ-

ბას ატარებდა. რაც შეეხება X—XIII საუკუნეებს საქართველო მაშინ თეძცა შეერთებული იყო ერთ სამეფოდ, მარც ეს შეერთება ფედერატიული იყო და უფითყოულ სამთავროში სუვერენიტეტი ეკუთვნოდა სამთავროს თავს (ერისთავ—მთავართ) და მის ხელისუფალთ ⁵⁾. ცხადია ამისთანა წეს-წყობილება ხელს უწყობდა ცალკე სამთავროს თავისი ცალკე უმაღლესი სასწავლებელიც ქქონოდა. ამ ნინად შესაძლოა გელათ—მარტვილშიაც უფილიყო „დიდი სკოლა“. უფროც კი მარტვილში. ერთი რომ მარტვილი ცენტრი იყო (ადგილმდებარეობით) მთელ დასავლეთ საქართველოსთვის და, მეორედ, მას დიდი პრივილეგია ქქონდა, რადგანაც იქ ისხდნენ ჭეონდიდის მღვდელთ-მთავრები, რომლებსაც კათალიკოსის შემდეგ პირველი ადგილი ეკავათ საქართველოს იერარქთა შორის ⁶⁾ და რომლებიც ერთ დამთავრე დროს სწავლა-განათლების უმთავრეს მეთვალყოულ ითვლებოდნენ საქართველოს სამეფოში ⁷⁾.

1) ამ გარდმოცემის მიხედვით ამტკიცებენ უმაღლეს სასწავლებლების ანუ „დიდი სკოლების“-ს არსებობას ჩვენში თეიმურაზ ბატონიშვილი (იხ. მისი „ისტორია დაწყებითიდან ივერიისა ესე იგი ვიორგისა, რომელ არს სრულიად საქართველომას“.—ს-პეტერბურდი.—1848 წ. გვ. 295—98), პლატონ იოსელიანი (იხ. მისი „Крат. ист. Груз. церкви“—изд. 2-ое—СПБ. 1843 г. стр. 79; მისივე „Жизнеоп: свят. прославл. правосл. груз. церковью.—Тифл. 1850 г. стр. 26. примѣч. 28) და პროფესორი ალექსანტ. ცაგარელი (იხ. მისი „Свѣдѣнія в I. стр. XXVII).

2) ქალ. გრემი 20 ვერსის მანძილზეა თელავიდან; მეფე დავით I-დან (1471—1492) ის კახეთის სატახტო ქალაქად იყო.

3) არსენის აკადემიის ნანგრევებს ახლაც უჩვენებენ წმ. ზენონ იყალთოელის ტაძრის გვერდით. იხ. „მოხილვა“... ტიმოთესი.—გვ. 160, შენიშ. 98 პლ. იოსელიანისა; „სალარო ცოდნ.“ წ. I, გვ. 155 (ახლ. ანწეა).

4) Иоселиани—„Кр. ист груз. цер.“ стр. 79.

5) საზოგადოდ საქართველოს მეფის უფლების შესახებ იხ. ივ. ჯავახიშვილის გამოკვლევა „საქართველოს მეფე და მისი უფლების ისტორია“ თბილ. 1905 წ. (გადმობეჭდილია „ცნობის-ფურცლ.“).

6) „ქრონიკები“ წ. I, გვ. 45—46.

7) ბ-ნი ი. ვართაგავა ფიქრობს—მარტვილში უმაღლეს სასწავლებელს გიორგი კეონდიდელი (1135—1191) დაარსებდაო. (იხ. მისი „Груз. духовн. переводн. и оригинальн. литерат. съ VI—XVIII в.“—Симферополь.—1907 г. стр. 42).

იხდება კითხვა—ვინ უნდა ეოფილიყვნენ მასწავლებლად ჩვენებურ უმაღლეს სსწავლებლებში.

„ზროფესორებად“ ზირველ ხანებში ჩვენებურ „დიდ სკოლებში“—აკადემიებში იყვნენ საბერძნეთში განათლებული ქართველები და სწორედ ზოგიერთნი იმ 80 ურმათაგანი, რომელნიც წმ. გიორგი მთაწმინდელმა ბაგრატ IV დროს საბერძნეთს წაიყვანა „სწავლის მისაღებად“¹⁾. მათ რიცხვს ეკუთვნოდნენ სწორედ ზემო ნ.ჩვენები ზეტრაწი, არსენი იელთოელი, ეფრემ მცირე²⁾, სება სინგელი³⁾.

წმ. იოანე-ეფთიქეს და გიორგი მთაწმინდელის „ცხოვრებიდან“ სხანს აკრეთვე, რომ მათ დროს საბერძნეთ-აღმოსავლეთში დიდადი ქართველებმა მოდიოდა და „განსწავლის“ შემდეგ „გქალაქდა სხლად წარვიდას“⁴⁾.

თამარ მეფის დროს კი (და შეიძლება კიდევ უფრო ადრე გიორგი III (1156—1184) „ზროფესორებად“ ჩვენებურ აკადემიებში ჩვენებშივე უმაღლეს სსწავლებლებში სწავლა-დამთავრებული ზირნი იხმშებოდნენ. და არა მარტო თუ ზროფესორები—უველს ჩვენი ცოტად თუ ბევრად XII—XIII საუკ. ცნობილნი მოღვაწეები⁵⁾ ჩვენებურ აკადემიებში უნდა ეოფილიყვნენ აღზრდილი.

თვით დიდაბული შოთა, რომლის შესახებ ჩვენი წარსულის მკვლევარნი ერთხმად ამტკიცებენ—საბერძნეთში (ათინაში) მიიღო უმაღლესი განათლება⁶⁾),—ჩვენ გვგონია, —თავის სამშობლოშივე იყავთო—გრემის აკადემიებში დაწვავთია უმაღლეს სწავლა-განათლებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენთვის სრულად გაუგებარია ის ფაქტი, რომ შოთამ ზედმიწევნით და შეუდარებელივ კარგად იცოდა ქართული ენა. უფვლად შეუძლებელია აღმინამა, რომელსაც თავის სამშობლო ენაზე არ მიუღია უმაღლესი განათლება, შესძლოს წერა ისეთი სრული, უნაკლული და მარტივ—მსუბუქ ენითა, რომლითაც არის დაწერილი ჩვენი ჭომიროსის ილიადა. წარმოუდგენელია, რომ სამშობლო განათლების კერას მოცილებულს და სამშობლო ენის „შორი-გამგონეს“ ისე ეადვილებოდა და ემარჯვებოდა განუყებულ ცნებების და წინადატების გამოთქმა, როგორც ეს ეხერხება ჩვენი სამშობლოს მე-XII ს. შექსპირის. ეჭვს კარეშეა—შოთა იყო საზღვარ-გარედ, მან მას შემდეგ, რაც მან სწავლა დასრულა გრემ-იულოთოს აკადემიებში⁷⁾. საზღვარ-გარედ შოთა გაემგზავრა „ზნაკტიკის მისაღებად“ და ჩვენებურ აკადემიებში შექნილ ცოდნათა შესავსებლად. ვარდან დიდის თქმით „დავითი (აღმაშენებელი) ზრუნავდა ქართველთ სწავლაზე და ამ განზრახვით

1) „ათონ. ივერ. მონასტ. 1074 წ. ხელთნ.“ გვ. 326—27.
2) „ქრონ.“ წ I, გვ. 215—220; Н. Марр — „Предварительный отчет о работах на Синаѣ... и въ Иерусалимѣ въ поѣздку 1902 г.“
3) იყო ჯავახთიდან. მან გადმოსთარგმნა ბერძნულიდან „ირომოლოგონი“ ანუ ძილის პირი და აღწერა ცხოვრება დავით აღმაშენებლისა— (იხ. „წყობ. - სიტ.“ §§ 764—65; Хахановъ — „Очерки“, в. II, стр. 316).
4) „ათონ. ივერ. მონასტ. 1074 წ. ხელთნაწ.“ გვ. 60, 328.
5) მაგალითად: იოანე შავთელი, ჭყონდიდლები—სვიმონ, გიორგი და ანტონ, კათალიკოზნი—ნიკოლოზ გულაბრიძე და არსენი ბულმაისიძე და

სხვ. (იხ. „ქარ. ცხ.“ წ. II, გვ. 425, 444, 358, 366...)
6) ამას ამტკიცებენ. სხვათა შორის, აკადემიკოსი მარტი ბროსე, ანტ. ფურცელაძე; იხ. აგრეთვე „არჩილიან“—ში „მეფე თეიმურაზის და შოთას გამოზახება“ (შოთა იქებს თავს იმით, რომ საბერძნეთში მიუღია განათლება). იხ. კიდევ А. Хахановъ — „Очер.“ в. III, стр. 94 (93—100).
7) საზღვარ-გარედ შოთა იყო ათინაში, კონსტანტინოპოლში, ათონში (იხ. „არჩილიანი“, აგრეთვე „შოთა რუსთ. და მისი დრო“ (ლევენდა).—გამ. ანტ. ფურცელაძისა).

ამაჩნია მან ორმოცი ემაწვიდი, რომელიც
გაგზავნა საბერძნეთს ენების შესასწავლად და
წიგნების სთარგმნელად“¹⁾. უველა ეს 40
ემაწვიდი — უნდა ვიფიქროთ — ჩვენში უმად-
ლესი სწავლა დამთავრებულები იყვნენ და სა-
ბერძნეთში საზოგადოებრივ მოქმედებისათვის
მოსამზადებლად იყვნენ გაგზავნილი. მათ
რიცხვში ერთი სწორედ შოთაც და იყო ერთი
იმ სამთაგანი, რომლების შესახებ ზგივე ვარ-
დანი შენიშნავს: „და მომეტებულად განვითარ-
დენ იმთ შორის (40 ემაწვილთაგან) ნიჭიერ-
ებით სამნი“²⁾.

რას სავსებას ასწავლიდნენ საქართველოს უმა-
ღლეს სასწავლებლებში და როგორ იყო იქ
მწესრიგებული კარდაცემის საქმე?

ბიზანტია — არაბეთის ზედაგაყენა ჩვენებურ
„დიდ სკოლების“ სტრუქტურა-მწყობის საქ-
მში უფროს კვლავს გარეშეა. არაბები, რო-
გორც ვიცით, სამსუგუნეზე მეტს (V II — X)
ფლობდნ საქართველოს და სავიწროველი იქ-
ნებოდა, რომ მათ ამდენი ხნის განმავლობაში
არავითარი გავლენა არ ქცნობდესთ ივერიელ-
თა ზნე-ჩვეულება — რწმენასე და სოფოგადოდ
კი კულტურაზე. ვიცით აგრეთვე, რომ კულ-
ტურულად დიდად განვითარებულნი სახლიფონი
დაზნევიდას და ბადადას თავის საზღვრე-
ბით საქართველოს სწვდებოდენ და აშკარაა
დიდი გავლენა ქცნდათ მათ ჩვენი სამეფოს
შინაურ ცხოვრების მწესრიგება — წარმატე-
ბასზე³⁾.

მსგავსად არაბთა აკადემიების ჩვენებურ
აკადემიებშიც შემდეგ სავსებას გადიოდენ: ღვ-
თის მეტეველებას, ფილოსოფიას, კლასიკურ
ლიტერატურას, ლოდიკას, ენებს, ხელფანების
(τέχνη), იურის ზრუდენტისა, ვარსკვლავთ-მრი-
ცხველობას...

მეტად კარგად ჩვენებურ უმაღლეს „სკო-
ლებში“ იყო დაყენებული ვარსკვლავთ-მრიც-
ხველობის, ღვთისმეტეველების და ფილოსო-
ფიის სწავლება. თითქმის უველა დავით —
თამარის მეფობის დროს საქართველოს ცნო-
ბიდი მოღვაწეები: იოანე ზეტრაწი⁴⁾ (ასწენი
იყადთოქლი⁵⁾), მისე ხონელი⁶⁾, ივანე შავ-
თელი⁷⁾, ჩახრუსა⁸⁾, შოთა რუსთაველი⁹⁾...

ბოდა დასავლეთისაკენ საქართველოსა და ბალ-
დალს, ჩრდ.-ზუხარას და აღმ. და სამხრ.-ინდოს
შესართავსა (იხ. „სალარო ცოდნისა“ წ. IV,
თბილისი. 1899 წ — გვ. 635).

საზოგადოდ არაბთა ზედგავლენაზე დამორჩი-
ლებულ ერთა კულტურაზე იხ. „Всемирн. ист“
Шлоссера, გვ 351.

4) მან, სხვათა შორის, სთარგმნა „ნემესიოს
ფილოსოფოსის“ წიგნი, სადაც არიან ცნობა-
ნი ასტრონომია-ასტროლოგიიდან (Цагарели —
„Свѣд“ в. III, стр. 254; „წყ.-სიტ.“ §
731—44 (§ 738).

5) „ქრონ.“ წ II, გვ. 69. — „შესხმა დავი-
თისადმი არსენისა“ (იქ ასტრონომიული ცნო-
ბებიცაა).

6) იხ. მისი „ამირან-დარეჯანიან“ თავი მერ-
ვე იქ, სხვათა შორის, არის ლაპარაკი „სტრო-
ლიაბიაზე“ (სტროლიაბია (?)) აგრეთვე Хаха-
новъ — „Очер“ в. I, стр. 340.

7) იხ. მისი „შესხმა თამარ და მის მეუღლის
დავით მეფისადმი“ (ვახუშტი — „ისტ.“ გვ. 217
შენიშვ. „ქართ. ცხ.“ წ II, 467 გვ.). შავთელ-
საც ეკუთვნის ქართულ კვინკლოსის შესწორება,
რომელიც მეცნიერულის მხრით მეტად საყურად-
ღებოა. „სა აცრად უნდა მიგვანდესო, — სწერს
მ. ბროსე, — რომ ქართველებმა XII საუკ. უკვე
იცოდნენ ნახევარი იმ ცთომილებისა, რომელმაც
1582 წ. აიძულა პაპი გრიგორი მე- XIII ს. გა-
ესწორებინა რომაული კალენდარიო“ (იხ. „სა-

1) იხ. Варданъ Вел. — „Всеобщ. ист.“ пер.
Эмина — Москва. — 1861 г. стр. 147.

2) ავტორი წიგნისა „Истор. изображ. Груз-
въ церк. полит. и учебн. ея сост.“ ევგენი
ბოლხოვიტიანოვი სწერს — „დავითმა 12 (და არა
40) ახალგაზრდა ქართველი გაგზავნა ათონში
მეცნიერების შესასწავლად“ (72 გვ.). ვერ გა-
გვიგია, საიდან ამოიღო ყოვლად-სამღვდელო ევ-
გენიმ რიცხვი თორმეტი!

3) Варданъ ibid.
3) დაზნევიდის სახლიფოს საზღვრები სწვდე-

დიდად განსწავლული იყვნენ ასტრონომიაში და არა მარტო თუ თეორეტიულად — პრაქტიკულადაც იკვლევდნენ ქართველი სწავლულები ასტრონომიურ მთვლენას. ისტორიკოს შლესერის სიტყვით ამ ხანაში თბილისში ცალკე ასტრონომიური ობსერვატორია არსებობდა ¹⁾. ამ ობსერვატორიაში — უნდა ვიფიქროთ — ქარ-

ქართვე. კალენდარი“ ვ. გუნიასი 1904 წ მ ჯანაშვილის წერილი „წელთა და ჟამთა აღრიცხვა ქართვე.“ გვ 67; Хахановъ -, „Очер“ II, стр. 233).

ა) თამარის ქების დროს ის თავის „ოდა“-ში იხსენიებს სხვა-და-სხვა პლანეტებს (მაგალითად ზოალს — saturnus) და ვარსკვლავთ-მრიცხველებს (იხ. დ) ჩუბინაშვილის — „ქრესტომატია“ ნაწ II, 1863 წ).

ბ) იხ. „ვეფხ-ტყაოს“ გამოც. კ. თავართქილაძისა. — ახალ-სენაკი. — 1896 წ. შემდეგი გვერდები: 143 (ტაეპი I, 142 (ტ. VII), 148 (ტ. VI), 233 (ტ. I), 139 (ტ. I).

შოთა და ყველა ამ ხანის მწერლები პტოლომეისტები (გეოცენტრისტები) იყვნენ, ე. ი. დედამიწას ცენტრალურ პლანეტად თვლიან და ამასთანავე მოძრაობას მზეს მიაკუთვნებენ, დედამიწას კი უძრავ მდგომარეობას. პლანეტებს ისინი მხოლოდ შვიდს უჩვენებენ და ეს იმიტომ, რომ ურანოსი (Uranos) და ნეპტუნოსი Neptunus) იმ დროს ჯერ კიდევ არ იყო აღმოჩენილი. ეს უკანასკნელი მე. XVIII—XIX საუკ. აღმოაჩინეს ინგლისელმა უილიამ ჰერშელმა და ფრანგმა ლევერიემ.

ვრცლად ასტრონომიის შესახებ საქართველოში იხილე ჩემი: „ასტრონომიის ანუ ვარსკვლავთ-მრიცხველობის მოკლე ისტორია“ ჟურ. „მოგზაური“ 1904 წ. № 5—6. იხ აგრეთვე „ქარცხ.“ წ. I, გვ 33; წ. II, გვ 404 (აქ შეეხება თამარის დროს) პლანეტების ბერძნული სახელებია ნახმარი); გვ. 500 (აქ (ჩინგის ყაენის შემოსევის დროს ეკუთვნის) „ათ-თორმეტთა ზოდთა“ (ბურჯი—ზოდიაქოსი—Зодіакъ) სახელებია ჩამოთვლილი თურქ-მონღოლურად და ქართულად). გვ. 631; წ. III, გვ. 745.

1) 1258 წელს ამ ობსერვატორიის დირექტორს არაბს ალი ფაქრა-ალი-ხალათას აღებრძვლანის ერთ-ერთ ქალაქში (?) მომხთარ ასტრონომთა

თველი „სტუდენტობა“ თბილისის უმაღლეს „სკოლისა“ ცნობდა პრაქტიკულად ციურ სხეულთა თვისებებს და მათ აკებულებას და საზოგადოდ ვარჯიშობდა „ასტრალორ“ მოკლენათა შესწავლაში.

ამ ხანაში დაბალ სკოლებშიაც ასწავლიდნენ ჩვენში ელემენტარულ ცნობებს ასტრონომიადან. ვასტანგის ჯგულის წიგნში ვკითხულობთ: „ოთხი წიგნი აჩიან სასწავლნი კანთათავის: პირველი არს რიცხვთა ცნობა, მეორე მუსიკა, რომელი არს სამკალობელი, მესამე ქვეყნის აღრიცხვა და მეოთხე ვარსკვლავთ-მრიცხველობა“. და ეს დადგენილება სწორედ მიეკუთვნება არა მარტო თუ XVII—XVIII საუკუნეებს, არამედ უფრო ადრინდელ დროსაც— XI—XIII საუკუნეებს— როდესაც არაბთა გავლენით ასტრონომია სავადდებულა საგანი გახდა საბერძნეთის დაბალ სკოლებშიაც და მათთან ერთად ჩვენშიც ²⁾. საუურადღებოა ამ შემთხვევაში ის ფაქტიც, რომ ევკლას ჩვენი ზემო აღნიშნული მწერალ-ასტრონომები XI—XIII საუკუნეებისა ხმარობენ პლანეტების არაბულ სახელებს და ერთხელაც არა ქაროულს ან ბერძნულს. და აქიდან კი აშკარაა და ყოველს ეტკვს გარეშა, რომ ასტრონომიის სწავლებას ჩვენებურ სკოლებში პირველი საფუძველი ჩაეყარა არაბთა გავლენით ³⁾.

კონგრესში მიუღია მონაწილეობა და იქ დიდი ცოდნა გამოუჩენია (იხ Шлоцеръ—, „Всемірн. ист.“ стр. 360).

2) იხ. „სამართლის წიგნი ვახტანგ VI“ სა (ხელთნაწერი მეფის ძის იოანეს ხელთნაწერთა კოლექციიდან, რომელიც პეტერბურგის საჯარო წიგნთ-საცავშია დაცული) § ტმთ—349 ბერძნ კანონებისა. (სენატის თარგმანში რუსულად (1827 წ.) ეს მუხლი აღნიშნულია § 151).

3) შოთა და სხვები პლანეტების არაბულ სახელებს ხმარობენ („ვეფხ-ტყ.“ გვ. 143, ტაეპი I; აგრეთვე ხელთნაწერები, რომლებიც საეკ. მუზეუმში № 65), წერა-კითხვ. გამავრ. წიგნთსაცავში და მეფის ძის იოანეს კოლექციაშია პეტერბურგში (№ 148) დაცული.

ასტრონომიაზე არა ნაკლები უზრუნველყოფა იყო მიტროპოლიტის ხელნაწილებში ფილოსოფიის — მეტაფიზიკის (ματὰ φυσική) სწავლება შეთვისებაზე. ბერძნულ წყაროების მკვლობით ქართველ სწავლულებს (ფილოსოფოსებს) დიდი როლი უთამაშნათ საბერძნეთის ფილოსოფიის აღფრთხილების საქმეში X—XIII საუკუნეებში. ცნობილ ბერძენ ფილოსოფოსებს მიხედვით ჰესელს და იოანე იტალიის (XI—XIII ს.) დიდი მეგობრული განწყობილება ჰქონიათ ქართველ ფილოსოფოსებთან. უკანასკნელს მათაგან (იტალიის), სამშობლოდან განდევნის შემდეგ (განდევნის მისი ასალი სარწმუნოებრივ-ფილოსოფიურ თეორიისთვის), ტბილი და მუდრო სავანე და კეთილი მეგობრები უზრუნველყობენ საქართველოში და ქართველ სწავლულთა შორის, სადაც კიდევაც გაუგებრდება თავისი ფილოსოფიური კვლევები¹⁾.

ფილოსოფიურ სკოლებიდან პირველ ხანებში მეტეს პლატონის ფილოსოფიის საქართველოში ნეოპლატონიკური სკოლა და მისი მიმდევრები აღიქმებიან. მაგრამ, როგორც ვიცით, მე-X საუკუნიდან კვლავ „მოდის შემოდის“ პლატონი და არისტოტელი და მათი ავტორიტეტი ხდება საყოველთაოდ სთავაზობად. ერთნი მდგა აყენებდნენ პლატონს და მის „რეალურ“ (იმახსენებურ) ფილოსოფიას, სხვები კი არისტოტელს და მის „რეალურ“ (იმახსენებურ) ფილოსოფიას. პირველნი ცნობილნი არიან პლატონისტიკად, მეორენი კი-არისტოტელიტიკად. მათ შორის დიდი ანტაგონიზმი სუფიქსად და სმიქსად ცხარე და მკაცრი სიტყვიერი დისპუტი იმართებოდა.

უფრო მტკიცედ ჩვენებურ აკადემიებში ჰქონდათ ფეხი გადაჭრული არისტოტელის ფილო-

სოფიას²⁾, თუმცა პლატონისტიკა ხშირი იყო. ცნობილი არსენი იყავთოქელი არისტოტელისტი იყო, დიდებული შოთა³⁾ კი პლატონისტი. როგორც ნეოპლატონიზმის მიმდევართაგანი ჩვენში ცნობილია იოანე პეტრიწი⁴⁾, ეფრემ მცირე⁵⁾, სებასტიანე, იოანე ტატიანის ძე⁶⁾.

1) დიდი პატივი არისტოტელს ჰქონდა აგრეთვე არაბებ შორისაც, რომელნიც მას მეორე მაშხალად თვლიდნენ (Шлоцеръ — стр. 358—9). და საზოგადოდ საშუალო საუკუნეებში ყველა სარწმუნოების დღისმეტყველები არისტოტელს დიდ ავტორიტეტად ჰხანდნენ.

2) თავის აზრების დასამტკიცებლად შოთა იმთავითვე ხშირად საღმრთო წერილს (უფრო მოციქულებს, მაგალ. გვ. 155, ტ. 2) და ფილოსოფოსთაგან მარტო პლატონს. „მე სიტყვასა ერთსა გაადრებ პლატონისგან სწავლა თქმულსა, სიტყუვე და ორპირობა ავნებს ხორცსა, მერმე სულსა“ (გვ. 117, ტ. 2) სწერს ავთანდილი როსტევან მეფისადმი ადრესში (იხ აგრეთვე გვ. 121, ტ. 2..). და საზოგადო ხასიათიც მისი აზრებისა „პლატონიურია“ და პლატონის ფილოსოფიის ზედგავლენა ატყვია.

3) არისტოტელის ხუთ ცნობილ თხზულებიდან (1) κατηγορίαι, 2) περι έριφυείας 3) τοπικά, 4) Αναλυτικά (πρωτέρα και ύτερα) და 5) περι σφιστικων έλέγχων) მან სთარგმნა τολ τοπικά და περι έριφυείας. უკანასკნელის (პერი ერმინია) თარგმანს ჩვენამდღე არ მოუღწევია. მის მაგივრად ჩვენ გვაქვს მე-XVII საუკ. თარგმანი სომხური ენიდან ნეკრესის ეპისკოპოსის დოსითეოსისა (იხ. „Свт.д.“ в. III, стр. 261) ბ-ნი მარტი ამტკიცებს—იოანე პეტრიწი ნეოპლატონიკიაო. ჩვენის აზრით პეტრიწი რამდენად ნეოპლატონიკია, იმდენადვე არისტოტელისტიც, ვინაიდან ის ხშირად არისტოტელის აზრებსაც იცავს.

4) უთარგმნია ამმონი საკის (ნეოპლატონიკია) თხზულება (იხ. Цагарели—„Свт.д.“ в. III, стр 261).

5) მან სთარგმნა პორფირის (ნეოპლატ.) „შეყვანილება“ (εισαγωγή) იხ „ქრონ“ წ. I, გვ. 237, 241; „წყობ.-სიტ.“ § 762—3 (გვ. 264; Хахановъ.—в. II, стр. 316.

1) იხ. Н. Марръ „Іоаннъ Петрицкій, Груз. неопл.“ стр. 52, 59, 55, 56, 46, 47...

ეველასზე წინ თავის ფილოსოფიურ განვი-
თარებით და შემეცნებით სდგას იოანე ზეტ-
რიწი „ბრძენი ბრძენთა შორის, ჭეშმარიტი
ფილოსოფოსი“, რომელმაც „არა თუ ნიჟინი
იცოდა განუფიქრებლად, არამედ მიხეზნიდა“. მას
არა მარტო თუ უთარგმნია ფილოსოფიურ
შინაარსის წიგნები ქართულ ენაზე, თვითონაც
ორიგინალური ფილოსოფიური ტრაკტატებიც
უწერია. მის მიერ ნათარგმნს „ელინურ“
ენიდან ზრცკლე დიოდორის „კავშირს ანუ
სტიხიას“ (Στοιχειώδης) თვითავე თავს
„უწერია განმარტება და განჭყდვენი ფილოსო-
ფოსურს გვარზედ თვით იოანე ფილოსოფო-
სის მიერ ზეტრიწისა“¹⁾. ანტონ კათალიკო-
სის სიტყვით იოანემ „ქართლი ჭქმნა ათი
ნაღ“²⁾.

ზეტრიწის შემდეგ ცნობილია ამ ხანაში თავის
ფილოსოფიურ შემეცნებით მოძღვარი
მეფე დავით აღმაშენებელის არსენი იუდათო-
ელი—თავად იბადე ვანნაძის შვილი³⁾, ზაქა-
რია შირდატის ძე⁴⁾, მამა სტეფანე⁵⁾, თეო-
ფილე⁶⁾, ილარიონ თულაელი⁷⁾...

1) ამ თხზულების მშვენიერი გამოკვლევა მო-
თავსებული აქვს ბ-ნ ნ. მარს თავის „Іоаннъ
Петр. Груз. неопл. XI—XII в.“-ში.

2) „წყობ.-სიტყ.“ § 737—38 (§ 731).
3) ibid. § 751—758.
4) ibid. § 702.
5) ibid. § 729.
6) ibid. § 750.
7) ibid. § 707; იხ. აგრეთვე § 766 ივზე-
კილ ფილოსოფოსი — „მეორე ზეტრიწზე“.

სხვებზე წინ იდგა არსენი იუდათოელი,
რომელიც, მსგავსად იოანე ზეტრიწისა, იუდა-
თა მარტო თუ მრავალ-მხრივი, არამედ ეო-
ველმხრივი განვითარებული და მეცნიერი გვა-
ში. მან ზედმიწევნით იცოდა არა მარტო თუ
ფილოსოფია, არამედ ენებიც⁸⁾, საბუნების-
მეტეველო მეცნიერებაც⁹⁾, იურისპრუდენცი-
აც¹⁰⁾, ენების კანონი—ფილოლოგიაც¹¹⁾ და
სხ. მის შესახებ ანტონი კათალიკოსი სწერს:
„ამისი არის საქებელი ღვთისმეტეველება,
ფისიკა, ანატომია, ფილოსოფია, სილოგისტი-
კა, ზიოტიკა-შაინი, კალკა, სტეინვა კერო-
მუსიკა“¹²⁾.

სამ. ცომაია.

(დასასრული იქნება)

8) არსენიმ იცოდა ბერძნული, არაბული და
სირიული ენები

9) იცოდა ასტრონომია—ფიზიკა—ანატომია.
(„წყობ.-სიტყ.“ §§ 731—44, გვ. 260—262).
ამას ცხადად მოწმობს „შესხმა დავითისადმი არ-
სენისა“, სადაც ნახმარია შედარებანი და ტერ-
მინები ასტრონომიიდან, მამათა-ცხოვრებიდან,
ფილოსოფიიდან, საბუნებისმეტყველო მეცნიერე-
ბიდან (...ბრწყინვალე ვითარცა შთმარი (?) ნიჟ-
თა შორის“...) საზოგადო ისტორიიდან და სხ.
(„ქრონ.“ წ. II, გვ. 69)

10) არსენს დაუწერია რუის-ურბნისის კრების
(1103 წ.) დადგენილება ვერედ წოდებული „ძვე-
ლის წერა“. მასვე მიაკუთვნებენ დავით აღმაშე-
ნებელის ანდერძის შედგენას და ზოგიერთ გუჯ-
რებისას (იხ. „ქრონ“ წ. II, გვ. 64; „ისტო-
რიული საბუთები შიო-მღვიმ. მონასტ.“ თ.
ქორდანიასი; Хахановъ—,Очер.“ II, 126,
340, 124).

11) ibid.
12) „წყობ.-სიტყ.“ § 751—58 (§ 756).

უცხო ენის ადრე სწავლება

(სიმონფიჩინიდან)

არც ერთს ქვეყანაში არ არის ისე ძლიერ გავრცელებული პატარა ბავშვების უცხო ენის ადრე სწავლება, როგორც რუსეთში. ჩვენში ხშირად ნახავთ სამი წლის ბავშვს, რომელიც ტიკტიკებს ფრანგულად, გერმანულად და რუსულად; მდიდარ ოჯახებში კი ამას ემატება კიდევ ინგლისური ენაც.

ბავშვი პატარაობისას ადვილად ითვისებს უცხო ენას; ამ გარემოებამ იმ აზრამდის მიიყვანა მშობლები, რომ რადგანაც პრაქტიკულად შესწავლა უცხო ენისა ბავშვს არ უძნელდება, ამიტომ მავნებელიც არ იქნება იმისთვის; და რადგანაც უცხო ენის ცოდნა ფრიად სასარგებლოა მომავლისათვის, უსათუოდ პატარაობიდანვე უნდა შეისწავლონო. ამის გამო იშვიათად ნახავთ ისეთს მშობელს, რომელიც პატარაობიდანვე არ ასწავლიდეს თავისს შვილებს უცხო ენას.

ჩვენც გვჯერა, რომ პატარა ბავშვებს უფრო ეადვილებათ უცხო ენის შესწავლა, მაგრამ შევეჩხებით ამ საკითხს უფრო დაწვრილებით: რა მიზანი აქვთ მშობლებს, როცა ჩვილ ბავშვებს აწყებინებენ ლაპარაკს უცხო ენით, რა სარგებლობას იძენენ ბავშვები ამ ცოდნიდან და სარგებლობა უფრო მეტია თუ ზარალი ამის გამო?

მოწიფული კაცისათვის სასიამოვნოა უცხო ენების ცოდნა. რამდენადაც მეტი უცხო ენა იცის და კარგადაც იცის, იმდენად ცხოვრებაც მისთვის ხელსაყრელ პირობებშია. მას დიდი შეძლება რომ არ ჰქონდეს, ადვილად შეუძლია მგზავრობა, შეუძლიან ორგინალში გაიცნოს

უცხო მწერალთა თხზულებები; ეს გაცნობა საკმაოდ ხელს უწყობს გონების განვითარებას და ამასთან ცხოვრებისათვის სახსრის მოპოებასაც. ამას გარდა უცხო ენათა მცოდნეს, რაღაც საექვო მოსაზრებით, მეტი სახელი აქვს საზოგადოებაში, განათლებულ კაცს უწოდებენ. ერთის სიტყვით, ვინც დედა ენის გარდა უცხო ენებიც იცის, ის კარგად ცხოვრობს ქვეყანაზე.

როცა ამ დასკვნამდის მივა აღამიანი, როგორ არ უნდა წამოიძახოს: მოდიო, ვასწავლოთ ჩვენს შვილებს აკვიდანვე უცხო ენები, ოღონდ პატივი ჰქონდესთ საზოგადოებაში და ადვილად გაიჩინონ ცხოვრების წყარო.

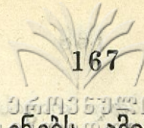
თუ აღზრდის დროს აღმზრდელი მართო იმის ზრუნვაში იქნება, რომ ადრე მოამზადოს ბავშვი პრაქტიკულ მოქმედებისათვის, რომ ადვილად იმოვოს და ჩაიხზრილოს ჯიბეში ფულები, მაშინ არა თუ უცხო ენის ადრე სწავლებაა საჭირო, არამედ სხვა და სხვა ხელოვნობის და ხელოვნების სწავლებაც ადრეა საჭირო. მაშინ ხუთი წლის ბავშვს ხარაზობა უნდა ასწავლონ, ან კალათების წნვა, წიგნების დაკაზმვა და სხვ. ეს რა სისულელეაო, იტყვის ბევრი. ვინ აწვალებს ამისათვის ბავშვებს; ვინ არ იცის რომ ბავშვი უნდა აღიზარდოს თავდაპირველად როგორც აღამიანი და არა ხელოსანი? ამ საგნის შესახებ განა ცოტასა სწერდნენ და მიუთითებენ პიროგოვის სტატიას: „ცხოვრების კითხვებზე“. ასე იფიქრებს ბევრი. მაგრამ ნება მომეცით შევეკითხო მათ: რა განსხვავება იმაში ასწავლიან

ბავშვს ხარაზობას, წიგნების კაზმვას თუ უცხო ენებზე სწრაფად ლაპარაკს. თქვენ ბრძანებთ პირველი სამუშაო ბავშვების საწვალღებელია. ამასხედ უნდა მოგახსენოთ, რომ არც ისე საწვალღებელია, როგორც გგონიათ, თუ ამას გარეგანი ცუდი პირობები ხელს არ უშლის; თუ ბავშვი კარგს პირობებში, მოწყობილობაში რამდენიმე საათს რამე ხელობას სწავლობს, ეს მისთვის იმდენად სამძიმო არ იქნება, რამდენადაც ლაპარაკი უცხო ენით, როცა ბავშვს დედა ენით უნდა ილაპარაკოს. არის მხოლოდ ორი განსხვავება უცხო ენებისა და ხელობის სწავლებაში— პირველი უფრო ხელსაყრელია სხვა ხელობაზე და ერთი შეადგენს უფრო ტვინის სამუშაოს, მეორე კი სამოძრაო ორგანოების მუშაობაა. ის კაცი, რომელმაც იცის პრაქტიკულად მხოლოდ უცხო ენა და სხვა არაფერი, არაფერს არ დახარჯავს და შეიძენს 200—300 მან წლიურ შემოსავალს და ამას გარდა წლიური ჯამაგირიც ექნება. რომელი ხელობა იძლევა ამდენს შემოსავალს?

ბევრი არ დაგვეთანხმება ამაში და დაიწყებს დამტკიცებას, რომ ბავშვებს ხელობისა და გამოჩენისათვის კი არ ასწავლიან უცხო ენას, არამედ იმიტომ, რომ ცოდნა შეძლებას აძლევს კითხვით გაკეთილშობილდეს და სხ. მაგრამ ეს საბუთი ტყუილია: განა ცოტაა ცოდნა, რომელიც აკეთილშობილებს ადამიანის ბუნებას: მათემატიკა, ფიზიკა და სხვა მეცნიერებანი ნაკლებ როლს არ ასრულებენ განათლების საქმეში, ვიდრე ფრანგული და გერმანული ენები, მაგრამ იმათ ისე ადრე არ ასწავლიან ბავშვებს, როგორც უცხო ენებს, თუმცადა ეს ძლიერ შესაძლებელია, და ბავშვსაც ყველაფერს ასწავლი თუ საქმეს ხერხიანად მოეკიდები.

უცხო ენის ადრე სწავლება ისეთივე მავნებელია, როგორც ყოველგვარი ადრე სწავლება. ბავშვი, რომელიც ჯერ ფიზიკურად არ გამაგრებულა, რომელიც ჯერ კიდევ ვერ იცნობს რაც მის გარშემოა, არ გრძნობს არაფითარ საჭიროებას უცხო ენით ლაპარაკისას გარდა თავის ენისა, არაფერს არ უნდა სწავლობდეს, არც მეცნიერებას და არც უცხო ენას. ერთიც და მეორეც მხოლოდ ავნებს მას. ტვინის ცალმხრივი მუშაობა ბევრს საზღაურს ითხოვს, ბევრს საზრდოს, და ეს საზრდო, რომელიც უნდა მიდიოდეს სხეულის თანაბრად გამოსაკვებავად, მიდის მომეტებულად ტვინთან, რის გამო კუნთები სუსტდება, სუსტდებიან სხვა ორგანოებიც, უფრო საქმლის მომწელებელი ორგანოები; ბავშვი ყვითლდება, ხდება, ავად მყოფის სახე ედება. ბოლოს ან გონება უჩლუნგდება და ან აჩხლი ხდება, რომლიდანაც სწეულებამდის მხოლოდ ერთი ნაბიჯია. სამწუხაროდ არ არის ისეთი სტატისტიური ცნობები, რომელიც ამტკიცებდეს თუ რომელი ბავშვები კვდებიან და ავად ხდებიან უფრო ხშირად— ისინი, რომელთაც ადრე დაიწყეს ცალმხრივი ტვინით მუშაობა— უცხო ენების შესწავლა, თუ ისინი, ვინც უცხო ენის შესწავლას შეუდგა მაშინ, როცა გონებით და ფიზიკურადაც გამაგრებული იყვნენ. ცნობილია აგრეთვე, რომ ბავშვებს სატახტო ქალაქებში, მდიდარ ოჯახებში, სადაც გონებით მუშაობა ხშირია, ხშირად უფრო დაღვრემილი სახე აქვთ, ვიდრე სოფლელ ბავშვებს. ამას ჩვეულებრივ მიაწერენ სუფთა ჰაერისა და კარგი საქმლის ნაკლებულებას, მაგრამ არ შეიძლება აქ არ დავინახოთ უცხო ენების ადრე სწავლების გავლენაც, მით უფრო, რომ იმ ოჯახებშიაც სოფლად,

სადაც ჰაერიც და საქმელ-სასმელიც უკლებლად არის, მაგრამ გარს არტყია ფრანგი ან გერმანელი აღმზრდელები, ბავშვები იშვიათად იჩენენ ჯანის სიმთელეს, მაშინ როდესაც ქალაქის ოჯახს, სადაც სადა ცხოვრებაა და უცხო ენით არ ლაპარაკობენ, ჯანსალი ბავშვები ჰყავს.

ასაკის მიხედვით ბავშვი ითხოვს მეცადინეობის დროს სხვა და სხვა ფერობას, რომელიც იწვევს ერთსა და იმავე დროს სხვა და სხვა ორგანოების მოქმედებას. რასაკვირველია ბავშვმა რაც უნდა გააკეთოს, ტვინი ყოველთვის იღებს მონაწილეობას, რადგანაც უიმისოდ არაფერი მოქმედება არ შეიძლება, მაგრამ დიდი განსხვავებაა ტვინის მუშაობაში იმ დროს, მაგალითად, როცა ხედავს ქალღღებ ხაზს და იმ—ხაზზე მაკრატლით სჭრის ქალღღებ, ან მუშაობს ბაღში და იმ მუშაობაში, როცა ესმის რომელიმე ფრაზა, რომელიც მან უნდა დაიხსოვნოს. პირველ შემთხვევაში გართულია მხედველობა, ხელი და ტვინი, მაგრამ ეს უკანასკნელი ერთი მიმართულებით არ მოქმედებს, არამედ სხვა და სხვა მხრივ; რადგანაც ხელი რომ მოხვდეს ხილულ ხაზს, საჭიროა რთული გონებრივი პროცესი. სულ სხვაა, როცა ცდილობს დაიხსოვნოს გაგონილი ფრაზები; აქ მონაწილეობას იღებენ მხოლოდ სმენა და მეხსიერება. აავსეთ ბავშვი ამისთანა ფრაზებით და თქვენ შექმნით იმისგან ცალმხრივ მახინჯ არსებას. ყველა მეცნიერების სწავლება შეიძლება თვალსაჩინოდ ე. ი. შეიძლება მისაწვდენი გახდეს ბევრი ორგანოებისათვის. უცხო ენების სწავლება კი შეუძლებელია მთლად თვალსაჩინოდ და ამიტომაც ის უფრო მავნებლად მოქმედებს ბავშვის ორგანიზმზე, ვიდრე სხვა საგანი, ამის გამო ბავშვებიც უხა-

ლისოდ სწავლობენ უცხო ენებს. ამის თქმა არ შეიძლება მხოლოდ ორი წლის ბავშვზე, რომელიც ხელში ჰყავს უცხოელ გამზრდელს. ეს ბავშვი სწორედ ეხლა იწყებს ლაპარაკს და მისთვის, რასაკვირველია, სულ ერთია რომელ ენაზე დაუწყებენ ლაპარაკს. მაგრამ ამ შემთხვევაშიაც ბავშვს ყველა ერთი და იმავე ენით უნდა ელაპარაკებოდეს, თორემ მას ეცოდინება მაგალითად პურის სახელი ორ-სამ ენაზე, სხვა საგნების სახელები—არც ერთზე, ან და ურევს ერთმანეთში ყველა ენებს—ერთს ფრანგულად იტყვის, მეორეს რუსულად, ვერც აუკრძალავ, ვერ ეტყვი ან ფრანგულად ილაპარაკე, ან რუსულადო, რადგანაც მისთვის გაუგებარია ფრანგულიც და რუსულიც. ამას გარდა დიდი ხნის განმავლობაში ვერც ერთს ენაზედ ვერ ალაპარაკებს რიგინად. ერთის სიტყვით იმაზე სასულელე არა არის და, როცა ბავშვი სხვა და სხვა ენაზე ტიტინებს. მშობლები, რომელთაც სურთ რომ მათმა შვილებმა პატარაობიდანვე შეისწავლონ უცხო ენა, უკეთ მოიქცეოდნენ, რომ ნება მიეცათ უცხო ენით ლაპარაკისა და იმავე დროს ბავშვს არ გაეგონა სრულიად თავისი დედა-ენა. ბავშვისთვის ამა თუ იმ ენის თვისება იმდენად საშიშარი არ არის, რამდენადაც მეხსიერების დატვირთვა; ბავშვისთვის საჭიროა ყველა საგნისათვის ერთი სახელი, მოქმედება და გარემოება და არა ორი ან მეტი. მშობლებს, რომელთაც სურთ პედაგოგიის კანონის დაცვა და აქვეთ ძლიერი სურვილი პატარაობიდანვე შეისწავლონ შვილებს უცხო ენა, მეტი აღარა დარჩენიათ რა, რომ აკვნადანვე მოაშორონ ბავშვს თავისი დეიძლი ენა. მაშინ ბავშვი არ დატვირთავდა უხო-

მოდ თავის მესხიერებას და ძლიერ აღრე შეისწავლიდა უცხო ენას,

იმ ასაკის განსაზღვრა, როცა ბავშვს უფლებლად შეუძლია შეუდგეს უცხო ენის შესწავლას, სინამდვილით ძნელია. ის დამოკიდებულია საზოგადოთ ბავშვის აგებულობაზე. რამდენადაც სუსტია ბავშვი აგებულობით, იმდენად გვიან უნდა დაიწყოს უცხო ენის სწავლა. მაგრამ საზოგადოთ ათი წელიწადი არ შეიძლება ძლიერ აღრედ ჩაითვალოს უცხო ენის წესიებად და გონიერად სწავლებისათვის. ათი წლიდან არა თუ სასარგებლოა, საჭიროც არის ისწავლოს ბავშვმა უცხო ენა. ამ ასაკში ტვინი უკვე გამაგრებულია, და ყოველგვარი გონებრივი მოქმედება, რომელსაც ცვლის წესიერი ფიზიკური შრომა, გასეირნება და სხვა თავის მხრით ამაგრებს ტვინსაც. ამ ხანში ბავშვს უკვე შეუძლიან მიხვდეს საზოგადოთ სწავლის სარგებლობას, და აგრეთვე უცხო ენის შესწავლის, სარგებლობასაც. ეს შეგება კი ცოტას არ ნიშნავს სწავლაში წარმატებისათვის. ჩვენ, რასაკვირველია, სახეში

გვაქვს, რომ სწავლება არ უნდა იყოს მექანიკური, რომელიც უჩლუნგებს ბავშვს ყოველგვარ ნიქს. ჩვენ გვინახავს საცოდავი ბავშვები სხვა და სხვა სასწავლებლიდან, ისინი თავპირს იმტვრედენ სიტყვების გახეპირებით, თარგმანებით, თხზულებებით, საცოდავებს, თუმცაღა ბევრსა შრომობდნენ, მაგრამ არაფერი ესმოდათ, უკან რჩებოდნენ სხვა ბედნიერებს, რომელთაც პატარაობისას შეესწავლათ ენები, ვერ გადადიოდნენ კლასიდან კლასში, რჩებოდნენ ერთსა და იმავე კლასში და ძვირად უჯდებოდათ უცხო ენის უცოდინრობა. ასეთი მოვლენა არ არის ნორმალური და ამის შესახებ ლაპარაკი არ შეადგენს ჩვენი სტატიის მიზანს. ასეთი მოვლენები ვერ შეადგენენ მიზეზს, რომლითაც უნდა გაამართლონ ის მისწრაფება, რომელსაც შეუპყრია ყველა, რომ პატარაობიდანვე ასწავლონ ბავშვებს უცხო ენები. ანგარიში ვერასოდეს გაუწევს ახრამცობას ჭეშმარიტს აღზრდას.

ორი კუდიანი ვარსკვლავი

წრევანდელი წელიწადი ასტრონომიის ისტორიაში ღირს შესანიშნავია ახალი და ჯერ სრულიად უცნობი კუდიანი ვარსკვლავის გამოჩენით, რომელიც უცბად და მოულოდნელად გამოჩნდა ჩვენი მზის სისტემაში და ისევ ჩქარა გაჰქარა; ის ეკუთვნის იმ ციურ მოგზაურთა რიცხვს, რომლის გზა კვალი იკარგება დაუსრულებელს სივრცეში.

ეს კუდიანი ვარსკვლავი პირველად აღმოაჩინა დრეკმა (Drake) იოგანესბურგში (ტრანსვალში) განთიადის დროს. იქაურმა ობსერვატორის დირექტორმა ინსმა

(Junes) შეამოწმა დრეკის დაკვირვება და დაადგინა, რომ ეს ციური სტუმარი მზიდან სამხრეთით 5° იყო და ისე ნათლად ბრწყინავდა, რომ მისი დანახვა კოგრიტიოთ დღისითაც შეიძლებოდა. პროფესორმა გლაზენაპმა აღნიშნა, რომ ეს კუდიანი ვარსკვლავი მოძრაობდა სიპრტყით, რომელიც ეკლიპტიკის სიპრტყესთან 26° კუთხეს შეადგენდა. ის მიდიოდა ჩრდილოეთისკენ, გაიარა პერიგელი (უმცირესი მანძილი მზიდან) 4—17 იანვარს, დამის 11 საათზედ პეტერბურგის დროთი; ამ დროდან კუდიანი ვარსკვლავი შორ.

დებოდა მზეს. მზისგან დაშორების გამო ელვარებაც აკლდებოდა. პერიგელიაში კუდიანი ვარსკვლავი მზის ზედა პირიდან 6 მილ. კილომეტრის ან $3\frac{1}{2}$ მზის საღერძის მანძილზე იყო. ამ დროს კომეტის სწრაფი მოძრაობა უდრიდა 200—300 კილომეტრს ერთს წუთში. ყოველ დღე კომეტა მიიწვედა ეკვატორიდან ჩრდილოეთისკენ $1\frac{3}{4}$ გრადუსით, ამის გამო მისი დანახვა უკვე შეიძლებოდა, რომ მზისაგან დაშორებით მისი ელვარება არ შემცირებულიყო. იანვრის ბოლოში კუდიანი ვარსკვლავი სამხრეთ დასავლეთიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთისკენ მიიძარებოდა, ყველაზე უკეთესად მას შეამჩნევდით ერმის (ვენერის) მარჯვნივ, მზის ჩასვლიდან ნახევარი საათის შემდეგ.

თუ ზემო აღწერილი კუდიანი ვარსკვლავის მოვლინება მოულოდნელი იყო ვარსკვლავთმრიცხველთათვის, სამაგიეროდ კომეტა გალლეისა ძველი ნაცნობი ვარსკვლავია, რომლის მოვლინება მეორედბა ყოველს 75 წელში. ეხლა ის უახლოვდება მზის სისტემის ცენტრს და ჩვენს დედამიწას. და ჩვენც ცოტა ხნით დავინახავთ მას, თუმცაღა ეს სანახავი განსაკუთრებული ბრწყინვალეობით არ იქნება მართული. მაინც წინააღმდეგ სხვა დრო გამოშვებითი კუდიან ვარსკვლავებისა, რომელნიც ახლად მოჩვენების დროს თან და თან სუსტად გვეჩვენებიან და თითქმის ჰქრებიან კიდევც, გალლეს კუდიანი ვარსკვლავი, ჩვენთვის ძველი დროიდანვე საჩუმუნოა, რადგანაც ცნობები მისს შესახებ გვაქვს მეხუთე საუკუნიდან ქრ. დაბადებამდის.

ამ კუდიანი ვარსკვლავის აღმოჩენა ეკუთვნის ცნობილს ასტრონომს გალლეის, რომელმაც გამოიკვლია ცნობილი კომეტების გზა და ყველაზე უწინ თვი-

თონ მივიდა იმ დასკვნამდის, რომ კუდიანი ვარსკვლავებიც ემორჩილებიან კეპლერის კანონს, ტრიალებენ მზის გარშემო და მიჰყვებიან ნიუტონის მიმზიდველობის კანონს. გალლეიმ გაჰოიკვლია კუდიან-ვარსკვლავების გზა, რომლის შესახებ წინად ჰფიქრობდნენ, რომ ეს ვარსკვლავები მოხაზავენ პარაბოლებს და მასასადამე არასოდეს არ ბრუნდებიან მზისკენ, გალლეიმ გამოიანგარიშა გზა არა ნაკლებ 24 კომეტისა და ამასთანავე გამოარკვია შესანიშნავი აღმოჩენა, რომ სამს ამ კუდიანს ვარსკვლავთაგანს, სახელდობრ 1531, 1607 და 1682 წლებისას აქვსთ თითქმის ერთგვარი გზა. აქედან გალლეიმ ის დასკვნა გამოიყვანა, რომ, უეჭველია, ეს სამი კუდიანი ვარსკვლავი ერთი და იგივეა, რომელიც მზის გარშემო ხაზავს ელიპსის მაგვარ ხაზს ყოველ 75 წლის განმავლობაში, გალლეიმ იწინასწარმეტყველა მისი გამოჩენა 1758 ან 1759 წელში.

რასაკვირველია გალლეიმ ვერ გაძლო 70 წელი, რაც მას უკლდა წინასწარმეტყველების ასრულებამდის, კუდიანი ვარსკვლავის გამოჩენას, რომელსაც დაერქვა ამ დიდებული ასტრონომის სახელი, მაგრამ მაინც იცხოვრა იმ დრომდის, ვიდრე მეცნიერებმა აღიარეს მისი გამოანგარიშების სინამდვილე; ასეთი გამოანგარიშება მატემატიკურის სინამდვილით შეუძლებელია, რადგანაც კუდიან ვარსკვლავებს გზაზედ ბევრი დაბრკოლება ელობებათ ცდომილებისაგან, განსაკუთრებით ისეთი დიდი ცდომილისაგან, როგორც არის დია (იუპიტერი) ან კრონოსი (სატურნი), რომელთა მიმზიდველობა უშლის კუდიან ვარსკვლავებს წესიერად მოძრაობას.

გალლეს წინასწარმეტყველობა მართა-

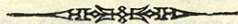
ლი გამოდგა. პირველად ამ კუდიანი ვარსკვლავის გამოჩენა შენიშნა გლახმა — ვარსკვლავთმრიცხველმა პალიჩმა შობა დღეს 1758 წელს, თუმცა უფრო ძლიერი დაახლოება მზესთან აღნიშნული იყო 1759 წლის შუა აპრილში. უკანასკნელი დაბრუნება გალღეს კუდიან ვარსკვლავისა მოხდა 1835 წელს, როცა მისი ელვარება არც ისე დიდი იყო.

ეხლანდელი გამოჩენა გალღეს კუდიანი ვარსკვლავისა მოხდება დედამიწასთან ძლიერ დაახლოებით, თუმცა, სამწუხაროდ, ის იმ დროს ჰორიზონტზე დღისით იქნება. წარსული წლის 11 ენკენისთვის ძველის სტილით ეს კომეტა ფოტოგრაფიულის საშუალებით მოიპოვა ასტრონომმა მაქს ვოლფმა. იმის შემდეგ მისი ელვარება თან და თან მატულობდა და დეკემბრის ბოლოს მისი დანახვა შეიძლებოდა პატარა ჭოგრიტითაც. პირობა ამ კუდიანი ვარსკვლავის დასანახავად უხერხულია, რადგანაც ორი საათით ადრე უნდა ადგე მზის ამოსვლამდის, რომ ცოტა ხნით დაინახო კომეტა თავისი კუდიით. მაისში (17 მაისს) უკანასკნელად დაინახავთ, მაგრამ, რასაკვირველია, მხოლოდ ძლიერ გრძნობიერ იარაღს შეუძლიან აღნიშნოს მისი გავლენა ჩვენს ატმოსფერაზე. რასაკვირველია ყოველთვის დედამიწის დაუსჯელად ვერ გაივლიან კუდიანი ვარსკვლავები, რადგანაც მათში თავისი შედგენილობით მავნებლებიც არიან. ასე კომეტა მორხაუზის კუდში აღმოაჩინეს ციანი, რომელიც, როგორც ცნობილია, ძლიერ საშიშარ შხამს წარმოადგენს ..

ამ ხანად ჩვენთან კუდიან ვარსკვლავთგაოლგის მოახლოებით, თუმცა დაკვირვებისათვის უხერხულია, მაგრამ ასტრონომები შეეცდებიან ისაჩვენონ და შეისწავლონ საკითხი კომეტის ფიზიკური სახის ცვლილებისა: კუდის გაჩენა (მზადგან დაშორებით, როგორც ვიცით, კომეტებს კუდი არ აქვთ), მისი ევოლიუცია, შედგენილება და შიგნით მატერიის მოძრაობა და სხ. ასე ვოლფის დაკვირვებით, ეგერმანის და კოპფის გამოკვლევით მატერია იწყებს მოძრაობას იმ მხრიდან, რომელიც მზისკენ არის მიქცეული მოპირდაპირე მხარისკენ წუთში 50—100 კილომეტრით, 1907 წლის დანიელის კომეტაში კი 500—600 კილომეტრის სისწრაფით. აქედან ცხადია, რომ კომეტის კუდი ყოველთვის ახლდება შუაგულის აორთქლების გამო, რომელიც თან და თან უნდა გაჰქრეს. ასე გაჰქრა მაგალითად კომეტა ბელისა.

მთავარი საკითხი, რომლის პასუხსაც ეცდებიან შეიტყონ ასტრონომები გალღეს კომეტის დაახლოვების დროს, არის: რა გვარ მატერიიდან შესდგება ეს კომეტა და რა ხდება მასში კუდის გაჩენის დროს.

ამის შესახებ ჯერ ძლიერ ცოტა ვიცით, ფოტოგრაფიის გარდა ამაში ხელი უნდა შეუწყოს სპექტრალურ ანალიზმაც. ვუსურვოთ წარმატება ასტრონომებს ამ რთულ საქმეში და დავეუცადოთ შედეგს, რასაც ვაცნობებთ ჩვენი ჟურნალის მკითხველებსაც.

პედაგოგის ისტორია

დ—რ. ვაიმერისა. (გერმანულიდან)

§ 11. სახალხო სკოლები მე-XVI საუკუნეში.

სახალხო სწავლება ე. ი. სწავლება სახელმწიფოს ეკუთვნის წევრების ქრისტიანობის საქმას. სურვილმა ახლად გაქრისტიანებულ კერპთათყვანის მტკემელთათვის განათვლამდის გაცნობით სჯული და ისტორია ქრისტიანობისა ჯერ კიდევ მე-II საუკუნეში (ქრ. დაბად. შემდეგ) აიძულა ქრისტიანები დაეარსებიათ კატეხეტთა სკოლა, რომელსაც შეიძლება ერთის მხრით ვუწოდოთ პირველი ქრისტიანთა სახალხო სკოლა. ასეთისავე სურვილის ნაყოფი იყო კარლდის მისწრაფება სახალხო სწავლების გაგრძელებისა, რათა მის ქვეშევრდომთ სტადენდით მამა ჩვენს და მრწამსი მაინც. ქალაქებისა და კერძო პირთა სამოსწავლო დაწესებულებანი საშუალო საუკუნეებისა ვერ ჩაითვლებიან სახალხო სკოლათ, რათგან მათ მიზანი იყო კითხვის, წერის და აზვარიშის სწავლებით გაეადვილებიათ ცნობრება ქალაქებში ვაჭრებისა და ხელისნათათვის. სოფელში მცხოვრებ ხალხის სწავლებისათვის საშუალო საუკუნეებში არ იწუნებდა თავს არც ეკლესია და არც საერო მთავრობა. პირველად მეთექვსმეტე საუკუნის რეფორმატორებმა ჩასტიდეს ხელი კარლ დიდის აზრს და ცდილობდნენ წმინდა მოძღვრება სახარების მიეწოდებინათ ქალაქისა და სოფლის დარბ და უზინარ მცნობრებთათვის, როგორც სხვა წოდების წევრებისათვის. თუმცა ლიუტერი თავის წერილში „ქალაქის თავებს და სხვ...! მითხროდა ეგულა ზატარა ქალებისა და ვაჟებისათვის დღეში თითო ან ორ-ორ საათს სწავლებას, მაგრამ ეს შეეხებოდა მხოლოდ ქალაქის ბავშვებს და ამიტომაც მისი მოთხოვნა არ იყო მოთხროვნა საყოველთაო სახალხო სწავ-

ლებისა. როცა ლიუტერი და მისი მეგობრები უკვე ნახსენებ რევიზიის დროს (1527—1529) საქსთა საკიურთი-ურსტში დაწმუნდნენ, რომ ხალხმა განსაკუთრებით სოფლებში არაფერი იცის ქრისტეს მოძღვრების შესახებ, მაშინ მიხვდნენ თუ რა საჭიროებას წარმოადგენდა სოფლისათვის მუდმივი სწავლება სხვა რამის თუ არა, სჯულისა მაინც. ამიტომაც „რევიზორთა დარბება“ მოითხოვს, რათა მღვდლები „კვირობით ნაშუადღევს, როცა მოსამსხურებები და ახალგაზდობა ეკლესიაში მიდის. ასწავლიდნენ, უკითხავდნენ და უსწინდნენ სამს უმთავრესს საგანს მაინც—მამა ჩვენს, მრწამსს, და ათ მცნებას“. ცოტახნის შემდეგ ლიუტერმა დასწერა (1529) ზატარა კატეხიზმთ, რომელმაც გაუადვილა მღვდლებს მათი მოვალეობის ასრულება. ეხლა მოთხროვნილებათა დასაკმაყოფილებლათ გაჩნდა ახალი საცნებები—წერა, კითხვა და დგომის მსახურების აღსასრულებლათ საჭირო საეკლესიო გალობა ე. ი. გალობის სწავლება. რათქმა უნდა ეგულა ამ საცნებების შესასწავლათ კვირის ნაშუადღევი არ იკმარებდა. რათა ბავშვებს კვირას შესწავლილი არ დაევიწყებოდათ, საჭირო იყო კვირაში ერთხელ მაინც გაეკურებიათ. მღვდლის თანაშემწეობას ეწეოდა კისტერი (მედავითნე), რომლის ხელში ნელ-ნელა გადავიდა მთელი სწავლების საქმე. თავდაპირველათ ეტყის გარეშე, ძლიერ ცოტა იყო ამ საქმისთვის მომზადებული პირი. განსაკუთრებით უნუგუშო მდგომარეობაში იყო ამ მხრით სოფელი; ქალაქებში კი, სადაც უკვე მოხსენებული გერმანული სკოლები არსებობდა, სახალხო სკოლების განვითარება მიდიოდა უფ-

რო ჩქარა, დაუბრკოლებლივ და შეუფერხებლად. ამ სკოლებისთვის საჭირო იყო მხოლოდ თავის გეგმაში შეეტანათ საღმრთო სჯული და მაშინდელი მოთხოვნილება სახალხო სკოლის დაკმაყოფილებული იქნებოდა. ბუგენ ჰაგუნის წინადადებით ქალაქმა ბრუნშვაიგმა 1528 წელს გახსნა 4 სკოლა და 2 სავაჭო ეგრეთი სკოლა. შემდეგ წლებში მათ მიჰბოძა ჰაგუნბურგმა, შტრასსბურგმა, ვიტტენბერგმა, ჰანოვერმა და სხვებმა. ზოგი მათგანი ახლად აარსებდა სკოლებს, ზოგი კი რეფორმატორთა სურვილისამებრ სცვლიდა ძველი სკოლების გეგმას. ვიურტენბერგის სასკოლო წესდება (1559) უგულვებელად უურადღებს აქცევს სახალხო სკოლებს და მათთვის ასეთი სკოლები დაარსებულნი იქმნენ სოფლებსა და დაბებში. საქსონიის სასკოლო წესდება (1580), როგორც სხვა მრავალ საკითხებში, ისე ამ საკითხში ჰაგუნბურგის წესდებას. სჯულის სიწმინდის დაცვისთვის საეკლესიო მთავრობას შემდეგ წლებშიაც შეჩნა უფლება ამ სკოლების ზედამხედველობის. სხვა მხრივ სახალხო სკოლები თემების საქმე იყო. თემს ნება ჰქონდა მასწავლებლის არჩევისა, რომელიც უფლებების ასრულებდა მეღვთისნის მოვალეობას. დანიშნავდნენ, რა თქმა უნდა, მასწავლებელს უნდა დაეჭირა ეგზამენი დეკანის ან სუპერინტენდანტის წინაშე, რათა დაეშტოცებინა, რომ მას ცოდნა შესწევს და გამოცდილება აქვს საღმრთო სჯული და პირველ დაწვებითი ცოდნა გადასცეს. ამ მასწავლებელთა და მეღვთისნეთა გავლენა და მ:ტორიალური მდგომარეობა საერთოდ ბევრს არა სასურველს წარმოადგენდა. — (ხშირათ ისინი იუვენცხვრებისგან კარგიული მოწაფეები ლათინთა სკოლების, ხელისნები, ჯარის კაცთა ნამუფთი პირები და სხვა...) მათი ჯ:მაჯირი შესდგებოდა საეკლესიო შემოსავლისგან — ნათვლისათვის, ქორწინებისათვის, დასამარნი, ზური, კვერცხები, ათისთავისგან და სასკო-

ლო ფულისგან. საკუთარი სადგომი სკოლებს მხოლოდ ქალაქებში ჰქონდათ. ზატარა სოფლებში კი მოწაფეები და მასწავლებლები გადადიოდნენ ერთი სახლიდან მეორეში. იქ კი, სადაც მასწავლებელი რაიმე ხელობას მისდევდა და თავისი საკუთარი ბინა ჰქონდა, კავკეთილები იმართებოდა იქვე, სადაც მასწავლებელი სხვა კარზე საქმეებს აკეთებდა. მასწავლების მეტადი ფოფალად უფარვისი იყო, რადგან მასწავლებლებს აწავითარი სამასწავლებლო განათლება არ მიეღოთ. სახელმძღვანელო წიგნებთა შორის უგულვებელად უფრო გავრცელებული იყო ზოტესთანტა სკოლებში, გარდა კატოლიკური და საეკლესიო საგალობელთა, ფსალმუნი და არაკების წიგნები; ხშირად ხმარობდნენ აგრეთვე ლიუტერის უკვე მოხსენებულს ანბანს. 1531 წელს, თუ იმ წლის ახლო ხანში, კრეტის მაშინდელმა მასწავლებელმა ვალენტინ იკკელზამერმა გამოცნა კრემანული გრამატიკა, რომელშიც იძლევა რჩევას კითხვა სახმო მეტადით მასწავლებლისათ. მაგრამ მისმა რჩევამ ვერცხვითარი თანაგრძობა ვერ მოიხზვა. **კათოლიკეთა სახალხო სკოლები** მე-XVI-ტე საუკუნეში მიბოძვა ზოტესტანტთა ამგვარივე სკოლებისა. ეს იქედანც სწნს, რომ ტრადენტის მსოფლიო კრებამ დაადგინა: „უფოელ მრეულში კვირა-უქში დღე მუყათად უნდა ასწავლიდნენ ბავშვებს სჯულის ძირითად კანონებს და ღვთისა და მშობლების მორჩილებას“. ეს სურვილი სისრულეში მოიყვანა **იეზუიტების** დარბითა სკოლებმა, სადაც კანიზიუსის კატეხიზმო ისეთსავე ხმარებაში იყო, როგორც ლიუტერის კატეხიზმო ზოტესტანტთა სახალხო სკოლებში. კონტრ რეფორმაციის გამარჯვებისთანავე იქლო ამ ორდენის მუყათობამ უსახსრო ახალგაზდობის განვითარებაში. ორატორიებმა და კიდევ უფრო ზიარისტთა ორდენმა განსაკუთრებული ურადღებით მოჰკვიდეს ხელი კათოლიკ-ხალხის განათლების საქმეს. მათ შემდეგ-

ში მიემხრო აგრეთვე „სკოლის ძანი La-
salle“. 1564 ბავარიის ჰერცოგმა ალბრუხტ
V გამოსცა სასკოლო კანონდებულება; ამ დე-
ბულებაში ნაბრძნები იყო, რათა გამოცდილ
მასწავლებლებს ბავშვებისთვის ესწავლებინათ
ქრისტიანული სჯული, კითხვა, წერა და ანგა-
რიში.

საქალებო სკოლები საშუალო საუკუნეებ-
შიაც იყო დედათა მონასტრებში. მაგრამ მ-
თი კარები მხოლოდ მალე წოდებთანაა ქალებ-
ბისთვის იყო ღია. იქ ასწავლიდნენ მხოლოდ
კითხვას, წერას და აზებირებინებდნენ ფსალ-
მუნებს, ლოცვებს, და მწაჰსს. იშვიათად
ქალებს ლათინურსაც ასწავლიდნენ. სწავლება
ყველა ქალებისა მოითხოვეს პირველად მე-
თექვსმეტე საუკუნის რეფორმატორებმა. ბრა-
უნშვიგის მაგალითის მიხედვით 1530 წ.
შტრასსბურგმა გახსნა 4 საქალებო სკოლა.
ვიუტენბერგის სამოსწავლო გეგმაც მოით-
ხოვეს გარდა სავაყო სკოლებისა განსაკუთ-

რებულ საქალებო სკოლის ყველაზე
სხვა და სხვა ადგილებში მოითხოვდნენ
ხოლო აგრეთვე დაასესხას საქალებო სკოლე-
ბისას დიდ ქალებში მაინც. უმრავლესს შემ-
თხვევაში მოთხოვნულებანი მოთხოვნილებათ-
ვე დაჩხა; მასწავლებელ ქალების სიმცირემ
დაუძლეველი წინააღმდეგობა გაუწია მთავრ-
ბათა წინადადებას.

ჟერ კიდევ მეთექვსმეტე საუკუნის პირველ
ნახევარში დაიწყო კათოლიკეთა მხრივ ქალებ-
ბის ურსუდინთა ორდენმა ბრძოლა პროტეს-
ტანტთა წინააღმდეგ; ეს ბრძოლა უჩინარი
იყო, მაგრამ კარგად გამოანგარიშებული და
ინსტუბოდა ქალების სწავლების საქმეში მუყა-
ითად მუშაობაში. მეჩვიდმეტე საუკუნის და-
წყებისთანავე ამ ორდენს ნაყოფიერი დასმარ-
ბა გაუწია **ინგლისელთა დების და ელი-
საბედენთა** ორდენებმა.

ნ. ლორთქიფანიძე.

* * *

ვდგევარ კლდის პირად და ჩემს დაბლა მოსჩანს უფსკრული,
გარს მახვევიან ალქაჯები, ავი სულები;
სუსხმა, სიცივემ და სიბნელემ მომიკლა გული,
ალარ მშორდება მწარე სევდა, მწველი ცრემლები!

შევცქერი ცას და მოციმციმე ვარსკვლავთ კრებულსა
და დატანჯული გული თითქოს წამით გრძნობს შვებას;
მაგრამ ოდითვე სულს დაღვრემილს, დაობლებულსა
რა აგრძნობინებს მკაცრ სოფელში სიამოვნებას?!

ჩემო ვარსკვლავო, მოციმციმევ, ნაზად მოარევ,
შენკენ მიილტვის სევდით სავსე ეს ჩემი გული;
შენი სხივები საიმედო, გუშავო მთვარევ,
გულს მებნევიან და მამკობენ ვით თაიგული!

მსურს ვით მეგობრებს საიდუმლო ჩემი გულისა
მხოლოდ თქვენ გამცნოთ, მხოლოდ თქვენ ერთს გაგიზიაროთ:
მე ვეღარ ვპოვე სოფლად წამი სიყვარულისა,
ესდენ ტანჯული გთხოვთ მიმილოთ და მომიაროთ!

მხოლოდ თქვენ უწყით, რას განიცდის სული ობლისა,
მეგობრის ნუგეშს, სატრფოს ალერსს განშორებული;
მე მსხვერპლი გავხდი დაუნდობელ, მტანჯავ სოფლისა,
მრავალ გზის დევნილ, დატანჯული და წამებული!

ლადო გეგეჭკორი.

პოზნანელ მასწავლებლის დღიური

ჭენჩაიკ სენკევიჩის
(დასასრული)

მიხასი აღმერთებდა დედა მისს. იმ დღი-
დან ის ყოველ წუთს მკითხავდა სხვა და
სხვა პერფექტა და პარტიციპია-ზე. ამ
კარგი ნიშნების შერჩენა მიხასისთვის გა-
დიქცა ახლა სიცოცხლის საგნათ. მარა
ეს კარგი ნიშნები ბედის ხან-მოკლე გა-
მოშუქება გამოდგა. მალე შავბედიტმა
პოლაკურმა გამოთქმამ ჩაფუშა ის, რაც
შექნა მეცადინეობამ; დიდძალმა რიცხვმა
საგნებისამ არ შეაძლებინა ბავშვს, რომ
ყოველ საგნისათვის იმდენი დრო მოეხმე-
რებინა, რამდენსაც თხოულობდა მისი
დასუსტებული მეხსიერება. ერთი შემთ-
ხვევა შეიქნა მიზეზი ბავშვის კიდევ უფ-
რო დიდი უბედურებისა. მიხასს და ოვიც-
კისაც დაავიწყდათ ეთქვათ ჩემთვის ერ-
თი დასაწერი გაკვეთილი, და არ მოემ-
ზადებინათ ის. ოვიცკის ეს შერჩა, რად-
განაც მისთვის, როგორც პირველი მო-
წაფისთვის, არც უკითხავთ გაკვეთილი,
ხოლო მიხასს კი ყველა მის ამხანაგების
წინაშე საყუდური უთხრეს, და გარდა
ამისა დაემუქრნენ,—თუ კარგათ არ ის-
წავლი, სულ გამოგრიცხავთა.

მასწავლებლები მართლა ფიქრობდნენ
თურმე, რომ მიხასმა განგებ დამალა არით-
მეტრიკური ასახსნელი, რომ ის არ გაეკე-
თებინა. ბავშვმა, რომელსაც არასოდეს
სიცრუე არ უთქვამს, აქლა ვერაფრით
ვერ შეაგონა მათ თავისი სიმართლე.
მართლა, მას შეეძლო თავის გასამართ-
ლებლათ ეთქვა, რომ ოვიცკისაც დაავიწყ-
დაო, მარა ამას სკოლის ეთიკა ნებასარ
აძლევდა. როცა მე დაუფწყე მათ რწმუ-
ნება, რომ მიხასი სრულიათ მართალი იყო
ამ შემთხვევაში, ნემცებმა მომიგეს, რომ

მე ბავშვს სიზარმაცვზე ვაქეხებ. მე ეს
ძალიან მეწყინა, მარა მიხასის შესახედა-
ობამ კიდევ უფრო ამაშფოთა. იმავე
დღეს, საღამოთი, მე დავინახე, როგორ
მოიქირა მან ორივე ხელები თავზე და
დაიწყო ჩურჩული: „მტკივა! მტკივა! მტკი-
ვა!“ მას ეგონა, თუ მე არ მესმოდა, რა-
საც ის ამბობდა. მეორე დღეს დილით
მოვიდა დედა მისის წერილი, რომლი-
თაც ის ქებას ასხამდა შვილს წინათ მი-
ღებულ კარგ ნიშნებისათვის. ეს წერი-
ლიც თავსაცემათ გახდა მისთვის.

— ახლა როგორ ვანუგეშო დედა ჩემი!
შეძახებდა ხოლმე ის და პირის სახეს ხე-
ლებით დაიმალავდა.

მეორე დღეს, როცა მე გადავიკიდე ბავშს
წიგნებით გატენილი ჩანთა, ის წაბარბაც-
და და კინალამ დაეცა. მე მიწოდდა ის
სახლში დამეტოვებია და სკოლაში აღარ
გამეშვა, მარა ის ჩამაცივდა, ეს არაფე-
რიოა, და მთხოვა მხოლოთ სკოლაში
გავყოლოდი, რადგანაც, მითხრა მან,
მეწინია გზაში თავბრუ არ დამესხასო.
ბავშვი შუადღისას დაბრუნდა კიდევ სუს-
ტი ნიშნებით. სუსტი ნიშანი მიიღო მან
იმ გაკვეთისათვის, რომელიც ჩინებუ-
ლათ იცოდა, მარა, როგორც ამბობდა
ოვიცკი, შეშინებოდა და ერთი სიტყვა
ვერ ეთქვა. მიხასზე სკოლაში ნემცე მა-
სწავლებლებს ის აზრი შეედგინათ, რომ
ეს ბავშვი გაჟღენთილია „უკუღმართ დე-
და აზრებით და ინსტინქტებით, არის
გონება ჩლუნგი და ზარმაცი“.

ორ უკანასკნელ ბრალდებულეებას, რაც
გავგონილი ჰქონდა მიხასს, ის ებრძოდა
როგორც წყალ წაღებული ზვირთებს—

თავანწირულათ, მარა, მისდა საუბედუროთ, ამოთ.

ბოლოს მას დაეკარგა ყოველივე იმედი და ყოველივე ნდობა თავის ძალები-სა; მივიდა იმ დასკვნამდი, რომ ყოველივე მეცადინეობა და შრომა იმისი ამოა, რომ სულ ერთია—მისი სწავლა მაინც ცუდათ ჩაივლის, და ამასთანავე წარმოიდგენდა, თუ რას იტყოდა ამისათვის დედა მისი, როგორ შეაწუხებდა, და როგორ დაასუსტებდა ეს დედა მისის ისედაც სუსტ არსებას.

ზალესელი მღვდელი, რომელიც ზოგჯერ წერდა მიხასს, ძალიან თანაუგრძნობდა მას, მარა წინ დაუხედავი იყო და ყოველ წერილს აბოლოვებდა ასე:

„გახსოვდეს, რომ არა თუ სიხარული, არამედ სიმრთელიც დედაშენისა დამოკიდებულია შენს კარგს სწავლასა და ყოფა ქცევაზე სკოლაში“.

საცოდავ ბავშვს ახსოვდა, ძალიანაც ახსოვდა, რადგანაც სიზმარშიაც იმეორებდა საბრალო ხმით: „დედა! დედა!“ თითქო მას პატიებას ეხვეწებოდა.

სიფხიზლეში კი უფრო და უფრო ცუდ ნიშნებს ღებულობდა. ამასობაში ახლოვდებოდა შობის დღესასწაული და საექვო აღარ იყო, რომ ნიშნები კარგი არ იქნებოდა. მე მივწერე მიხასის დედას წერილი, რომ წინდაწინ მომემზადებინა ის ცუდი ნიშნებისათვის. მე გულ-ახდილათ და გადაჭრით ვაცნობე, რომ ბავშვი სუსტია და ქანც გაწყვეტილი, რომ ის თუმცა მეტრს მეტათ მეცადინეობს, მარა არაფერი არ გაუდის, და რომ მოსალოდნელია, დღესასწაულის შემდეგ, საჭირო დარჩეს მისი სკოლიდან გამოყვანა, რომ სოფელში იცხოვროს და იქ გამომთელდეს. მისმა პასუხმა გამაგებინა, რომ მისი დედობრივი გული ერთობ დაეტანჯა ჩემ

წერილს, მარა ის მაინც პასუხს მაძლევდა, როგორც ჭკვიანი ქალი და მოყვარული დედა.

მე არაფერი არ მიტევამს მიხასისთვის არც ამ წერილზე, და არც მის გამოყვანაზე სკოლიდან, რომ ნამეტანი არ ამედღეღებინა ბავშვი. მე ზხოლოთ ვუთხარი მას, რომ რანაირიც უნდა იყოს მისი ნიშნები, დედამისმა მაინც ძალიან კარგათ იცის, რომ ის გულმოდგინეთ სწავლობს და ამიტომაც შეიწყნარებს მის ცუდ ნიშნებს. ამ ჩემი სიტყვებით მას ცოტა გულს მოეშვა, რადგანაც დიდხანს იტირა, რაც მას ბოლო დროს არ დამართია. ტირილში ის იმეორებდა; „რამდენი საწყენი ხვდება დედა ჩემს ჩემგან!“ მარა, რომ წარმოიდგენდა სოფელში მალე წასვლას, დედის, პატარა ლოლასი და სოფლის მღვდლის მაშინსკის ნახვას, ბავშვი თვალ ცრემლიანი იღიმებოდა. მეც მინდოდა მალე წავსულიყავი ზალესინოში, რადგანაც მეტი აღარ შემეძლო მემზირა ბავშვის სამწუხარო მდგომარეობისათვის. სოფელში კი მას მოელოდა დედის აღერსი, თავისიანების თანაგრძნობა, მყუდროება და დამშვიდება. იქ მოელოდა მას წმიდა, მშობლიური ატმოსფერა, რომელშიაც ყმაწვილს შეეძლო თავისუფლათ ესუნთქა.

მე ისე მოველოდი დღესასწაულებს, როგორც ჩემ ხსნას და ვითვლიდი წამებს, რაც დარჩენილიყო იმ დღესასწაულამდი და რომლებსაც მიხასისთვის ახალ-ახალი უბედურება მოჰქონდა. თითქოს ყველაფერი შეერთდა მის წინააღმდეგ. მიხასს, როგორც ისეთს ბავშვს, რომლის გავლენითაც ვითომ სხვა მისი ამხანაგები ეჩვევოდნენ თავიანთი მოვალეობის აღსრულებლობას, კიდევ მთელი კლასის წინაშე საყვედური გამოუცხადეს.

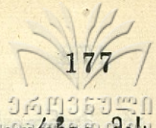
ეს მოხდა თავათ დღესასწაულების წინ, და მაშასადამე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ძნელი ასაწერია, როგორ იმოქმედა ამ შემთხვევამ თავმოყვარე ბავშვზე, და როგორ არივ-დარია მისი გონება. სახემ ამ თერთმეტი წლის ბავშვისამ მიიღო ნამდვილ ტრაგიული გამომეტყველება; გეგონებოდათ, ვითომც ის ძალით იმაგრებდა ტირილს, წამ და უწუმ მისი თვალები თოფ-ნაკრავ ჩიტის თვალებს ემსგავსებოდა; შემდეგ უცნაურათ დაღონდა და ძილათ მივარდნა დაჩემდა; თითქოს შეუგნებლათ მოძრაობდა, და ხმა კი საოცრათ წელი გაუხდა. ის შეიქნა არა ჩვეულებრივთა ჩუმი, მშვიდი და მექანიურათ დამჯერე. როდესაც ვეუბნებოდი, დროა გავისეიროთ თქვა, ის აღარ მეწინააღმდეგებოდა, როგორც უწინ, დაიხურავდა ქუღს, და ხმა ამოუღებლათ გამოყვებოდა თან. მე კმაყოფილიც ვიქნებოდი, რომ ეს მისი გულგრილობისაგან ყოფილიყო, მარა ვატყობდი, რომ ეს მისი სიმშვიდე იყო მოჩვენებული სიძვირდღე, რომელიც ფარავდა ბავშვის ატაცებულს და სატანჯველ მორჩილებას ბედისადმი. ბავშვი მიუჯდებოდა ხოლმე გაკვეთილს, ხსნიდა ასახსნელებს, როგორც უწინ, მარა უფრო იმიტომ, რომ ასე იყო დაჩვეული. ცხადი იყო, რომ ბავშვი, როცა მექანიურათ იმეორებდა უღლოვლებას, ფიქრობდა სხვა რაღაც საგანზე, ან უფრო მართალი რომ ვთქვა—არაფერს აღარ ფიქრობდა. ერთხელ, როცა მას ვკითხე, მორჩი თუ არა გაკვეთილს თქვა, მან მომიგო წელი და თითქმის მძინარი ხმით: „მგონია, ბ-ნო ვავეინკევიჩ, ამიდან არაფერი არ გამოვა“. ახლა კი მე მეშინოდა დედა მისის გახსენებაც, რომ სიმწრის ფიალას არ გადმოეარა.

მე უფრო და უფრო მაწუხებდა მისი

სიმრთელის მდგომარეობა, რადგანაც ის თან და თან ხდებოდა, და ბოლოს თითქმის გამკვირვალი შეიქნა. ქსელი უუწვრილესის ძარღვებისა, რომლებიც უწინ საფეთქლებთან გამოაჩნდებოდა ხოლმე, როცა ის განსაკუთრებით გამოცოცხლდებოდა, ახლა უფრო ემჩნეოდა მას. ბავშვი ისე გამოლამაზდა, რომ მოგაგონებდათ რომელიღაც ნახატს. საცოდავი შესახედავი იყო ამ ბავშვის თითქმის ანგელოზური პატარა თავი, რომელიც ისეთს შთაბეჭდილებას იწვევდა, თითქო ვარდი ქცნებოდა. სათვალდათვალათ მას თითქოს არაფერი განსხვავებული რამ არ ჰქონდა, და ნამდვილათ კი, ის დნებოდა და კარგავდა ძალებს. მას აღარ შეეძლო ყველა წიგნების წაღება, და ამიტომაც ჩანთაში ვულაგებდი მას მხოლოდ რამდენსამე წიგნს, და სხვები კი მე თითონ მიმქონდა, რადგანაც ახლა ყოველ დღე დავყვებოდა მას სკოლაში და სკოლიდან სახლში.

ბოლოს დადგა დღესასწაულები. ორი დღეა რაც გვიცდის ზალესინოდან გამოგზავნილი ცხენები. დედა მისი წერილით გვაცნობებდა, რომ ყველანი მოუთმენელათ მიგველოდნენ. „მე გავიგე, ათავებდა დედამისი წერილს, რომ შენ, მიხასო ძალიან გაკვირვებია, და ამიტომაც არ მოველი კარგ ნიშნებს, მხოლოდ სასურველია, რომ შენი მასწავლებლები ჩემსავით ფიქრობდნენ შენზე, რომ შენ ყველაფერი შეასრულო, რაც შენზე დამოკიდებული იყო, და რომ სწავლაში ჩამორჩენილობას აინაზღაურებ კარგი ყოფაქცევით“.

მარა მასწავლებლები სულ სხვანაირათ ფიქრობდნენ, და ამიტომაც ცნობებმა ეს მოლოდანიც არ გაუმართლა მიხასის დედას. უკანასკნელი საჯარო საყვედური პირდაპირ წუნს დებდა ყოფაქცევას ბავშვისას, რომელზედაც დედამისი სულ სხვა-

ქართული

ნაირი შეხედულობის იყო. ნემეც მასწავლებლების აზრად მხოლოდ ის ბავშვი იყო კარგი ყოფა-ქცევის, რომელიც იცინოდა, როცა ისინი დაცინოდნენ პოლაკების ჩამორჩენილობას, პოლაკების ენას და ისტორიულ გადმოცემებს. ასეთი ეთიკურ შეხედულობის მასწავლებლებისათვის მიხასი არ იძლეოდა იმედს, რომ ის მომავალში მაინც, შეეგუებოდა ასეთს სწავლებას. ამიტომაც ის, როგორც ტყუილად აღვილის გამცდენი კლასში, გამოირიცხეს სკოლიდან. ბავშვმა ეს განაჩენი მოიტანა საღამოს. ოთახში თითქმის ბნელოდა, რადგანაც ძალიან თოვდა და მე კარგათ ვერ შევხედე მის სახეს. ვხედავდი მხოლოდ, რომ ის მივიდა ფანჯარასთან და ჩუმად, უაზროდ უმზერდა, თუ როგორ ტრიალებდა ჰაერში თოვლის ფირფლები. საწყალი ბავშვის აზრიც უთუოთ ისე ტრიალებდა, როგორც თოვლის ფირფლები და მეც აღარ მინდოდა გამოვლანაპარაკებოდი მის საქმეზე. ასე დაჯავრიანებულნი ჩუმად ვიყავით მეოთხე საათამდე, და ამასობაში სულ ჩამოხნელოდა. მე შევუდეგი ზანდუკის ჩალაგებას, მარა რაკი ბავშვი კიდევ ფანჯარასთან იდგა, შევეკითხე:

— მანდ რას აკეთებ მიხას?
 — როგორ ფიქრობთ თქვენ, — წაილაპარაკა იმან მთრთოლვარე ხმით, კითხვაზე პასუხ მოუცემლათ, — დედა ახლა ხომ მწვანე კაბინეთში იქნება, ბუხართან, და ჩემზე ფიქრობს?
 — შეიძლება. რატომ ასე აგითრთოლდა ხმა? ავით ხომ არ ხარ?
 — არა, ავით არა ვარ, მხოლოდ ძალიან მცივა.

მე გავხადე მაშინვე და ჩავაწვინე ქვეშასაგებში. გახდის დროს გულმტკივნეულად დავეყურებდი მის გამხდარს მუხლებს და

ჩხირებსავით წვრილ ხელებს, ვერაფერ მას დაელოა ჩაი, და მერე დავხურე რაც კი შემეძლო.

— როგორ ხარ ახლა, გათბი?
 — ჰო, კი! მხოლოდ თავი მტკივა ცოტათი.

საბრალო თავი! კი ჰქონდა ატკივების მიზეზი. ნაწამებ ბავშვს მალე ჩაეძინა და მძიმეთ ითქვამდა სულს თავის ვიწრო მკერდით. მე გავათავე ნივთების ჩალაგება და დავეწვი, რადგანაც მეც უნდოდათ ვგრძნობდი თავს. გავაქრე თუ არა სანთელი, თითქმის იმ წამსვე ჩამეძინა.

ნაშუაღამევის სამ საათზე მე გამომადვიდა სინათლემ და კარგათ ნაცნობმა ერთგვარმა ბურღულმა. მაგიდაზე ენთო ლამპა და წიგნს უჯდა პერანგს ამარა მიხასი; ლოყები წამოპარხლებული ჰქონდა და თვალები დაჭუტული, თითქო მესხიერება უნდა უფრო მოიკრიბოსო, თავი კი უკან გადაეხარა. მძინარე ხმით ის იმეორებდა:

— კონიუნკტივუს: ამემ, ამეს, ამეტ, ამემუს, ამეტის!

— მიხას!
 — კონიუნკტივუს: ამემ, ამეს.
 მე ჩავაფრინდი მხრებში და ჩავძახე:
 — მიხასო!

ის გამოფხიზლდა და გაკვირვებით დანიწყო თვალების ფახური, თითქო ვერ მცობილობდა.

— რას შვრები? რა დაგემართა, ბავშვო?
 — ბ-ნო ვავეინკევიჩი, — მომიგო ბავშვმა ღიმილით, — მე ვიმეორებ თავიდან ყველაფერს, ხვალ მე უნდა მივიღო ჩინებული ნიშნები!

მე ავიყვანე ის და ჩავაწვინე ლოგინში; მისი სხეული თითქო იწვოდა. რალაც ბედათ იმავე შენობაში იდგა ექიმი, რომელიც იმ წამსვე მოვიწვიე. ის დიღხანს

არ მონდომებია ავადმყოფობის გამოცნობას: გაუშინჯა მაჯა, დაადვა ხელი უბღლზე ავადმყოფ ბავშვს და თქვა: „ტვინის ანთებაა!“

ოჰ, ცხადია, ბევრი რამ არ დაეტია საბრალო ბავშვის თავში.

ავადმყოფი მალე იმდენათ უარესათ შეიქნა, რომ საშიშარი იყო მისი მდგომარეობა. მე დაუჟკარი დედამისს ტელეგრამა, და მეორე დღეს წინა ოთახში ზარის მკვეთრათ ჩამოკვრამ გაგვაგებინა მისი მოსვლა. მე გაუღე კარი და დავინახე მისი მკრთალი სახე შავს ვუალ ქვეშ; მან ხელი მაგრათ ჩამომართვა, შეშფოთებული ჩამაცქერდა და მკითხა:

— ცოცხალია?

— ჰო, ექიმი ამბობს—უკეთ არისო.

მან გადიწია ვუალი და შევარდა ბავშვის ოთახში. მე ტყუილი ვუთხარი. მართალია მიხასი ცოცხალი იყო, მარა უკეთ კი არ იყო. მან ვერც იცნო დედამისი, როცა ის მიუჯდა და ხელი მოკიდა. მხოლოდ როცა მე დავადვეი თავზე ახალი ყინვა, მან დაიწყო თვალების ხამხამი და ძალზე მიაცქერდა დედას, რომელიც ზედ გადაყრდნობილი დაყურებდა მას. ბავშვს ეტყობოდა, რომ აზრებს იკრებდა, ცხელებას ებრძოდა, ტუჩები უთრთოდა. რამდენიმე წამს შემდეგ ბავშვმა გაიღიმა ერთი ორჯერ, და ბოლოს ძლივს წამოიჩურჩულა:

— დედა!..

დედა ჩააფრინდა მას ორივე ხელივში, და ასე უჯდა გვერდით რამდენიმე საათი, ისე რომ სამგზავრო ტანისამოსიც არ გაუხდია. ხოლო როცა მე მივაქციე ამას მისი ყურადღება, იმან მომიგო:

— მართლა, მე სულ დამავიწყდა ქულის მოხდა.

როცა მან ქული მოიხადა, გული შე-

მეკუმმა ტკივილისაგან: თმები, რომელიც აშვენებდა ახალგაზდა ტურფა თავს, რამდენიმე ალაგას შექალრებულიყო. იქნება ამ სამი დღის წინეთ ეს ქალარა ძაფები არც ერია მის თმას.

დედა ახლა თითონ უცვლიდა შვილს კომპრესს და აძლევდა წამლებს. მიხასი სული თვალს ადევნებდა დედა მისს, მარა კიდევ ვერ ცნობილობდა. საღამოს ცხელებამ უმატა. ბოდვაში ის ამბობდა ნემცევიჩის ლექსებს ჟოლკევისკიზე, ხან-ღახან წაილაპარაკებდა ნემეცურათ, ან აულღვილებდა ლათინურ სიტყვებს. მე ყოველ წამს გამოვდიოდი ოთახიდან, რადგან არ შემეძლო იმის ატანა, რაც იქ ხდებოდა. როცა მიხასი ჯანმრთელათ იყო, ის ნამალევათ სწავლობდა ღვთის მსახურებას, რომ ამითი დედა მისი მოულოდნელათ გაეხარებია. ახლა კი მე გამაცივა, როცა საღამოს სიჩუმეში მომესმა თუ როგორ იმეორებდა ეს თერთმეტი წლის ბავშვი, სიკვდილის წინათ, ერთგვარი მიმკვდარებული ხმით: „**ღმერთო ჩემო, რისთვის უგულვებელ მყავ მე, და რისთვის დავალ მწუხარე, როცა მტერი შეურაცხმყოფს მე?**“

არ შემეძლია გადმოგცეთ თუ რა საზარელ შთაბეჭდილებას ახდენდა ეს სიტყვები. ეს ამბავი შობის წინალამით იყო. ქუჩიდან ისმოდა მარხილების ზარების ხმა და ადამიანების ლაპარაკი. ქალაქს სადღესასწაულო, მხიარული სახე ედებოდა. როცა სრულიად დაღამდა, ქუჩის მეორე მხარეზე, ფანჯრებში მოჩანდა შობის ხე, ანთებულ სანთლებით სავსე, ვერცხლის და ოქროს ნიგვზებით დაყურსული, რომლის ირგვლივ კულულებ აფრიალებულნი ცქრიალა ბავშვები დახტოდენ ისე, თითქო აშკებიტ იყვნენ მომართულნი. ფანჯრები ერთობ განათე-

საქართველო

ბულიყო, და იმ სადგომიდან მოისმოდა მხიარული სიცილი და ყვირილი, ქუჩიდანაც მხიარულობის ხმა ამოდებოდა. ერთი სიტყვით საერთო მხიარულება იყო, მხოლოდ ჩვენი ბავშვი მეტის-მეტი შესაბრალისი ხმით იმეორებდა: „**ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო! რისთვის უგულვებელ მყოფ მე?**“ ჭიშკართან მგალილოები გაჩერდნენ და გალობა დაიწყეს; ახლოვდებოდა შობა ღამე, ჩვენ კი ვძიგძიგობდით და გვეშინოდა, რომ ის ღამე ჩვენთვის არ გადაქცეულიყო სიკვდილის ღამით.

ცოტა ხანს შემდეგ ჩვენ მოგვეჩვენა, ვითომც ბავშვი ცნობას მოეგო, რადგანაც მან დაუძახა თავის პატარა დას ლოლას და დედას, მარა ეს დიდხანს არ გაგრძელებულა. ხან და ხან მისი ჩქარი სულთქმა უცებ შეწყდებოდა. ვაი, რომ იმედით თავის მოტყუილება მეტი აღარ შეიძლებოდა! ეს პატარა სული მხოლოდ სანახევროთ იყო ჩვენ შორის, მისი ცნება გაფრინდა, და ახლა თითონ ის მიდიოდა თან და თან საღდაც, ბნელ სივრცეში, უსაზღვროებაში. უკვე ველარავის ხედავდა, ველარაფერს გრძნობდა, ვერ გრძნობდა დედის ხელსაც კი, რომელიც მკვდარსავით იწვა მის ფეხთით. ბავშვი გულგრილათ ეკიდებოდა ყველაფერს ირგვლივ, და უკვე ჩვენ აღარ გვიცქერდა. მისი მკერდის ყოველივე სულთქმა გვაშორებდა მას, და თითქო გადაქონდა ის უცნობ წყვილიადში. ავადმყოფობა აქრობდა სიცოცხლეს ნაპერწკალ-ნაპერწკალობით. ბავშვის ხელები, საბანზე დალაგებული, მკვდრისას დაემსგავსა, ცხვირი თან და თან უმწვეტიანდებოდა და პირის სახის გამომეტყველება რაღაც ცივი და დიდებული უხდებოდა. სულთქმა თან და თან უფრო ჩქარი ხდებოდა და ბოლოს დაემსგავსა პატარა საათის ფუჩუნს. გვეჩვენებოდა, რომ კიდევ ერთი წამი, ერთი

ამოიხვრა და დასასრული დადგებოდა. შუალამისას ჩვენ მოგვეჩვენა, რომ სულთა-ბრძვა დაიწყო, რადგანაც ბავშვმა იწყო ხრიალი და კვნესა, როგორც კაცმა, რომელსაც ყორყი წყალით ევსება, და მერე უცებ შეჩერდა. მარა სარკე, რომელიც ექიმმა მიაღვა მის ტუჩებს, სულთქმისაგან გაორთქლდა. ერთ საათს შემდეგ სიცხემ უცებ უკლო: ყველას გვეგონა, რომ ის გადაარჩა. ექიმსაც კი იმედი მოეცა. საცოდავ დედას კი გული შეუწუხდა.

ორი საათის განმავლობაში ბავშვი სულ უკეთ და უკეთ ხდებოდა. რადგანაც მე მეოთხე ღამეს ვათევედი ბავშვის საწოლთან, და ხველება თან-და-თან უფრო მალე უხებდა, ამიტომაც გავედი წინა ოთახში, წავწექი ლეზზე და მიმეძინა. მალე გამაღვიძა ავადმყოფ ბავშვის დედის ხმამ. მე ჯერ მომეჩვენა, რომ ის მიძახოდა, მარა ერთ წამს შემდეგ ცხადათ მომესმა ღამის სიბნელეში: მიხას! მიხას! მე თმა ამე-ბურძღლა, როცა ყური დავუგდე და გავიგე-თუ რას ნიშნავდა ეს დაძახება. სანამ მე წავიხებოდი, წინა ოთახში შამოვარდა ბავშვის დედა სანთლით ხელში და, მთლათ აძიგძიგებულმა, წაიფუჩუნა:

— მიხასი... მოკვდა!

უცებ მივირბინე ბავშვის ლოგინთან. ჩემი მიხასი აღარ იყო ამ ქვეყნათ. დაბჩენილი პირი, დაღებული თვალები, უძრავათ მიშტერებულნი ერთ წერტილს, და გაცივებული ნაკვთები აღარავითარ ექვს აღარ ტოვებდნენ, რომ მიხასი მკვდარი იყო.

მე გადავხატე მას საბანი, რომელიც დედა მისმა უცაბედათ გადახადა მის გამხდარ გვამს. დავუხუჭე თვალები, და შემდეგ დავუწყე მოსულიერება დედა მისს. როდესაც კუბოსთვის ზომა აიღეს, საბრალო დედას კიდევ შეუწუხდა სული. სული შეუწუხდა აგრეთვე ბავშვის ჩაც-

მისას და კუბოს დადგმის დროსაც. მისი ვაება ყოველ წამს წინ ხვდებოდა გულგრილობას მესამარე მსახურებისას, რომელნიც მიჩვეულნი იყვნენ ასეთ სანახაობას, რაც დედას ბავშვისას თითქმის აგიჟებდა, ამასობაში მიხასი იღვა ლოგინზე, ახალ მუნდირ ჩაცმული და თეთრი ხელთათმანებით, დაწყნარებული, გულგრილი. ბოლოს ჩვენ ჩავდევით მისი გვამი კუბოში, დავდგით საცხედრებზე და ირგვლივ სანთლები დაუწითეთ. ოთახი, რომელშიაც საცოდამა ბავშვმა დააუღლვინა იმდენი ლათინური სიტყვები და ახსნა იმდენი არითმეტიკური ასახსნელები, თითქო გადიქცა საჯვარეთ. დახურული დარბაზები სინათლეს არ უშვებდნენ ოთახში, და სანთლების ყვითელი მოლაპლაპე სინათლე რაღაც საეკლესიო დიდებულების სახეს აძლევდა. კედლებს. ჩინებულ ნიშნების მიღების შემდეგ მე არასოდეს არ შემომჩნევია მიხასის სახისათვის ასეთი მშვიდი, ნათელი გამომეტყველება, როგორც ახლა. მისი ნაზი სახე იღიმებოდა, თითქო სიკვდილის უკუღმართ ხელში ის ბედნიერათ გრძნობდა თავს. სანთლების ლაპლაპისაგან მისი სახე და ღიმი ისე მოჩანდა, თითქო იგი ცოცხალი ყოფილიყო და ძინებოდეს. ოთახში თან და თან შეგროვდნენ მისი ამხანაგი ბავშვები, რომლებიც სადღესასწაულოთ სახლში არ წასულიყვნენ და ქალაქში დარჩენილიყვნენ.

ბავშვები გაკვირვებისაგან ფართეთ აღებდნენ თვალებს, რომ ხედავდნენ სანთლებს, საცხედრეს და კუბოს. იქნება იმათ უკვირდათ ამხანაგის გამოჩვენებული მდგომარეობა. აი, სულ ამ ცოტა ხნის წინათ ის იყო მათ შორის, იხრებოდა, როგორც იხინი, ნემცურ წიგნებით სავსე ჩანთის სიმძიმით, იღებდა ცუდ ნიშნებს და საჯარო საყვედურებს; თითოეულ მათგანს შეეძლო აეწია მისთვის ყურები და ჩაფრენოდა მას თმაში; ახლა კი ის რო-

გორღაც მათზე უფრო მაღლა არის, დევს ასე დიდი ამბით, დაწყნარებული, სინათლით გარშემოვლებული; ყველანი უახლოვდებოდნენ მას პატივის ცემითა და რაღაც შეშფოთებით, და თვით ოვიცი, თუმცა პირველი მოწაფე იყო, მარა ახლა ბევრს არას ნიშნავდა მიხასთან შედარებით. ბავშვები ერთმანეთს ნიდაყვს წაკრავდნენ და ეფუჩუნებოდნენ, რომ ახლა იმისთვის სულ ყველაფერი ერთია. ახლა რომ აქ მოვიდეს თვით ბ-ნი ინსპექტორი, მიხასი მაინც არ წამოხტება, არ შეეშინება, და როგორც არის ისე დაწყნარებით გაიღიმებს, — რომ იქ მას შეეძლება ყველაფერი, სულყველაფერი, რაც ენებება, იყვიროს რამდენიც უნდა და ისაუბროს პატარა ფრთიან ანგელოზებთან.

ამ ფუჩუნით ისინი უახლოვდებოდნენ დიდ სანთლებით განათებულ საცხედრეს და ლოცულობდნენ ამხანაგის სულისათვის. მეორე დღეს კუბოს თავი დაახურეს და წაიდეს სასაფლაოზე, სადაც თოვლნარევ ქვიშის ზვინმა მალე დაფარა ის ჩვენ თვალთაგან... სამარადისოთ!

ეხლა, როცა მე ამას ვწერ, წელიწადი გასული მას შემდეგ, მარა მე შენ მახსოვხარ, ჩემო პატარა მიხასო, და მეცოდვები შენ, ჩემო პატარა და დამკვიდრო ყვავილო. არ ვიცი სად ხარ ახლა და გესმის თუ არა ჩემი, მხოლოთ ვიცი, რომ შენი წინანდელი მასწავლებელი თან და თან უფრო მეტს ახველებს, რომ ის უფრო და უფრო უარესათ არის, მარტოხელია და, შეიძლება, მალე წავიდეს იქ, სადაც შენ წადი.*) **თ. მაგმაძე.**

*) ამ თარგმანის შირველ ნაწილში შექმნილი კორექტიურული შეცდომას:

გვერ.	სვეტი.	ზემ.	ქვემ.	პწ.	დაბეჭდილია.	უნდა იყოს.
182.	2.	16	—	—	და ამ ქვეყნათ	ამ ქვეყნათ
—	—	—	—	18	განათყოფილი	განათყოფილი.
185.	1.	9.	—	—	დამოკიდებული	მოკიდებული.
186.	1.	—	—	19	სწავლობდა	წავლობდა.

სულა და ღმერთები

(სპარსული ლეგენდა)

ორმუზდი

მაშ დავიჯერო, რომ ურომელო *)
თავისუფლება არ გირჩევნია?

სულა

ჩვენთვის მაგეთი თავისუფლება
შხედრს არ შეადგენს სიცოცხლისასა,
რადგანაც იგი ჯერ თევზთ არა აქვს
და მერე ფრინველთ მაღლის მთისასა.
როდესაც კაცი უგულებელ ჰყოფს
მოვალეობას მოყვასისასა,
იქ პირუტყვობა დაიპყრობს ადგილს
სამოქალაქო ცხოვრებისასა.
გულს რომ ერჩინოს, გონებამ რა ჰსთქვას?
მოდრი გაუშვათ ადამიანი:
ენახოთ რას იზამს მაშინ იმისა
ვნების ტომარა ცეცხლ-ნავთიანი...
კაცის ბუნება დიდი ზღვა არის,
ქარტეხილია. დაგუბებული;
მეხი და სეტყვა, თოვლი და წვიმა,
სითბო, სიცივით ამოვსებული.
ცოტა რამ უნდა—ცამ დაიქექოს,
ქარი ავარდეს, მოჰსქდეს ზღვებიცა,
თოვლმა და წვიმამ წამოუშინონ,
ჩამოილეწენ ზვავად მთებიცა.
მაშინ მაგეთი თავისუფლება
წარღვნა იქნება ქვეყანაზედა
და მოვლენილი მისგან ვაება—
უარესობა ტყვეობაზედა.
ეჲ იმას უნდა, ვისიც ბუნება,
სიწმინდის ცეცხლში გამობრძნობილა
და სათნოებით იმისი გული
ღმერთთ ღირსებამდის ამაღლებულა.
მაგრამ სად ვპოვოთ ისეთი კაცი,

*) ურომელო—უსამზღვრო.

დაჰწაფებოდეს ამ გვარ წყაროსა?
როდი მოუდის ასეთი ვარდი
ამ წუთის სოფლის საბაღნაროსა.
არა, უსამზღვრო თავისუფლება
ავს და მოსისხლე ტყის მგელს არ უნდა.
თქვენი მორჩილი სულებისათვის
კარგი იქნება, თქმა აღარ უნდა.

ორმუზდი

ბარაქელ ბიკო!... მესმის რაცა სთქვი,
მაშ სწორობაზედ რაღასა ჰბრძანებ?

სულა

თუ ნებას მომცემთ, მაგაზედ პასუხს
ძველი იგავით მე მოგახსენებთ.

ორმუზდი

ილაპარაკე...

სულა

საცადა თურმე ერთ ქვეყანაში
მამალს და ტურას ბინა ჰქონიათ;
ამოუღიათ ერთ ურთი თვალში
და თითქმის მუდამ ომი ჰქონიათ.
თუმცა მამალიც მამაცი იყო,
მაინც ტიალი ტურა ჰჯობნიდა,
და პირ-მწითურა ჯიჯლიბოსანი
იმ აშარ ტურას, ბღღვანად არ ჰყოფნიდა.
შეწუხებულა ბოლოს დევ-გმირი,
რომელს მდაბიოდ ჩვენ მამალს ვუხმობთ,
ერთხელ მისულა ითრუჯან ღმერთთან
და დაღონებულს ამგვარად უთქომს:
„უკეთეს რასმე თუ არ ვნახავდი
ტურის საჯენჯლად რად გამაჩინეთ?
ან დამაშორეთ ის ცოდვით სავსე,
ან აქვე სული ამომახდინეთ“.
შეჰბრალებია ითრუჯან ღმერთსაც
და მორიგებას დაჰპირებია.

დაუბარებავ თავისთან ტურა,
ჯერ ერთი კარგად გაჰჯავრებია
და მერე უთქვამს შერიგებაზედ,
მაგრამ ის როდი დაჰთანხმებია!
მაშინ მამალი, ითრუჯამის თქმით,
გამხდარა ღონით იმ ტურის სწორი
და ფეხებზედაც საჩხუბნელად
გაჰკეთებია დეზები ორი...

კიდევ შეყრილან ტურა და ისა.
მამალს უცია იმისთვის ხმლები.
კაცმა უნდა ჰთქვას იმ თავწასუხსა
ტურას ჰტკენია მაშინ კი ძვლები.
რალა თქმა უნდა, რომ ამის შემდეგ
ტურას მამლისა ერიდებოდა
და ეს კი თავის გამარჯვებასა
თამამად დედლებს ეფიცებოდა.

კარგა დრო გახდა.—ამის სახლკარსა
ტურა აღარსად მიჰკარებოდა.
ერთხელ დედლების მოშორებითა
მამალს ტყის პირას დაჰძინებოდა.

ეს შეენიშნა ცბიერ ტურასა
და ჩუმა-ჩუმად მოჰპარებოდა.
საუბედუროდ რალაც იმ ჟამად
მამალს მაგარი ძილი ჰქონოდა
და თავის სწორი ჰკვით და ღონითა
ტურა ქერჩოზედ წამოჰჯდომოდა!
ხომ მოგახსენეთ, რომ ითრუჯანმა
ორივ ისინი სწორი გახადა,
მაგრამ მამალი განა სისწორემ
ტურის საქმელად აღარ გახადა?
ღიახ, სწორობა განუსაზღვრელი,
თუ არ ვიქნებით ყოვლად კეთილნი,
ბედნიერებას ვერ მოგვანიჭებს,
თუნდა ვედირსნეთ სიკვდილის შვილნი.
მაგრამ სწორობა უმეტნაკლებო
სინამდვილეში ზღაპარი არის,
ხოლო მის ახლო თანაბრობა კი
კეთილშობილი სურვილი არის...

ორმუზდი

ღარჩი, ან წადი, ნება შენია...

ბევრი რომ აღარ ვილაპარაკოთ,
მაშ არც ის გინდა, რომ ჩვენი სწორი
გქმნათ, ეს პლანეტი შენ ჩაგაბაროთ?

სულა

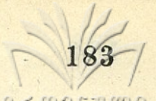
თუ შეიძლება ეს ცის ქვეშეთი
დაეპყროს მხოლოდ სათნოებასა
და ქვეყანაზედ სახსენებელი
აღარა ჰქონდეს ბოროტებასა;
თუ გულწრფელობით ამ საწუთროში
ისეთი ვინმე გეგულებოდესთ,
რომ საუბრის დროს საიდუმლო რამ
კიდევაც გულში არა ჰრჩებოდეს,—
დაე ერმა სთქვას და მეც ვიკისრებ
ვნახოთ როგორი ღმერთი ვიქნები...

არიმანი (გრმუზდს)

ვერ გაიგონე? არც ეხლა მოგხვდა?
არ გაგიხურდა ეგ დიდი თავი?
მაგრამ კეთილის ღმერთი რომა ხარ,
არაფერი სთქვა ჩუმად იყავი..

ორმუზდი

რალა უნდა ესთქვა?.. წამხდარ საქმესა
ვინ რალას არგებს გულის წყრომითა?
ან ვინ დაიტერს წვიმის წინწყლებსა
მალლა ჰაერში თავის ნდომითა?
მაინც ციაგზედ ტაროსის მცვლელი
შავი ღრუბელი მოგუბებულა.
რა გაეწყობა, როცა ამათში,
ასეთი აზრი დაბადებულა!
მრავალს ძველს რასმე და ღმერთებსაცა
ვხედავ, თავის დრო მოუჭამია.
და ცვალებად ბედს ცის და ქვეყნისთვის
სრულ სხვა დროება მოუყვანია.
სხვა სამსხვერპლოა და სხვა ღმერთები,
ჩვენი ტაძრები დაუქმებულა!
კარგი იქნება, ჩვენც შევეუერთდეთ

მას, რაც ჩვენ მიერ დაბადებულია.
რომ ყველა ნივთში, ყველა საგანში
ჩვენი არსება იხატებოდეს
და სახსოვარი ჩვენი მათ მკვლევარს
მუდამ თვალის წინ ელანდებოდეს...

არ ი მ ა ნ ი

რა სიტყვა არის, რა მოფიქრება!!
ერთი ეს მითხარ, შენ გეთაყვანე,
ეგ აზრი შენთვის სხვას ვისმე უთქვამს,
თუ ეხლა თვითონ შენ მოიგონე?!

როგორ ჰჯობია: როცა პატრონსა
გაუფლება წუწკი მყეფარი,
ის უნდა თვითონ გადაიკარგოს
და ძალოს დაუგდოს თავის სახლკარი;
თუ იმას უნდა ქვეა აპოვინოს
და გულში ჩაჰცეს მკვლელი-ხანჯარი?

ო რ მ უ ზ დ ი

რაც არის, არის, — ჩვენ ეგ ნუ გვინდა...
ისე მოვიქცეთ, წელან რომ გითხარ..

ბაჩანა.

(დასასრული იქნება)

სანიმუშო პროგრამები

საქართველოს სახალხო სკოლებისათვის

არითმეტიკა და გეომეტრია

I განყოფილება.

ეოგვემხრივ შესწავლა ოთხი მოქმედების
რიცხვებზე 1—20 მდის. თვლა ერთეულთ-
ბით, ათეულთბით და ოცეულთბით, ოთხი
მოქმედება ათეულთბზე და ოცეულთბზე და რი-
ცხვების წერა 100 მდის. შეფარდება რიცხვ-
ბისა კითხვებზე რამდენით მეტი ან ნაკლები,
რამდენჯერ მეტი ან ნაკლები. გაყოფა ნაშ-
თით, ზეპირი სწრაფი ანგარიში ოცის ფარ-
გალში, ადგილობრივი ზომები და სწრაფ.
ზომის სიგრძისა: საყენი, ადლი, გოჯი, ფუ-
ტი, დიუმი (თვალსაჩინოდ). გირვანქა, ფუ-
თი. ჩაფი, თუნგი, საპალნე. მანეთიანი ათ-
შურჩანნი, ხუთშურჩანნი, აბაზი, სამშურჩანნი,
ურჯალთუნნი, სამი კაპ. 2 კაპ. 1 კაპ. (თვალ-
საჩინოდ).

ცოდნა უადვილეს ტიპებზე ამოცანების კე-
თებისა, შედგენა მოწაფეების მიერ ანალოგი-
ური ამოცანებისა; ცნობები 1/2 და 1/4 (თვალ-
საჩინოდ).

სწორი ხაზი. ხაზის გაყოფა. პირდაპირი
კუთხე. მარჯვენა კუთხე ხაზები (ახსნა თვალ-
საჩინოდ განმარტება სავალდებულო არ არის).

მე-II განყოფილება.

ეოგველ მხრივ შესწავლა ოთხი მოქმედები-
სა რიცხვებზე 100-მდის. შეკრება. შესაკრე-
ბელი რიცხვები და ჯამი. გამოკლება. დასა-
ცირებელი, დამამცირებელი და ნაშთი. გამრავ-
ლება. გასამრავლებელი, გამამრავლებელი და
ნაწარმოები. გაყოფა. გასყოფი, გაყოფი და
ნაწილადი. სწრაფი ზეპირი ანგარიში 100-ის
ფარგალში და ათობით და ოცობით 1000
მდის. შეფარდება რიცხვებისა კითხვებზე რამ-
დენით და რამდენჯერ მეტი ან ნაკლები. მტკი-
ცედ ცოდნა გამრავლების ტაბულისა. სმიკად
სახმარი ზომები: ადგილობრივი ზომები: საწ-
რაფ მარცვლეულებისა: ურეში, კოდი, ლიტ-
რა, სასმელებისა: საპალნე, ცალი, ჩაფი, თუნ-
გი. სიგრძის ზომები: მილლი (ადაჯი) ვერ-
სი, საყენი, ფუტი, დიუმი, ხაზი, ადლი და
გოჯი; წონისა: ფუთი, ბათმანი, გირვან-
ქა, ლოტი და მისხალი. ქალაღისა: ოზმა,
დასტა, თაბახი. ფულისა: 1 კ. 2 კ. 3 კ.
5 კ. 10 კ. 15 კ. 20 კ. 25 კ. 50 კ. 1 მ.
3 მან. 5 მან. 10 მან. 25 მ. 50 მ. 100
მან. დროხი: საუკუნე, წელიწადი, თვე, კვი-

რა, დღე და ღამე, საათი, წამი და წუთი. მარტივი და რთული სახელწოდებული რიცხვები ასის ფარგალში, მათი დაშლა და გადაქცევა. ოთხი მოქმედება სახელწოდებულ რიცხვებზე ზეპირად და წერით 100-ის ფარგალში.

ზრატეიული ცნობები ნაწევრების შესახებ $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{3}{8}$, $\frac{5}{8}$, $\frac{7}{8}$ (თვალსაზრისით) ცნობები აღმნიშვნელზე და მნიშვნელზე, მთელიდან ნ წილების გამომცნობა; გაყოფა რიცხვებისა ნაწევრების მიღებით. ამოცანების კეთება ოთხს მოქმედებაზე. მტკიცედ ცოდნა ამოცანებისა ტიპების მიხედვით და კეთება არა ნაკლებ 12 ტიპის სხვა და სხვა ამოცანებისა. შედგენა მოწაფეების მიერ მსგავსი ამოცანებისა.

ზირდაზირი ხასების თვისება, გამკვეთი ხასები, ტეხილი და მრუდე ხასები, ზირდაზირი კუთხე—სამკუთხეები (განმარტება არ არის სავალდებულო).

მე-III განყოფილება.

ზეპირი და წერითი ანგარიში 1 — 1000 მდის. რიცხვების წერა და კითხვა 10.000-მდის. ოთხი მოქმედება ზეპირად და წერით, როგორც განყენებულს, ისე სახელწოდებულს რიცხვებზე და 1—1000 მდის. შეკრება და გამკვლევა რიცხვებისა, გამრავლება და გაყოფა ერთ ნიშნოვან და ორ ნიშნოვან რიცხვებზე; ოთხი მოქმედება სწორს ნაწილებზე, ადვილს ნაწევრებზე და შერეულ რიცხვებზე. რთული სახელწოდებული რიცხვები და უსაჭიროესი ზომები: სიგრძის, მარცვლეულის, სითხის, სიმძიმის, ქაღალდის, დროსი და ფულის. შეგნებით და განმარტებით კეთება ტიპიურის ამოცანებისა, შედგენა ამოცანებისა მოწაფეთა მიერ. საზოგადო ამოცანები ოთხს მოქმედებაზე და უმარტივეს ნაწევრებზე, დაშლა და გადაქცევა სახელწოდებულ რიცხვებისა; საზოგადო ამოცანები სახელწოდებულ რიცხვების

ოთხსავე მოქმედებაზე. ზრატეიული ამოცანები ოთხ-კუთხს (კვადრატულს) და კუბიკურს ზომებზე. მარტივი და ათეული ნაწევრები. ოთხი მოქმედება მარტივს და ათეულს ნაწევრებზე, ამოცანები.

ხასვა რკალებისა და მათი დაჭეოფა, თეოსება ზერანდიკულისარის, აშენება ზირდაზირ ხასიანი ფიგურებისა მიცემულის კვალობაზე.

მე-IV განყოფილება

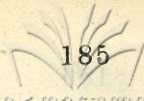
ამოცანები და რიცხვითი მაგალითები განყენებულსა და სახელწოდებულ ყოფელის სიდიდის რიცხვებზე. რიცხვების წერა და კითხვა მილიონამდის. ამოცანები ოთხს მოქმედებაზე; რთული სახელწოდებული რიცხვები: ცოდნა ყველა საჭირო ზომებისა და სსყაოსი, ოთხ-კუთხი (კვადრატული) ზომები. მცრულობის ზომა, დაშლა და გადაქცევა, ოთხი მოქმედება, ამოცანები რთულს სახელწოდებულს რიცხვებზე, ამოცანები დროს გამანგარიშებაზე, ამოცანები კვადრატულსა და კუბიკურს ზომებზე, ცნობები მარტივსა და ათეულის ნაწევრებზე, ოთხი მოქმედება მარტივსა და ათეულის ნაწევრების რიცხვებზე და ზრატეიული ამოცანები ნაწევრებზე, რუსული ზომები და მეტრი. ზრატეიტების (სარკებლის) გამანგარიშება.

მოკლე ცნობები ბუჭკალტერისის და ანგარიშის წარმოების შესახებ ზრატეიულად.

კუთხების გავომვა; ფიგურების აშენება: აშენება სწორ კუთხიანისა, ოთხ კუთხისა, კვადრატისა, ზარალელოგრამისა, სამკუთხიანისა, ტრანპეციისა და სხ. გავომვა სხენებული ფიგურების ზერიმეტრისა და ანზარკისა; ზრატეიული მოხმარება ზომებისა.

მე-V და VI განყოფილება:

გამეორება მეოთხე წლის კურსისა მარტივსა და ათეულს ნაწევრებზე, შევსებით და გაფართობით; ოთხი მოქმედება ნაწევრებზე

განმარტებით; ანუელი ნაწევრები; მარტივი ნაწევრების ათეულ ნაწევრებად გადაქცევა; მარტივი მრავლობითი გამოანგარიშება (приведение къ единицѣ) სარგებლის წესი; დასაწყისი ბუჯგალტერის და ანგარიშის წარმოებისა.

წესიერნი ჩასატუენი მრავალ კუთხედები; აშენება წესიერის მრავალ კუთხიანების მიცემულს გვერდზე; მრავალ კუთხედების ასპარეზის გაზომვა. წრის სიმრგვალე და ასპარეზი წრის. ზედა ზირი და მრცულობა მარადელელოზიანებისა, კუბისა, მრავლისა, ცილინდრისა. მარტივად გამოყენება ზომებისა. გამოკრება კვადრატული ძირისა განუმარტებლად (извлечение квадратных корней) ზედა ზირის, მრცულობის და სიმძიმის გამოანგარიშება. გაკეთება ამოცანათა სკემა რიცხვისა და ზეზირ სავარჯიშებისა, რომელიც ენება განსაკუთრებით სისოფლო მეურნეობას, მრეწველობას და ვაჭრობას. გაკეთება მარტივი ამოცანებისა $\frac{1}{10}$ $\frac{1}{100}$ ზე; თამასუქის ანგარიშის შემოკლება (учётъ вѣселей).

შენიშვნა: არითმეტიკის სწავლების დროს სახელმძღვანელოდ შეიძლება იხმარონ „კრებული ამოცანებისა და რიცხვითი მაგალითებისა“ I და II ნაწილი შედგენილი **მან. ხრამელაშვილის მიერ**, რადგანაც ქართულ ენაზე არსებულ არითმეტიკულ სახელმძღვანელოთა შორის ხრამელაშვილის წიგნები შედარებით უკეთესია; ამას გარდა მასწავლებელმა უნდა იხმაროს მოსკოვის ქალა-

ქის მასწავლებელთა წრის მიერ გამოცემული კრებულები ბორისოვისა და სატაროვის რედაქტორობით; ახალი არითმეტიკული ამოცანები, გამოცემული ნ. ი. სოკოლოვისა და ი. პ. სახაროვის რედაქტორობით.—არითმეტიკა მიხეილ ყიფიანისა, მეთოდური სახელმძღვანელო გოლდენბერგისა.—პოლბერი „დასაწყისი საცდელ გეომეტრიისა“ გამოცემული მოსკოვში გატლისის რედაქციით 1910 წ. ფასი 30 კაპ.;—წიგნი ვ. კემბელისა „თვალსაჩინო გეომეტრია“ ინგლისურიდან ნათარგმნი ე. პოპოვისა ფ. 1 მან. 10 კაპ. გეომეტრია მიხეილ ყიფიანისა. **ლ. გურვინი**, „პირველი გაკვეთილები გეომეტრიიდან“ ბავშვებისათვის 213 სურათით, მოსკოვი 1908 წ. გამოცემა გორბუნოვ-პოსადოვის რედაქციით. **პ. ა. ლაი. (Dr W. A. Lay)**, „სახელმძღვანელო დასაწყისი არითმეტიკისა, გერმანიურიდან თარგმანი ვოლკოვსკის მიერ, მოსკოვი სიტინის გამოცემა 1910 წ. ფასი 80 კაპ.

ამას გარდა საჭიროა სკოლას ჰქონდეს ყოველგვარი კოლექციები, არითმეტიკული ყუთი, გეომეტრიული ფიგურები, საწყაოს, ზომის, წონის, სიგრძის და სხვა საზომი იარაღები თვალსაჩინოდ სწავლებისათვის,—რასაც სახელმძღვანელო წიგნები ურჩევენ. ბევრი ამ გვარი კოლექციების დამზადება ადვილად შეუძლია თვითონ სკოლას და მასწავლებელმაც განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციოს ამ წესით თვალსაჩინო სწავლებაში ხელსაწყო საგნების დამზადებას, შეგროვებას და რიგზე დალაგებას.

(შემდეგი იქნება)

ახალი მიმართულება არითმეტიკის სწავლებაში

(ვ. ა. ლაი. „არითმეტიკის პირველ-დაწყებითი სწავლება“)

უგელა, ვისაც-კი საშვალო სასწავლებელი მაინც დაუმთავრებია და ვინც საკმარისად დაჭკვირვებია იმ საგნებს ანუ მეცნიერების იმ დარგებს, რომლებიც შეუსწავლია,—დაინახვდა ერთ შესანიშნავ მოფლენას: შესასწავლ საგნებს შორის მათემატიკას უჭირავს

განსაკუთრებული ადგილი მით, რომ მეცნიერების ეს დარგი უსაცოლოა და მისი დასკვნები შეუცდომელია. და თუ იმასაც მივიღებთ მხედველობაში, რომ მათემატიკის შემადგენელი ნაწილები მჭიდროთ არიან დაკავშირებული ერთმანეთზე, რომ ამ მეცნიერე-

ბაში უფველი შემდეგი საფეხური ბუნებრივად და ლოგიკურად გამომდინარეობს წინა საფეხურიდან და რომ ამ საგნის შინაარსი აშენებულია შესანიშნავ თანდათანობაზე, მაშინ ჭეშმარიტებად უნდა მივიღოთ, რომ მათემატიკა **განხორციელებული ლოგიკაა**. მიუხედავად მათემატიკის აღნიშნულ თვისებისა, ეს საგანი დაყოფილია ჩვენ სკოლაში სამ უცნაურ შტოდ: უმაღლესი, საშუალო და უმაღლესი მათემატიკა. მათემატიკის შესახებ არსებობს ამისთანა უმართებულ შეხედულება მაშინ, როდესაც მეცნიერების სხვა დარგებს, მაგალ. ისტორიას, ბუნების მეტეოლოგიას და სხვ. უუარებენ, როგორც ერთ მთლიან საგანს. არ არსებობს უმაღლესი ისტორია, უმაღლესი ისტორია... ამ გარემოებით აინსნება ჩვენ ცნობრებაში ერთი მოვლენა: საშუალო სკოლის დამთავრებული ადვილად ვითარდება მეცნიერების სხვა-და-სხვა დარგებში, კარდა მათემატიკისა. მათემატიკის შესწავლა სწედება იქ, სადაც თავდება „კურსი“. ასე რომ „საშუალო კურსის“ მტოდნე სრულიად უძღურია (არ ვეხები იშვიათ მაგალითს) თავისად შეისწავლოს მათემატიკის „უმაღლესი კურსი“. რა დიდი მნიშვნელობა აქვს მათემატიკურ ცოდნას როგორც თეორიაში, ისე პრაქტიკულ მოთხოვნილებაში, ეს ანბანის მტოდნემატ კარგად იცის და ამას დიდი განმარტება არ უნდა. მეცნიერების ის დარგი, რომელშიაც-გი შეიტანეს მათემატიკური მეთოდი, დაუენებულია უფრო მტკიცე ნიადაგზე; მათი დასკვნანი უფრო და-უფრო უხელოვდება თავის თვისებით მათემატიკურ დასკვნებს—შეუტდომლობას. ასეთი მეცნიერება: ქიმიკა, ფიზიკა, სტატისტიკა და სხვა. რაც შეეხება პრაქტიკულ საჭიროებას, აქ უფრო ცხადია მათემატიკურ ცოდნის აუცილებლობა. არც ერთი ადამიანი უნაკარიშოდ არ სცნობრებს; არც ერთი მანქანა უმათემატიკოდ არ კეთდება; მიწის უფრო ნაყოფიერად დაშუშავებას მათემატიკის ცოდნა

უნდა... ტუეილად-გი არაა, რომ **არტუსტ** კანტმა მეცნიერების შესწავლას საფუძვლად მათემატიკა დაუდო.

ამ მცირე შენიშვნებიდან აშკარად ჩანს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ცნობრებისათვის მათემატიკის შესწავლას. აქედან ისიც ცხადია, რომ სკოლამ დიდი უურადლება უნდა მიაქციოს ამ საგნის სწავლებას, და უფელმა მასწავლებელმა **თავიდანვე** სიფთხილით და სერიოზულად ხელი უნდა მოჰკიდოს ამ საგანს. ვამბობ ამას იმიტომ, რომ ბევრი ბავშვი მალე იტრუებს გულს ამ საგანზე, ვინაიდან მათემატიკა მათთვის დასაწეისშივე გაუგებარი რამ ხდება! რა ნიადაგზე უნდა დაეფუძნოს არითმეტიკის პირველ დაწეებითი სწავლება—ამ კითხვის გამოსაკვლევადა და გამოსარკვევად დაწერა ლაიმ თავისი წიგნი, რომლის სათაური ზემოდ ამოვწერე. თავის მიზნის მისაღწევად ვ. ა. ლაი შორიდან იწეობს; იგი არკვევს იმას, თუ როგორ ვითარდება ანგარიში პირველ-ყოფილ დროიდან და რა მტგომარეობაშია დღეს ანგარიშის ვითარება ველურ სხვა-და-სხვა ტომებში. ამ კითხვის გამოსაკვლევადა ვ. ა. ლაი სარგებლობს მეცნიერთა ნაწერებიდან მდიდარ მასალით. ამ მასალიდან ირკვევა, რომ ველური ხალხი დღესაც სხვა-და-სხვა საფეხურზე დგას ანგარიშიში. აქ უფრო საინტერესოა ჩვენთვის გავიგოთ, ანგარიშიში რა-და-რა სისტემები შეიქმნა სხვა-და-სხვა ხალხმა. როგორც ირკვევა, ზოგიერთა ველურებს სრულებით არა აქვთ რიცხვითი სახელები და იოლას გადაინთავანთ თვლაში სხვა-და-სხვა საგნების რაოდენობაზე მითითებით; ზოგიერთა ველურებს შეუქმნებათ რიცხვითი სახელები 1-სა და 2-ის... ამ რიგად დღეს არსებობს ანგარიშიში სისტემები: ორიანი, სამიანი, ოთხიანი, ხუთიანი, ექვსიანი, რვაიანი, ათიანი და ოცანი. ეს უკანასკნელი—ოცანი წესი ანგარიშისა—მეტად საინტერესოა ჩვენთვისაც, ვინაიდან ჩვენი

ხალხი სარგებლობს ათიანი და ოცის სისტემით, ე. ი. თავის ანგარიშის საფუძვლად დაუდვია რიცხვი — ათი და ოცი. ვ. ა. ლაის აზრით, ანგარიშის ოცის წესი განხილვა, ალბად, ამინარდ: რადესაც ადამიანის ანგარიშში იმდენად განვითარებულია, რომ მის სისტემისათვის ორივე ხელის თითები ადარკმარადა, მაშინ ადამიანმა თან და თან მიიშველია ჯერ ერთი თვის თითები და შემდეგ მეორესაც. ასე რომ 11-ის რადენების გამოთქმისათვის, ადამიანი ამბობდა: ერთი თვისზე, ე. ი. ორი ხელი და ერთი თითი თვისზე. ავტორის შეხედულებით, უკლასე უფრო მარტივი და სრული სისტემა — ათიანი სისტემა; და ამის გამო ამბობს: „ჩვენ ვამტკიცებთ, რომ ანგარიშის ჩვენი სისტემა უფრო სრულია და ფრიად ადვილებს ანგარიშის საქმეს“. ამ აზრის დასამტკიცებლად მოჭყავს ლაზარის აზრიც. ლაზარის ამბობს: „ის გარემოება, რომ 9 ნიშნით შეიძლება გამოხატოს ყოველ გვარი რიცხვი, ვადლეოთ — რა მნიშვნელობას თვით ციფრის და მის ადგილსაც რიცხვში, იმდენად მარტივია, რომ სწორედ ამ სიმარტივის გამო ვერ ვხვდებით იმას, თუ რა გასაკვირ რამაა ეს ათიანი სისტემა“. რაკი ათიანი სისტემა გავრცელებულია ხალხთა უმრავლესობაში და რაკი ეს სისტემა ბუნებრივი და მარტივი საფუძვლიან ანგარიშისათვის, ვ. ა. ლაი დაბეჯითებით ვალებს მასწავლებელს, რომ ამ სისტემას მიაქციოს სერიოზული ყურადღება. ვ. ა. ლაი ამბობს: „ათიანი სისტემა გვიჩვენებს, რომ რიცხვები 1-დან 10-დის შეადგენენ სიმარტივეს არითმეტიკის სწავლებაში; ანგარიშის სისწორე და სიმარტე დამკვიდრებულია ამ რიცხვების ცხატვალ წარმოდგენაზე, მათ სიმტკიცეზე და მოძრაობაზე გონებაში“. აქედან ამკარა, რომ არითმეტიკის სწავლების პირველ ხანებში რიცხვები 1 დან 10-დის უნდა გამოიფარგლოს და იქმნას შემუშავებული და შესწავლილი წარ-

მოდგენის გზით. ლაის აზრით, ბავშვს შეუძლიან წარმოადგინოს ერთ-და-იმავე დროს 1-დან—12 საგნადის, ოდონდ მოხერხებულ ჯგუფებად დალაგდეს ეს საგნები. ამაზე ქვემოდა.

შე შემოთა ვსთქვი, რომ ლაიმ შედმიწვევით შეისწავლა ანგარიშის ვითარება ველორ ხალხებში. ამ შესწავლამ და პირად დაკვირვებაში ლაი მიიყვანა ერთ ფრიად სინტერესოდასკვნამდე. ლაის ველორ ხალხის ცხატვებიდან მოჭყავს შემდეგი ფაქტები: „რიცხვითი სახელი 1-ი თავდაპირველად ნიშნავდა „შე“-ს, ან მთვარეს; 2-ი — თვალს; სამი — სირაქქემის თვის“. ამ ფაქტებს დაართავს იმ მოკლენასაც — ეს შემოთაც ითქვას. — რამელიც გვიჩვენებს, რომ ზოგო-ერთა ველორებს არა აქვთ რიცხვითი სახელები, თუმცა ანგარიშობენ, ე. ი. რიცხვის წარმოდგენა აქვთ. სწორედ ამ ფაქტებმა ათქმევიანეს ლაის შემდეგი... „ეს იმას ნიშნავს, რომ საგნების რაოდენობა ირკვეოდა უფრო წინ, მინამ სახელს მისცემდნენ რიცხვს. და, მაშასადამე, მინამ დაიბადებოდა თვლა. უთუოდ შეტდომს არ იქნება ითქვას, რომ ვ. ა. ლაის ახალი მიმართულება არითმეტიკის სწავლებაში სწორედ ამ დებულებაზეა აშენებული. ამას იმიტომ ვამბობ, რომ საზოგადოდ მიღებული იყო რიცხვის ცხატვის შესახებ ის აზრი, ვითომ რიცხვს მოსდევდა თვლა და თვლას რიცხვი, ე. ი. თვლა და რიცხვი ერთ და იმავე დროს იბადებოდა და ვითარდებოდა. საკვირველი ადარა, რომ ვ. ა. ლაი ისეთ დიდ მნიშვნელობას აძლევს დაკვირვებითი და საგნებითი ვარჯიშობას არითმეტიკის სწავლებას პირველ წელს. ბავშვი — დასძენს ლაი, — ვითარდება იმავე გზით, რა გზითაც ვითარდებოდა და ვითარდება დღესაც ველორი ადამიანი, ვინაიდან — ამავე ავტორის აზრით — ბავშვის თვისიყა ისეთივე თვისებისა, რეოტრე ველორი ადამიანისა. თვისიყის ამ

ერთგვარობას ღია ადნიშნავს თავის წიგნში რამდენჯერმე. თუ ბავშვის ფსიხიკა ასეთია, მას, ბავშვიც რიცხვითი ცნებას უფრო ადრე აჩვენებს, ვიდრე იწყობს თვლას ანუ იძინს რიცხვითი სახელებს. დასკვნა— რა თავისი აზრი ბავშვის ფსიხიკის და რიცხვითი ცნების განვითარების შესახებ, ღია ერთი ნაბიჯი კიდევ გადადგა წინ: იგი შეესა ამ კითხვის პრაქტიკულ მხარეს. ღია იკვლევს ის გზაც, რომლითაც უფრო ადვილად და მკვიდრად შეიძლება ბავშვი შეითვისოს ანგარიში, ე. ი. — მისი აზრით— მან შეიმუშავა უფრო სუბიექტური და რაციონალური მეთოდი არითმეტიკის პირველ დაწესებით სწავლაში. მინამ თავის მეთოდს გადმოგვცემდეს დაწვრილებით და დასახულებდეს კიდევ, ღია ცხარე ამ უცხადებს უკვე არსებულ მეთოდებს. ჩვენი ავტორი ეკამათება ზედაგებებს, სპეციალისტ-მათემატიკოსებს, სხვა-და-სხვა მეცნიერებს და ფილოსოფოსებს. თუმცა ღია უმეტეს ნაწილად ურადლებს აქცევს არითმეტიკის მეთოდიკის ისტორიას გერმანიაში, მაგრამ ამ კამათში ცხლად ირკვევს ის, თუ ძველიდანვე როგორ ესმდათ, რა არის რიცხვი და რა ნიშნავს უნდა დამყარდეს ანგარიშის შეთვისება. რა პრინციპსაც შეიმუშავებდა ან მიიღებდა რამელიმე ზედაგები, იმის-და-დაკვლად ახერხებდა არითმეტიკის სწავლებაში პრაქტიკულ მხარესაც. მე ვერ გადავცემ მკითხველს ამ მცირე შენიშვნაში პირობების შინაარსს უადგილობის გამო, თუმცა დარწმუნებული ვარ, რომ ეს კამათი, რომელიც ეხება არითმეტიკის სწავლების ისტორიას, ფრთხილად სანიტორული და სასარგებლოა ზედაგებისა და მშობლისათვისაც. ღიას დასკვნით, ზოგნი რიცხვს უფურცლებს, როგორც თვლის შედეგს, სხვები, როგორც საგნების რაოდენობის განუხებულ თვისებას... გრუბ-ეგტუშევისკის მონოგრაფიული მეთოდი, — რიცხვების თანდათანობით სწავლა, — აკბულობს იმ მისაზრებაზე, ვითომ

რიცხვითი სახელის საშედეგით წარმოიქმნება თვით რიცხვი. ამას ღია სრულებით უარს ჰყოფს, რასაც ჩვენებურმა მასწავლებელმა დიდი ურადლება უნდა მიაქციოს, ვინაიდან ეგტუშევისკის მეთოდით სწავლება კიდევ საკმაოდ გავრცელებულია რუსეთში და ჩვენშიც. ხელსაწყოთა მკითხველმა იტყვოს, რა დასკვნამდე მივიდა ღია არითმეტიკის მეთოდების კრიტიკულ განხილვაში. აკვირდება— რა განხილვით გზას, ვ. ა. ღია დასძინს: „არითმეტიკის პირველ დაწესებით სწავლა მკვლევარულია აგრეთვე — მისწავლეთა საზარდოდ — მკვიდრ საფუძველს და ამ საგნის შესახებ ერთი აზრი ეწინააღმდეგება მეორეს; ამ სიყრდნულში სწავლებს ცხარე ბრძოლა“. „ჩვენი — განგობის ღია — მივიღეთ მონაწილეობა ამ ბრძოლაში, ხელს ბრმა მისწრაფებით-კი არა, არამედ ახალი ბასრი იარაღით — დიდაქტიური ცდით (ექსპერიმენტი)“. ფილოსოფიების შეცდამა ამ საგანშია, ამბობს ჩვენი ავტორი, უმთავრესად შედეგია იმისა, რომ უფრო მათგანის მსჯელობა დამყარებულია დეკლარაციულად, ე. ი. ისინი ზოგად დებულების მიხედვით იკვლევან კერძო მოვლენას. ღიას ფიქრით, უფრო ჭეშმარიტი გზა — ინდუქციაა, ე. ი. კერძო მოვლენების შესწავლით ზოგად პრინციპის დადგენა. ღია ერთხელ კიდევ უბრუნდება რიცხვითი ცნებას და იკვლევს ამ კითხვას ბავშვის ფსიხიკის ნიშნავს; აქედან გამომდინარე შედეგად დასკვნა: რიცხვითი ცნების შედეგაში მონაწილეობას იღებს ხედვის და სმენის, შეხების და მოძრაობის ენის და გემოვნების გობობა. ამ გობობათა შორის ღია უპირატესობას აძლევს ხედვის და შეხების ორგანოებს, ხელს ენის და გემოვნების ორგანოებს სულ მცირე ადგილი სჭერია ანგარიშის განვითარებაში. რა-კი ხედვის და შეხების ორგანოებს ასეთი დიდი მნიშვნელობა ჰქონია რიცხვითი ცნების შედეგაში, ამიტომ ღია აქცევს მასწავლებლის

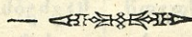
ეურადღებას სავსების მომიჯნავეობას სივრცეში, ანუ—მდაბიურად რომ ითქვას—სავსების დალაგებას სივრცეში, ვინაიდან სივრცის შესახებ ცნებას ვითვისებთ ამ ორგანობით. აქვე იბადება ფრიად საინტერესო პრაქტიკული კითხვა: სავსების რა ნაირი წყობა უფრო ხელსაყრელია რიცხვითი ცნების შედგენისა და შეთვისებისათვის? ამის გამოსარკვევად, ავტორი დაწვრილებით განიხილავს აწ არსებულ პრაქტიკულ სხვა-და-სხვა საშუალებას ანგარიშის სწავლებაში. ავტორი ჩერდება სავსების ორგანო დალაგებაზე: მწკრივად და ჯგუფად. სავსების მწკრივად დალაგებას ავტორი მცირე მნიშვნელობას აძლევს, რადგან—მრავალგვარ გამოცდით—ამ შემთხვევაში ბავშვს შეუძლიან წარმოიდგინოს მხოლოდ ს. მი საგანი ერთბაშად, ე. ი. შეითვისოს რიცხვითი ცნება სამი. ჯგუფებად დაწვრილებულ სავსებში—ჯაი პირველს ადგილს ანიჭებს კვადრატულად დალაგებულ სავსებს ანუ კვადრატულ რიცხვითი ფიგურებს. ამ უკანასკნელ შემთხვევის შესახებ ჯაი ამბობს: „თუ არითმეტიკის სწავლების საშუალებად მიღებულია კვადრატულ რიცხვითი ფიგურები, მაშინ ყოველ მოსწავლეს შეუძლიან აშკარად წარმოიდგინოს რიცხვით ცნება 1-დან 2-დის (ხაზგასმა ჩემია)“. ამას ჯაი ამტკიცებს მრავალ ფაქტებით. რასაკვირველია, დიდი განსხვავებაა ამ ორ საშუალებათა შორის: ერთი (მწკრივი) აძლევს რიცხვითი ცნებას 3-დის, მეორე—

12-დის! ამიტომაცაა რომ ჯაი ასე დაუბნობით უთითებს მასწავლებელს ისარგებლოს კვადრატულ რიცხვითი ფიგურებით არითმეტიკის პირველ დაწვრილებით სწავლებაში.

თვით ვ. ა. ჯაი თავის გამოკვლევაზე არითმეტიკის პირველ დაწვრილებით სწავლის შესახებ ამბობს შემდეგს: „ჩვენ დავადექით ამ გზას იმეტიკი კი არა, რომ აქ დასკვნილი აზრები მივიღოთ დამთავრებულ თეორიულ და უხვენთ უებათა საშუალება არითმეტიკის სწავლებაში, როგორც ამას სხადან ზოგიერთი მეთოდისტები. ჩვენ—განაკრძობს ავტორი—უფურცელთ ჩვენ მსჯელობას, როგორც ჰიპოტეზას, რომლის დაკვლად ვახდენთ ცდას; ამავე ჰიპოტეზის ძალით ვარდგენთ დამოუკიდებელ მეცნიერულ ინდუქციასზე დამყარებულ თეორიას, რომელიც გვიჩვენებს სწავლის საქმეში ნამდვილ პრინციპებს“.

დასასრულ უნდა ვაუწყოთ მკითხველს, რომ ვ. ა. ჯაის წიგნი მეტად საინტერესოა თავის შინაარსით: ავტორი, ცხადია, დრმა ერუდიციით შეიარაღებული მწერალია. შეიძლება ვინმე არ დაეთანხმოს მას, თუ გინდ, ძირეულ პრინციპებში, მაგრამ ჯაის წიგნის დაბეჭდვით ბით წაკითხვა—დარწმუნებით ვიტყვი—დიდსარგებლობას მოუტანს ყველას. ამიტომ ვაქცევ ამ წიგნზე მასწავლებლების და ყველას ეურადღებას, ვისაც ხალ თაობის მომავალი ეძვირფასება.

ალბანელი.

პირველ-დაწყებითი საშვალეობა

ართმეტიკის სწავლების ამერიკის სკოლებში.

დასწვის ართმეტიკის სწავლების დროს ამერიკაში დიდს უურადლებას აქტევენ მოწაფეებში გრძნობების განვითარებას. ამ მხრით საყურადღებოა Wentworth-ის წიგნი— „New elementary arithmetic“ (ახალი ელემენტარული ართმეტიკა), რასაც ხმარობენ სხელმძღვანელოდ ამერიკის სკოლებში.

წინასიტყვაობაში Wentworth-ი ამბობს: ადრეული საბავშვო კავკეთილები ართმეტიკის უნდა სწარმოებდეს თვალსაჩინოდ, სწავლებაში ხელსაწყო ნივთების საშვალეობით, მასსადამე რიცხეების გონივრულად შესწავლას საფუძვლად უნდა დაედვას გრძნობათა გიმნასტიკა.

ართმეტიკის ცრუად შეთვისების ერთი მიზეზთაგანი ცხადი წარმოდგენილებათა სისუსტეა. ამ ნიჭის განვითარებლად საჭიროა სისტემასტიური ვარჯიშობა დაკვირვებაში და თვალსაჩინო სწავლებაში.

ამის მიხედვით Wentworth-ის მოჭყვას მთელი რიგი სისტემასტიური ვარჯიშობისა გრძნობების განვითარებლად. ამ სავარჯიშობების მიზანი ფერების, ფორმისა და ხმის შესწავლა კი არა, არამედ უურადლებით დაკვირვების ნიჭის განვითარება მოწაფეებში, იმავე გრძნობების საშვალეობით. სავარჯიშობები მომეტებულად ეხება მხედველობას, მსმენელობას და შეხებას.

მხედველობის ვარჯიშობა: ა) მასწავლებელი გამოიყვანს ოთხს ან ხუთ მოწაფეს და დამწკრივებს კლასის წინ. მოწაფეები თავიანთ ადგილებიდან აღნიშნავენ მათ წინ მყოფ მოწაფეების მდგომარეობას, შემდეგ დახრიან თავს, ამ დროს მასწავლებელი წინ მდგომ მოწაფეების რიგს შეცვლის, შემდეგ ეტყვის:

„ასწიეთ თავი!“ და ეკითხება რა რიგზე იდგნენ მოწაფეები წინად.

ბ) ეველა მოწაფე დახრის თავს. მასწავლებელი წაჭკრავს ხელს ოთხს ან ხუთ მოწაფეს და ეს უკანასკნელები დაბობან დაბობაში. მასწავლებელი ეტყვის დანარჩენ ბავშვებს— ასწიონ თავი. ბავშვები დაბობიდან გაიბრუნენ საკლასო ოთახს, მასწავლებელი ეკითხება: ვინ მეტყვის რა წესით გაიბრუნეს ბავშვებმა საკლასო ოთახი?

გ) უხვენებენ სხვა და სხვა ფერის ოთხს საგანს. ბავშვები უტქერიან მათ, შემდეგ მასწავლებელი ამ საგნებს გადაათარებს რასმე, ბავშვები დაასახელებენ საგნებს იმ წესზედ, როგორც უხვენეს, შემდეგ იმავე წესით ხამათოვლიან ფერებსაც.

დ) უხვენებენ იმავე საგნებს. მოწაფეები უეურებენ მათ და შემდეგ თავს დახრიან, მასწავლებელი შეცვლის საგნების მდებარეობის წესს რიგს და ეტყვის მოწაფეებს ადადებინონ მათი წინანდელი წესი.

სმენის სავარჯიშობა: ა) მოწაფე გამოდის შუა კლასში, ზურგი ამხანაგებისკენ აქვს შეტრული. შემდეგ ათქმევიანებენ იმ მოწაფის სახელს, რომელიც შეეკითხა: „ვინ ვარ მე?“ — ხმაზე უნდა გაიციონ მოწაფის ვინაობა

ბ) მოწაფეს თვალს აუხვევინ; სხვა მოწაფეები სხვა და სხვა ადგილიდან შეეკითხებიან: „სად ვარ?“ და ის, ვისაც თვალები აქვს აკრული, უნდა მიხედეს რომელ მხარეზეა ის მოწაფე.

გ) მოწაფეები დახრიან თავს. მასწავლებელი ამ დროს დაჭკრავს ჯოხს სხვა და სხვა საგნებს, ამის შემდეგ მოწაფეები ცდილობენ დაასახელონ საგნები იმ რიგზე, როგორც ხმა გაისმა.

საქართველო
საბავთრობა

შეხების სავარჯიშოები: მასწავლებელს

უნდა ჰქონდეს რამდენიმე ბურთი, კუბიკები, პრიზმები და ცილინდრები და სხ

1. გაგზავნიან მოწაფეს მოძებნოს სივრცე, შემდეგ მოძებნოს მოდიფიკაცია ბურთი. მეორე მოწაფე ეძებს უფრო ზატარა ბურთს, შემდეგ სხვა ბურთებს...

2. მოწაფე უკან დაიდებს ხელებს, მასწავლებელი ჩაუდებს ხელში პრიზმას. მოწაფე ასახელებს დადებული სხეულის ფორმას და სიდიდეს. ამას გარდა მოწაფე შეხების საშუალებით გამოიკვლიებს ბურთს სხვა საგნებსაც.

3. ჩამოწერილებს რიგზე კუბს, სფეროს და ცილინდრს. ბავშვები უჩვენებენ თითოეულს ამ საგნებს, შემდეგ ამბობენ, რომელი სხეულია მარჯვნივ, რომელი მარცხნივ რომელი შუაში. საგნების ნაცვლად შეიძლება სურათებიც იხმარონ.

მოწაფეები თვალში და გონებაში წარმოიდგინენ საგნებს, შემდეგ დასახელებენ მათ მარჯვნიდან მარცხნივ და მარცხნიდან მარჯვნივ. მოწაფეებს შეიძლება მისცენ ასეთი კითხვები:

უნახავს ვისმე სივრცის მსგავსი რამე?
დამისახელებე უფრო დიდი სივრცე, რომელიც გინახავს!

დამისახელებე უფრო ზატარა სივრცე?
დამისახელებე ცილინდრის მსგავსი ნივთები.
კუბის რამდენი მხარე შეიძლება დავინახოთ სურათზე?

რამდენი მხარე აქვს კუბს? რამდენი კუთხე?
რამდენი გვერდები?

დამისახელებე რამე კუბიკის მსგავსი.

რამდენი მხარე აქვს კვადრატს? უფრო მხარეები თანასწორია?

გაზომე. დახატე კვადრატი.
მახასიათებენ მოწაფეს ფარგლით წრეს დაფაზე.

რამდენი მხარე აქვს პირდაპირ კუთხიანს? თანასწორია მისი მხარეები სიგრძით? რით განიხილება პირდაპირ კუთხიანი კვადრატისა? დახატე პირდაპირ კუთხიანი.

რამდენი მხარე აქვს სამკუთხედს? დახატე სამკუთხიანი.

დამისახელებე რამდენიმე სამკუთხიანი, რაც გინახავს.

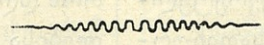
თამაშობითა და ვარჯიშობით ბავშვები გაეცნობიან „ტერმინებს“: სივრცე, ცილინდრი, პრიზმა, კუბი, კვადრატი, სწორკუთხიანი, წრე, სამკუთხიანი

ბავშვები გაიცნობენ „შეადრების ტერმინებს“: მეტი, უმეტესი, ნაკლები, უფრო ნაკლები, უტრესი, ძალიან ბევრი, უმცირესი, ძლიერ მძალი, უფროსი, ძლიერ ფართო და სხ.

ისინი გაიცნობენ აგრეთვე „მდებარეობის და მიმართულების ტერმინებს“: უკან, წინ, მარჯვნივ, მარცხნივ, შუაში; ჩრდილოეთი, სამხრეთი, აღმოსავლეთი, დასავლეთი.

ისინი გაიცნობენ შემდეგ „ფერების ტერმინებსაც“: წითელი, ხარინჯი, ყვითელი, მწვანე, მტრედის ფერი. იის ფერი, თეთრი, შავი.

ბევრი ამითგანი მოწაფეებმა სკოლაში შემოსულამდინამ იციან. მაგრამ ამ ვარჯიშობათა მიზანი ფაქტების ცნობის შეძენა კი არა, არამედ ფაქტების გამოყენება გრძობათა გასავითარებლად და საკუთარი მსჯელობის შესაძენად.

გეომეტრია სახალხო სკოლებში

რალაც გაუგებარის მიზეზის გამო გეომეტრიას თითქმის სრულიად არ ასწავლიან დასაწყის სკოლებში. მაშინ, როდესაც ამ საგანს ისეთივე საბატიო ადგილი უნდა ჰქონდეს დათმობილი სკოლებში, როგორც აქვს არითმეტიკის სწავლებას და უნდა ისწავლებოდეს ამ კანასკნელთან ერთად, რადგანაც ეს ორივე საგანი კაცობრიობის კულტურულ ცხოვრებაში აღორძინებულა და განვითარებულა ერთმანეთთან განუყრელად და შეერთებულად.

ზოგს ჰგონია, რომ გეომეტრიაში ბევრი რამ არის ისეთი, რაც უნდა გაამარტივო იგი საშუალო ნიჭის 11 წლის ყმაწვილისათვის მაინც ბევრად გაუგებარი იქნებაო. მაგრამ ეს მოსაზრება, თუ მივიღებთ მხედველობაში ელემენტარულ გეომეტრიას, სიმაართლეს მოკლებულია; ელემენტარული გეომეტრია დამყარებულია ცდაზე, რომელსაც მოჰყვება მარტივი ელემენტარული მსჯელობა, რასაც ერთმანეთში ლოგიკური კავშირი აქვს და ყველა წინადადებაც ცდის შედეგია, როგორც ყოველგვარი წინადადება ქიმიიდან, ან რომელიმე საბუნებისმეტყველო სამეცნიერო დისციპლინიდან. გეომეტრიაშიაც საჭიროა ძირითადი მოთხოვნილება ინდუქტიური გამოკვლევისა: რამდენადაც მდიდარია და სრული ცდა, იმდენად შედეგიც უფრო საჩუქუნოა. რასაკვირველია უფრო მაღალს საფეხურზე საჭიროა კლასიკური გონება-მჭკრეტელობითი მეთოდი, მაგრამ დაბალი საფეხურზე კი გეომეტრიაც ადვილი გასაგებია, მხოლოდ ექსპერიმენტარული სახით.

საუკეთესო პედაგოგები ამტკიცებენ, რომ

ბავშვის გონება მიისწრაფის კონკრეტულზე, მას არ შეუძლიან განყენებითი აზროვნება 14 ს ან თითქმის 16 წლამდის. მაგრამ ყველა საშუალო ტიპის ბავშვი — ექსპერიმენტატორია განსაკუთრებით; მას განყენებული მსჯელობა არ მოსწონს, მაგრამ ცდა და დაკვირვება უყვარს და მხატვრულადაც აზროვნობს. თუ აწინდელ პედაგოგებს საჭიროდ მიაჩნიათ და სრულიად შესაფერისად დამოუკიდებელი დაკვირვება და ცდა ფიზიკიდან, ქიმიიდან, ფიზიოლოგიიდან და სხ. რა საბუთის ძალით უნდა ვჰყოთ უარი გეომეტრიულს ცდაზე და დაკვირვებაზე? რომ თვალსაჩინო გეომეტრია სრულიად გასაგებია ბავშვებისათვის, ამას დასაწყისი სკოლების გამოცდილებაც ვიმტკიცებს. როგორც ვიცით ამერიკის დასაწყის სკოლებში არითმეტიკისა და გეომეტრიის სწავლება ერთსა და იმავე დროს სწარმოებს. გამოცდილებაც გვიჩვენებს, რომ ექსპერიმენტალური გეომეტრია, ყოველს შემთხვევაში, არითმეტიკაზე უძნელესი არ არის.

რომ ექსპერიმენტალური გეომეტრია გასაგებია დასაწყისი სკოლების მოწაფეთათვის. ამის შესახებ ეჭვი არ აქვს ისეთს მათემატიკოსებს, როგორც არის მაგალითად ჯონ პერრი; იგი თავისი გამოცდილებით ჰგობს დოლმატიურ მკვლარ სწავლებას და მხარს უჭერს საცდელ მეთოდს. ან ვინ არ იცის, ვის არ გამოუცდია, რომ დღევანდელი წესი გეომეტრიის სწავლებისა სკოლებში ძალდატანებაზე და თეორემების გახუპირებაზეა დამყარებული, რის გამო მოწაფეები გონების განვითარებას კი არა დაბნელებასა გრძნობენ.

ჩვენ არ გამოვუდგებით იმის დამტკიცებას, რომ ისტორიულად არითმეტიკა და გეომეტრია ერთმანეთს გვერდში იდგა — ერთად ისწავლებოდა, შემდეგ დაშორდნენ და ბოლოს ისევ დაუახლოვდნენ ერთმანეთს მაღალს მათემატიკურს ანალიზში. ვიტყვით მხოლოდ იმას, რომ, როგორც სხვა კულტურულ ერებში, ისე ქართველ ხალხშიაც, როგორც მიწის მომუშავე ხალხში ძველადვე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა და დღესაც აქვს. ჩვენი ხეოთმოძღვრება, ძველი მხატვრობა, შესანიშნავი ორნამენტები, მრავალი საუცხოო ფიგურები ძველებურს ხელნაწერებში ნათლად გვიმტკიცებენ, რომ ჩვენს ძველებს საუკეთესოდ ჰქონდათ შესწავლილი ეს საგანი, რასაც უეჭველია სკოლებშიაც ასწავლიდნენ.

დასაწყისს სკოლებში გეომეტრიის სწავლების დროს უმთავრესი ყურადღება უნდა მიექცეს სამს გარემოებას. **თვალსაჩინობას, ცდა-დაკვირვებას და ცოდნის პრაქტიკულ მხარეს.** ეს სამი მხარე გამოიწვევს სამოქმედოთ ბავშვის ბუნების სხვა და სხვა მხარეს. ხაზები და ფიგურები მისცემენ მხედველობითს შეთვისებას; დაწებება და ფიგურების აშენება კარდონის, თიხის, ლითონის და ხისაგან და სხვა და მათი გაზომვა ხელიდან ტვირის კენ წაიყვანს სასწავლო საგანს; ცოდნის პრაქტიკულად გამოყენება, (მომეტებულად სოფლის ბავშვებს) გარდა უკეთ გაკვეთისა და ცოდნის მტკიცედ შეთვისებისა, დაარწმუნებს ბავშვს, რომ შეძენილი ცოდნა ცხოვრებაში საჭიროა და სასარგებლო.

სოფლის ბავშვს ბუნება და ცხოვრება აუარებელ მასალას აძლევს გეომეტრიული ფორმების დაკვირვებისათვის. საჭიროა მხოლოდ ამ კარგად ცნობილ საგ-

ნებზე შეაჩერონ ბავშვის გულს-სურსს, დაანახვონ ამ ცნობილ საგნებში ის რასაც წინად თვითონ ვერ ამჩნევდა. თვითონ ბავშვი აშენებს სხვა და სხვა სათამაშო ხეხულებს გეომეტრიულის ფიგურებით, მათ შეუძლიათ თვალსაჩინო სწავლებისათვის ხელსაწყო ფიგურების გაკეთებაც, ამიტომ ასეთს თვალსაჩინო საგნებს, თვითონ ბავშვების მიერ დამზადებულებს უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე ნაყიდ კოლექციებს. ბავშვებს მასწავლებლის ხელმძღვანელობით ადვილად შეუძლიან დაამზადონ სწავლებისათვის საჭირო ხელსაწყო ნივთები: კუთხეების საზომავები, სხვა და სხვა ხაზები, სამკუთხედები, ტრაპეციები, კუბიკური და კვადრატული ზომები, პრიზმები, ცილინდრები, პირამიდები, კონუსი; სფერა და სხ. და სხ.

ლოგიკამ იცის სამი გზა, რომლითაც მოძრაობს აზრი ქეშმარიტების საძიებლად—ინდუქციისა და დედუქციის გზა. სასტიკად რომ განვიხილვოთ ადამიანის აზროვნება არ მიჰყვება მართა ერთ რომელსამე გზას, მაგრამ საზოგადოთ მიღებულია, რომ საცდელ მეცნიერებაში უპირატესობა ეძლევა ინდუქციას, გონების საჭვრეტს მეცნიერებაში (მათემატიკაში)—დედუქციას. არ გამოვუდგებით ამის განმარტებას, ვიტყვით მხოლოდ, რომ უტყუარი ფაქტია—ძველის დროიდანვე უმეტესი ნაწილი გეომეტრიული წინადადეგებისა შემუშავებული იქმნა ცდის საშვალგებით; საცდელ მეთოდით საქმე უფრო სწრაფად მიდის და ცოდნაც უფრო მკვიდრი ხდება.

გეომეტრიის სწავლებას სახალხო სკოლებში დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს, როგორც ცხოვრებაში გამოსაყენებელ საგანს. პრაქტიკულად მოხმარება

კოდნისა და განვითარება ამ მხრით მოწადის მიდრეკილებისა აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს. კურსის შესწავლის დროს, ჯერ მასწავლებლის დახმარებით და შემდეგ დამოუკიდებლად მოწაფე დაუბრკოლებლად გაზომავს ყოველგვარ ფორმის მიწას, ეზოს, ბაღს, მინდორს, ტყეს, ველს და განსაზღვრულის მაშტარით შეადგენს მათ გეგმას. გეომეტრია მოწაფეს სახალხო მეცნიერებად წარმოუდგება. როგორ ადვილად და სწრაფად იპოვის ის ოთხ წერტილს მიწაზედ ზომების ჩასასმელად განსაზღვრული ზომის შენობის აგების დროს, რაზედაც, ჩვეულებრივ, დიდხანს წვალობენ ხუროები; როგორ ადვილად და სწრაფად გამოიანგარიშებს თუ რომელიმე სივანის რამდენი ფუტარი იქნება საჭირო იატაკისა და ქერისათვის, რამდენი მასალა დასჭირდება სახურავს, რამდენი ოთხ-კუთხი არშინი მინა დასჭირდება ფანჯრებში ჩასასმელად; რამდენს ხალისს შესძენს მოწაფეს, როცა ის ექსკურსიის დროს ჩრდილის მიხედვით ან სხვა კიდევ უბრალო საშუალებით გაზომავს ხის სიმაღლეს. როდესაც სოფლელი უვიცი გლეხი გაშტერებით შესკქერის სოფელში სამუშაოდ მისულს მიწის მზომელს, სკოლის მოწაფე სრულის შეგნებით შეხედავს ამ საქმეს. ქვის შენობის აგების დროს ის სრულის სინამდვილით გამოიანგარიშებს რამდენი აგური მოუნდება შენობას და სხ.

ძნელია ყველაფრის ჩამოთვლა, რაშიაც კი გამოსაყენებელია გეომეტრიის კოდნა; ცხოვრება აუარებელ მასალას

იძლევა ამ მხრით და მისი პრაქტიკული გამოყენებაც სწორედ ნამდვილს ცხოვრებაშია და არა ლაბორატორიულს მოწყობილებაში. ავიღოთ თუნდა სწავლა მოცულობის შესახებ. რამდენ მასალას იძლევა ამ მხრით მარტო ოჯახი თავის ბელლით, კიდობნით, ქურკლებით და სხვა და სხვა საწყაოებით!

დიდი მნიშვნელობა აქვს ექსკურსიის გეომეტრიულის მიზნით; ექსკურსანტები წავლენ მაგალითად შენობებზე, ან მიწის გასაზომავად; რასაკვირველია ამ შექთხევაში ექსკურსანტებმა თვითონ უნდა გაზომონ, რაც საჭიროა და იქვე გამოიანგარიშებენ, ან ჩაწერილი ცნობების მიხედვით, კლასში, გეომეტრიის გაკვეთილებზე მასწავლებლის დახმარებით მოწაფეები გამოარკვევენ ყველა საჭიროებას. ამ პრაქტიკულ მუშაობას თან მოჰყვება ერთი მეტად საყურადღებო შედეგიც: დაედება საფუძველი ჩვენში გეომეტრიული ანუ გეომეტრიულ არითმეტიკული მასალის მოგროვებას ადვილობრივის ცხოვრებიდან; შეკრება ამ მასალისა ერთად ერთ კრებულად, სადაც თითოეული რიცხვი იქნება გამომხატველი რეალური ცხოვრებისა და არ ემსგავსება კაბინეტურ ნაწარმოებს, დიდათ საჭირო არის და მით უფრო საყურადღებო, რომ შემდგენელი ამ კრებულისა იქნება სკოლა, მოწაფეები და მასწავლებლები, და ეს არც ისე ძნელია, თუ კი სკოლას ჰყავს მუყაითი, საქმის მცოდნე და მოყვარული მასწავლებელი.

უცხოეთი

სასკოლო საკითხი საფრანგეთში

12 იანვარს საფრანგეთის დეპუტატთა პალატაში დასრულდა დიდი ხნის კამათი სასკოლო საკითხის შესახებ. კამათი გამოიწვია კათოლიკე სამღვდლოების შეკითხვამ, — როგორ ესმის მთავრობას „სკოლის ნეიტრალიზაცია“. კათოლიკეთა ორატორები ცდილობდნენ ეხვეწებინათ, რომ საერო სკოლების მასწავლებლები ხშირად არღვევენ ნეიტრალიზაციის პრინციპს, იმის მაგიერ რომ განხედ იდგნენ რელიგიოზური კამათისაგან, ცდილობენ დაარღვიონ კათოლიკური სარწმუნოება, ცდილობენ, როგორც ამბობდნენ კათოლიკეთა ორატორები — „მისზონ ქრისტიანობა საფრანგეთში“.

ამიტომ შეკითხვის მიზანი იყო გაეკეთ, თუ როგორ უყურებს მთავრობა ასეთს ანტირელიგიოზურს ქადაგებას, რასაც ვითომდა ეწევიან საერო სკოლის მასწავლებლები. როცა კათოლიკეთა ორატორები დახარაკობდნენ ნეიტრალიზაციის დაცვისა და რელიგიოზური სინდიკატის პრინციპის შესახებ, ხშირად ურწმუნო თვალთაც უყურებდნენ ნეიტრალიზაციის პრინციპს, რომლის სახელითაც ბრალს სდებდნენ მასწავლებლებს და მთავრობას. ნეიტრალიზური ანუ არა რელიგიოზური სკოლა ეხლა იწვევს მათში ძველებურს არა თანაგრძობობას. კათოლიკეთა გარდა შეკითხვა შეიტანეს სხვა ჯგუფების წარმომადგენლებმაც. ისინი, პირიქით თხოულობდნენ ისეთს ზომებს, რომლითაც უნდა დაიფარონ მასწავლებლები სამღვდლოების მიერ დაჯიბნებისა და აკოტაციისაგან. ასახელებდნენ სამღვდლოების და მათი მომხრეების საქციელს, როცა ისინი აქეზებდნენ მოწაფეებს გაფიცულობენ, როგორ ატანდნენ ძალას მოწაფეებს უარი ეთქვათ „უღვთა“ სახელმძღვანელოებით შეცდინეობაზე, რომ-

ლის „უღვთობა“ ხანდახან მხოლოდ იმაში გამოიხატებოდა, რომ იმათში სკამარისად აკრავდნენ სამარცხვინო ბოძზე ჭიკებოტების ამომხეცტელებს ბართლმეს დამეს, განმარტებული იყო დეპუტატი იმნიშვნელობა ხანტსკის ედიტისა, რომელიც ნებას აძლევდა ჭიკებოტებს თავისუფლად შეესრულებინათ დვთის მისახურება და სხ. გაიხსენეს მასწავლებლების გაჭირებული მდგომარეობა მიერუბულს კუთხეებში, პრეზინციებში, სადაც კლერიკალების მიერ წაქეზებული მცხოვრებლები სწვევდნენ მათთან უფელკვარ დამოკიდებულებას და ხანდახან სახვავგესაც კი არ მივიდდნენ ხელში.

კამათი მარტო ერთმანეთის საჩივრით კი არ ბოლოვდებოდა. ამ კამათში ცდილობდნენ თართოდ გამოერკვიათ საკითხი, რომელიც იწვევდა ამდენს მღვლვარებას და განემარტათ „ნეიტრალიზაციის“ ცნება და სკოლის დანიშნულება, რასაც აწინდელი შეგნება გვიკარხახებს. თუ კათოლიკეთა მოურიგებლობას ამგვარივე მოურიგებლობა ხვდებოდა ანტიკლერიკალების მხრით, საზოგადოთ პალატა და მთავრობაც დარჩნენ მწვალელობის (სექტანტობის) ცალმხრივობის გარეშე. რომ არ შევეხოთ კამათის წვრილმადებს, შეიძლება ვთქვათ, რომ ისინი ამ დასკვნამდის მივიდნენ: თავდაპირველად საერო სკოლა, თანახმად უკვე დამკვიდრებული შეგნების საფრანგეთში, მიღებულია, როგორც წინადა, საფუძვლად საერო სკოლა წესწვობებისათვის. მაგრამ საერო სკოლა არ ნიშნავს მოუთმენლობას. მთავრობის წარმომადგენელმა ისე განმარტა ცნება საერო სკოლისა, როგორც ამას წინადა განმარტა პალატის უფილმა პრეზინციებმა დეპუტატმა დემანკემ:

საკრე სულა — ეს თავისუფალი აზროვნება, თავისუფალი აზროვნება კი ნიშნავს რწმენის თუ არა რწმენის თავისუფლების პატივისცემას, აქ ერთგვარად კანონიერად წარმოგვიდგება ლიტერეს რაციონალიზმიც, რენანის იჰვიც, და პასტერის რწმენაც. ვისაც ეს არ ესმის, ის სხვის სწავლებასაც ნუ გამოუდგება. მიწისტრ-პრეზიდენტი ბრანი გარკვეულად უსვამდა ხაზს, რომ დაწვებითი სკოლა არ აძლევს და ვერც მიტეხს სრულს სოფლ-მკვრეტელობას, ის აძლევს მხოლოდ მასალას და უცილობელს ცოდნას. ამასთან ერთად ის უარს ჰყოფს სოლიდარობაზე იმ მასწავლებლებთან, რომელთაც თავიანთი დანიშნულება საწმუნოების წინააღმდეგ ბრძოლაში ჰქონიათ, და დადასტურა მთავრობის მიტეხვა დაწვებითობა, რომ პატივის სცემდენ უფულებიარ საწმუნოებრივი აზრის თავისუფლებას. მეორე მუხლი იყო დადასტურება განზრახვის ჩქარა განიხილონ კანონები, რომელიც მართლაც მიანიჭებდა მფარველობას საკრე სკოლის მასწავლებლებს, და ბოლოს მოუღებდა კერძო სახიფრებს მასწავლებლებზე მათ მიერ ნეიტრალობის მართლაც თუ ტყუილ დარღვევის

შესახებ. საჩივარი მასწავლებლებზე განხილვას ნიშნავდა მათ უნდა წარედგინათ სადმინისტრაციულ უფლებათა წარმომადგენლებს. კანონმდებლობა გამოწვეული იქნა კათოლიკე მშობლებთა ხშირი ბოროტ-მოქმედებით იმ უფლებაში, რაც მათ ჰქონდათ კანონით მიანიჭებული. საინტერესოა აღვნიშნოთ კიდევ ბრანის სიტყვები სწავლის მონაწილის შესახებ, რომელსაც ცდილობენ ზოგიერთი გამხივანი რესპუბლიკელთა ჯგუფები.

იმათი აზრით დაწვებითს სწავლა-განათლებლაში მონაწილის სახელმწიფოს ეკუთვნის და ეხლანდელი კანონით არსებული უფლება რელიგიოზური სწავლების შესახებ კერძო სკოლებში უნდა მოახდინოს. ამაზე ბრანმა შენიშნა, რომ მონაწილის მხოლოდ მაშინ შეუძლიან არსებობა, როცა უფლებას სახელმწიფოს რწმენა არსებობს და როცა ქვეყნის არ იტანჯება რელიგიოზური ბრძოლით. დღევანდელ ბრძოლებში ეს მონაწილის საფრანგეთში დიდს ვნებას მოუტანდა საზოგადო მშვიდობიანობას და შედეგად მოჭეუბოდა ძლიერი ჯგუფის მიერ სუსტის დანაკარგად.

სახალხო სამკითხველოები

გერმანიაში

პირველი ცდა სახალხო სამკითხველოების დაარსებისა გერმანიაში მოხდა ხალხის მოძრაობის დროს მე-XIX საუკუნის ნახევარში. შემდეგ ხელახლად დაუბრუნდნენ 1870 წელს და ბოლოს 1895 წელს. საზოგადოთ ამბობენ, რომ სახალხო ბიბლიოთეკების წარმოება განიხილება დასაწყისი სწავლების წარმატებითა. შეიძლება ეს აზრი თეორიულად მართალი იყოს, მაგრამ საქმით კი სულ სხვას

ვხვდებით. სახალხო ბიბლიოთეკები ძლიერ ჩამოხრნენ უკან დასაწყის სწავლების განვითარებას. პირიქით უკანასკნელის წარმატებამ შექქნა სერიოზული დაბრკოლებანი ბიბლიოთეკის გახსნაში. აღმოჩნდა რომ გერმანიის სახელმწიფოს სხვა და სხვა ადგილებში ცუდი შინაარსიანი ლიტერატურის გავრცელება ხდება სავადებულო სწავლების დაწვებიდან. ეს ლიტერატურა უფლებად უწინ უფრო სწრა-

ფად გავრცელდა იქ, სიღაც სავალდებულო სწავლება საზოგადოთ გახდა და შემოდებულო იქმნა ნაკლების წინააღმდეგობით. ამ სახით ისტორიამ ავასაკების შესახებ, ცუდი შინაარსის რომანებმა და საზოგადოთ უაღბმა მწერლობამ საუკეთესო ნიადაგი მოიბოფა გასავრცელებლად საქსონიაში, სიღაც სავალდებულო სახალხო სწავლება ადრე შემოდეს და ძლიერ აღვიჯადაც. ეს თავის თავად ცხადია. სწავლება, თუ ცუდათ არის მოწყობილი, აღუძრავს მკითხველებს სურვილს მარტო თავ-შესაქცევი წიგნები იკითხონ. ამნაირი კითხვა გაუმაძღრობად იქცევა, ამისთანა მკითხველისათვის კარგი და სერიოზული წიგნი იგივეა, რაც ღოთისათვის წელი. დღეს ცუდი რომანების წარმოება დიდად გავრცელებულია გერმანიაში. დანიშნულება სახალხო ბიბლიოთეკებისა, მარტო იმას კი არ შეადგენს, რომ შეავსონ სკოლის სწავლება, არამედ გამოიხატება ცუდი შინაარსის ნაწარმოების წინააღმდეგობაშიაც, რაც ძლიერ გავრცელებულია.

რა ხალხია, რომელნიც უნდა მიაჩვიონ სადკითხვას? ეს არის დაბალი კლასი და მთელი ნახევარი ს.შვალე ბურჟუაზიისა. ეგონათ, რომ ეს ხალხი თავის თავად აღიზრდება, გადაეხვევა ზოგიერთ წიგნების კითხვას და თითქმის შეუქმნევილად მიეჩვენა სხვანაირ წიგნების კითხვას. სამწუხარო შეცდომა! სახალხო ბიბლიოთეკები დაცდიერდება, თუ იმას არ მიაწვდიან, რასაც კი ითხოვენ. უფასო კითხვაც ვერ შეაძლებს ვერავის, რთგორც ღოთს ვერ აცდენს წელიწადში.

განა ეს იმას ნიშნავს, რომ სახალხო ბიბლიოთეკებმა ხელი აიღონ ბრბოს გემოვნების განვითარებაზე? სრულებითაც არა, რადგანაც კარგ მწერლობაშიაც არის გასართობი წიგნები. სახალხო ბიბლიოთეკებს უნდა ჰქონდეს ასეთი წიგნები, მაგრამ რომ მიაწოდონ ისინი მკითხველებს, საჭიროა გონიერი ბიბლიოტეკარი, მცოდნე ლიტერატურისა და იმი-

სი, თუ რა მოუხდება ამა თუ იმ მკითხველს. საჭიროა ცოდნა თუ რავარი წიგნი უნდა მიაწოდონ ამა თუ იმ მკითხველს. რამდენადაც კი შეიძლება შეამოკლონ კატალოგების ხმარება თავის მშრალი ნომრებით და სახელწოდებით; ხვენება, რჩევა და ხელმძღვანელობის გაწევა მტად საჭიროა. გერმანიის ერთს ბიბლიოტეკაში, სიცა ამგვარი წესის შემოდებული, 50 ცალი „ფურცლის“ კატასი, და 12 ცალი ფრეიტაგის უფრო ნაციონალური რომანებიდან „წინაბრები“ მუდმივ კაქეთ საკითხავად.

მასსიღამე საჭიროა საქმის მცოდნე და მოვარული გამგე ბიბლიოტეკისა, რომელიც უნდა ხელმძღვანელობდეს საკითხავ წიგნების აჩვენებაში და არა აჩეხებდეს ხელში მკითხველებს მარტო კატალოგს. ასეთი ბიბლიოტეკარი განუვითარებს მკითხველს გემოვნებას. თუ რ-რ წიგნს აძლევს ის მკითხველს, ერთი უნდა იყოს შესაქევიარი, მეორე ჰკვიც დამრიგებელი, რომანი და ისტორიული ამბები, ან მოთხრობები მოგზაურობაზე, ან კარგი სამეცნიერო აღვიჯად გასატები წიგნი. ამ სახით ბიბლიოტეკის გამგე მიჰმართავს მკითხველის სურვილს დებულებითი ცოდნის შექენისაკენ და კითხვასაც მოსაწეხად არ განდის. ამისთანა ბიბლიოტეკარი შემდეგ კარგი რგანიზატორიც განდება. ის უფველ ღონეს იხმარს, რომ მიიზიდოს მკითხველები. რცაც საქმე კარგად მიდის, ის არ ითავილებს თხოვნიით შიმართვას, სიღაც ჯერ არს, რომ მიიღოს დანხარება, რასაც შემთხვევითი ბიბლიოტეკარი ვერ იზამს. ამერიკაში სახალხო ბიბლიოტეკებზე თითოეული მცხოვრებელი ხარჯავს 9—15 კაპ., ბოსტონში მცხოვრები ინდის საზოგადო ხარჯიდან 95 კაპ. გერმანიაში ეს ხარჯი 2 კაპ. უდრის. გერმანიის 40 ქალაქში 11 1/2 მილიონი მცხოვრებია, სახალხო ბიბლიოთეკებში 800,000 ტომია, რომლითაც სარკებლობს 1 1/2 მილ. მცხოვრებელი. წლიური ხარჯი

დასჯადებით 248,400 მანეთია, ჰრუსიის 1909 წ. ხარჯთაღრიცხვაში აღნიშნულაა, როგორც დახმარება ბიბლიოთეკებისა 46,000 მან. მხოლოდ ერთი ბოსტონი აწვდის თავისს 500,000 მცხოვრებელს ტომების თანხარ რიცხვს, ფილადელფია თავისს სახალხო ბიბლიოთეკებზე ხარჯავს იმდენს, რამდენსაც გერმანიის 40 ქალაქი. ამერიკელების ხარჯი ზოგერთების აზრით ზომასზე მეტია, ზოგის აზრით კი მას თან სდევს არსებითი უხერხულობა. (შეერთებული შტატების ზოგ ადგილებში ხალხის სწავლება უკან რჩება სახალხო ბიბლიოთეკებს). ამთ, მგონია, უნდა დაინახონ ძველი ევროპის სიძუსწე და რუტინობა. ბოსტონში მუშა, როცა გაივლის დიდი ბიბლიოთეკის ახლო, ჩანდებს უუთში წერილს, მითხვს რა წიგნიც უნდა, სადამოს ბრუნდება სახლში, გამოკლის დროს წიგნი მზად დასვდება და მიაქვს შინ. საჭიროა იუული, რომ უფველ მხერხებულ ადგილას დაარსდეს ბიბლიოთეკები; საჭიროა დაიბეჭდოს რეკლამები,

განცხადებები, რომელიც აცნობებს დღისით და დამით გამოკვლევებს, სად არის მახლობლად საწილები, ბიბლიოთეკის განყოფილება. საჭიროა მმობრავი საწილები ისეთს ადგილას, სადა უსაქმო ხალხი ბლომად იკრიბება. ერთი სიტუევით საჭიროა უფველგვარი ზომები, რომ მიიზიდონ ხალხი.

ადმინისტრაციული და მრჩეველი ერთის მხრით, გამოცდილი ორგანიზატორი მეორე მხრით, გამოკვ სახალხო ბიბლიოთეკისა არ შეიძლება ვინც უნდა იუვეს. ამ საქმეში მგონია მთელი ტენზია არსებობს, რომელიც ჯერ კიდევ სისტემაში არ არის მოყვანილი, მაგრამ მისი წესები კი ნათლად აღინიშნება. ბიბლიოთეკარი, რომელიც სპეციალურად ემსახურება საქმეს, თვითონ ადმოაჩენს მათ, მაგრამ არ შეიძლება, რომ ეს წესები მიაწოდონ იმ პირთ, რომლებიც ცენტრის დაშორებით ცხოვრობენ და მოწოდებულნი არიან თვალ-უური ეჭიროსთ სახალხო ბიბლიოთეკებზე, მაგალითად მასწავლებლებს? (Revue pédagogique, № 1909 წ.)

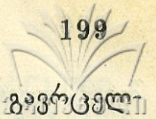
ბიბლიოგრაფია

საკვლხო ბანკი და საადგილ-მამულა კამისია. ალექსანდრე ყიფშიძისა.

განვლილმა მოძრაობამ ჩვენში, ესრედ წოდებულმა „ერთობამ“ თუ სარგებლობა მოგვიტანა, ვნებაც თან მოიყოლია. ეს ვნება მამულ-დედულის ყიდვა-გაყიდვაა. მოძრაობისაგან შეძრწუნებული და განადგურებული თავად-აზნაურობა ცდილობს მოიშოროს „ჭირი“ თავიდან; ეს ჭირი-კი მამული ვახლავთ. კავკასიაში და, ისიც საქართველოში, ვინ მოერიდებოდა მამულის ყიდვას, თუ თავში ცოტაოდენი ჰქუა მოეპოვებოდა და ჯიბეში ერთი-ორი გროში?! მოაწყდა საქართველოს მიწის მყიდველთა გუნდები, სხვა და სხვა მიღეთის ხალხი, ხოლო ჩვენი გლეხ-

კაცობა-კი პირ-დაღებული შესჩერებოდა ამ მოვლენას, ელოდა მამულის მუქთად ხელში ჩავდებას. დარჩა ეს უმეცარი, უბირი ბრბო უპატრონოდ. ჩვენს ტერიტორიას, ჩვენს მიწა-წყალს განსაცდელი მოელოდა. შთაინთქა სადღაც მამა-პაპათა ანდერძი: „ვაჟკაცი ცოლზე მოკვდება, მამულსა საკუთარზედაო“.

აი სწორედ ამ დროს შესდგა შეგნებულ ქართველების წრე, რომელთაც დაიდევს მიზნად, რომ ხალხში დაემკვიდრებინათ ის აზრი, რომ ტყუილი იმედებით თავის მოტყუება გლეხ კაცობას დაჰლუპავს; ამ აზრს იგი შეძლების და გვარად,

მტკიცედ ემსახურება. გარდა ამისა ეწევა შუაკაცობას მემამულისა და გლეხკაცობის შორის, — ძლევს შემწეობას ფულით; უჩვენებს გზას როგორ გამოიტანოს ფული საგლეხო ბანკიდან, რომელიც დაარსდა იმავე აზრით, რომ გაეადვილებინა გლეხთათვის მამულის შესყიდვა ფულის სესხად მიცემით და სხვ. და სხვ. ამ წიგნს ჰქვია „საადგილ-მამულო კამისია“, რომლის დაარსება მართლაც რომ მალამოდ დაედო ჩვენს ეროვნულ წყლულსა.

ამიტომ ფრიად სასურველია გავრცელდეს მდაბიო ხალხში ბ. ალ. ყიფშიძის შემო აღნიშნული წიგნაკი; ეს ბროშიურა გარდა იმისა რომ მკითხველს ასწავლის გზას სად, ვისთან და როგორ დაიკიროს საქმე მამულის ყიდვის დროს, — გვამცნებს კამისიის შრომის ნაყოფს ამ 2—3 წლის განმავლობაში, — არის დაწერილი შვენიერი, მარტივი, სუბუქი ენით, ნასწავლისა და უსწავლისათვის ადვილად გასაგებია.

ვინ უანი.

ახალწლის დღესასწაუ. სპარსეთში და საქართველოში

სპარსეთის გავლენა ქართულს მწერლობაზე, სარწმუნოებაზე და საერთოდ კულტურაზე ბევრჯერ იყო აღნიშნული ჩვენს ლიტერატურაში. ამ წინაზე ერთს გამოცემულს სამეცნიერო გამოკვლევაში, რომელიც ეკუთვნის ზეტერბურგის პროფესორს კ. ა. ინოსტრანცევს სპარსეთის გავლენა საქართველოზე განხილულია მეტად საინტერესო მხრივ. მესამე კაბადონი, რომელიც შეეხება სასანიდთა გზაფხულის დღესასწაულს, მოწმობს, რა კავშირი შეიძლება დამყარდეს სპარსულ და ქართულ ჩუქურღების შორის, რომელიც ძველად სპარსეთში და ახლაც საქართველოში მოქმედობდნენ და აქამდის შერჩენილან. მე-IX საუკუნის მწერალს მუსა-ინ-ის-აღ-ვისრავს დაუცვავს იმ გვარი აღწერილობა ნირუზისა (=ნაურუზისა), რომელიც ერთის მხრივ გვაგონებს ვანუშტის ცნობებს ახალწლის დღესასწაულზე სამეფო სასახლეში, მეორის მხრივ ნათელს ჰყენს აქამდის დაცულს სახალწლო ჩუქურღებს.

სპარსეთში, როცა მეფე ჩიცვამდა ტანისამოსს, მისაღვრად შევიდოდა მასთან სათნოანი სახელით კაცი, მხიარული, მახვილ გონიბიანი, გამოცდილი იმპიატ, რომ იგი ბედნიერების მომტანია. დადგებოდა მეფის პირდაპირ და მოასწავებდა: ნება მიბოძე — შემო-

ვიდე. ჰკითხავდა მას მეფე: ვინ ხარ, საიდან მოდიხარ, სად მიხვალ? ვინ მოდის შენთან და რა მოგაქვს? იგი უზასუხებდა: მოვდივარ ორი კურთხეულისაგან და მოვდივარ ორს მადლიანთან, ჩემთან მოდის უოველი ღვაწლ შემოსილი, სახელი ჩემი „ხუჯესტე“ (=ბედნიერი); მომეფავს თან ახალი წელი; ვასარებ მეფეს და ვულოცავ. მეფე უბრძანებდა, რომ იგი შესულიყო მასთან. შესვლასთანავე ახალწლის მიმლოცველი (ჩვენებური მეკვლე, კაცი აგრეთვე გამოცდილი, სათნოანი და ბედნიერების მომტანი — ფეხი ჩემი — კვალა ანგელოზისა გვიხატრის იგი) დაუდგამდა ვერცხლის სინს, რომელზედაც დალაგებული იყო გამომცხვარი კუზატები (ლაფაშებივით) ხორბლის, ქერის, ფეტვის, მუხუდოს, ოსპის, ბრინჯის, ღობიოსი და სხვ., შვიდს მარცვალს ამ მცენარეებისსა მოუწყობდა პირზე სინს; შუაში დაუდებდა შვიდს ხის შტოს (შუადრე გურაა სამეგრელოში „ჩიხილაკი“), კომპის, ზეთიხილის, ბრწყინულის, ტრიფის; ამით სხვა და სხვა მნიშვნელობა ჰქონდათ და მათი მიხედვით მომავალს უწინასწარმეტყველებდნენ. სხვა და სხვა ადგილას აწერდნენ: აბზუდ, აბზუნ, ბარვარ, ფარახა, ესე იგი: გამრავლდი, სამიღიდრე, ბედნიერება, ბარაქა. ამასთანავე დასდგამდნენ

შვიდს თეთრს ჯამს და თეთრს ფულს. მეფე ამ დღეს მიიართებდა და სხვებსაც უბოძებდა ტკბილეულობას, (როგორც ჩვენში გოზინაყს, ფაღუს ტაკას და სხვ.). ახალს წელიწადს თეთრს ქარს გაუშვებდნენ. წყალს „მოსტაცებდნენ“ მდინარეს ქაღები წისქვილითა და მოიტანდნენ სურით. ამ დღეს მეფეს მიართმევდნენ მშვილდს და ხუთ ისარს. სიმღერა და სიამოვნება გახადებოდა.

შემდეგი დროის ცნობანი ავსებენ კისრავის გადმონაცემს და უზირდაზირდობას ქართულს ჩვეულებებს. განთიადისას ახალწლის მიღობვა და სიკეთის სურვილი აღწერილი აქვს დიმიტკისად. ბირუნი ჰმეწმობს, რომ ახალწელიწადს ნაურუზს—ჩვეულება სპარსეთში შაქრის მიღობვა, როგორც ჩვენშია, უინვარის შაქრით და გოზინაყით „დაბურება“. გოზინაყს უფრო უახლოვდება სპარსული ჩვეულება — თაფლის შექვა, რათა მთელი წლის განმავლობაში აიცილინონ ავთიმეოფობა.

საქართველოში, როგორც სპარსეთშია, მიღებულია ახალ წელიწადს განდიადზე „ტაბლის“ დამზადება. ეს „ტაბლა“ უდრის სპარსელთა სინსს. ტაბლაზე „აწეობენ მასლას“, თაფლს, ერბოს, ხორბლს, ჩურჩხელებს, შაქარს, აბრაშუმს და სხვ.; სპარსელების ხის შტოს უდრის ჩვენში „მეკვლის“ მიერ ცეცხლზე დადებული შეშა, რომლის ნაპერწკლებზე იგი ნატრულბას ცხვარს, ხარს, ფულს, სიცოცხლეს და სხვას. არ მოგვეყავს ეს ჩვენებური

ჩვეულება, რადგან იგი კარგად ცნობილია. „ტაბლის“ მიიტანს შიგნიდან იმავე კითხვით მიჰმართავენ, როგორც სპარსეთში: რა მოგაქვს? რაზეა და მიუგებენ: სიცოცხლე, ბედნიერება, ბარაქა და სხვ.; აქამდის სპარსეთში და ჩვენშიც დარჩენილია რწმენა, რომ ახალ წელიწადს გაკეთებული და ნათქვამი მთელს წელიწადს კაცს დასემდება. ამიტომ ცდილობენ სათნოაზნი სიტუვით და ქტუვით გაატარონ ეს დღე. წყლის მოტანა ჩუმიად აგრეთვე შეგვჩენია როგორც ჩვენ შეფეების დროს უფოფილა დადებული ქარის გაშვება. ბატონიშვილი ვახუშტი სწერს: ახალწლის ზირველს იანვარს უწინარეს ცისკრის ღობცვისა უკლევა შეფესა ჭეხნდიდელი... და სხუკარს შაქრისას. შემდეგმად წირვისა ეახლებოცნენ სასახლის დიდებულნი, მოართმევდნენ ქარსა, ცხენსა... და ისარსა და მიუღობცავდნენ: მრავალჯამიერ ჰეფს დმერთმან შეფობა თქვენი მრავალს წელს და ეს ისარი ესე გულსა შინა განერთხას შეფობისა თქვენიას ორგულსა. შემდეგმ შექნიან ზურობა განცხრომითა...

უადვილობის გამო ვეღარ ვადარებთ საქარწინო ჩვეულებას, აგრეთვე დამარხვის დროს ცნობილნი ჩვეულებანი ჩვენში და სპარსეთში. დაწვრილებით და დაწვრილებით მკითხველი გაიცნობს ამ სავანს მოხსენებული წიგნიდან Сасанидские этюды К. А. Иностранцева (С.-Пб. 1910)

ა. ხახანაშვილი

შინაბრნი: პროფ. ბერნარდ მიუნც. 1. ბავშვის ლოლიკა—**ალ. ფალავასი**. 2. სწავლა აღზრდის საქმე საქართველოში. **სამ. ცომიაისი**. 3. უცხო ენების აღრე სწავლება (სიმონოვიჩიდან). 4. ორი კულიანი ვარსკლავი. 5. პედაგოგის ისტორია—**დრ. ვაიმერისა** (გერმანულიდან) **ნ. ლორთქიფანიძისა**. 6. * * * **ლექსი ლადო გეგეჭკორისა**. 7. პოზნანელ მასწავლებლის დღიური (სენკევიჩისა) **თ. მაგმაძისა**. 8. სულა და ღმერთები (სპარსული ლეგენდა) **ბაჩანასი**. 9. არითმეტიკის და გეომეტრიის პროგრამა საქ. სახალხო სკოლებისათვის. 10. ახალი მიმართულება არითმეტიკის სწავლებაში. **ალბანელისა**. 11. პირველ დაწყებითი საშვალეობა არითმეტიკის სწავლებისა ამერიკის სკოლებში. 12. გეომეტრია სახალხო სკოლებში. 13. სასკოლო საკითხი საფრანგეთში. 14. სახალხო ბიბლიოტეკები გერმანიაში. 15. ბიბლიოგრაფია. **ვინ უანისა**. 16. ახალწლის დღესასწაული სპარსეთში და საქართველოში **ა. ხახანაშვილისა**.

რედაქტორ-გამომცემელი. **ლ. გ. ბოცვაძე**.